

หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๔๘

พระพุทธศาสนา

น ๒๑๔.๓
ม.๔:๕
๐ ๕๔๖๗
๑.๓ (๒๕๔๖)

DCID LIBRARY

0000018665

กระทรวงศึกษาธิการ

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย
พุทธศักราช ๒๕๒๕ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

ตัวอย่าง

ตัวอย่างสื่อการเรียนการสอน
ศูนย์พัฒนาหนังสือ
ห้ามจำหน่าย

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา

ส ๐๔๘ พระพุทธศาสนา

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

ของ

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔

(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

ISBN 974-01-2569-7

พิมพ์ครั้งที่เจ็ด ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๔๕

องค์การค้ำของคุรุสภาจัดพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๕ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตร
มัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) นั้น กรมวิชาการได้จัดทำ
หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๔๘ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ขึ้น เพื่อใช้ประกอบ
การเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้วอนุญาตให้ใช้
หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕

(นายอรุณ ปรีดีดิolk)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

วันที่ ๒๕ ก.ค. ๒๕๓๕

เลขทะเบียน ม ๑๕๑๕๒๖

เลขเรียกหนังสือ ม ๒๑๓.๖ ม.๑:๗๕๓๖ ห

คำนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่มีส่วนช่วยให้สังคมไทยมีความสันติสุข ช่วยสร้างคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมไทยมาตลอด กระทั่งการศึกษาธิการตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนา เห็นควรส่งเสริมให้เยาวชนได้ยึดมั่นปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างสม่ำเสมอ จึงได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๕ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) สำหรับให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนได้เรียนและเพื่อให้การเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กรมวิชาการจึงแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๔๘ พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา ดังรายนามท้ายหนังสือ

การจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐๔๘ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่มนี้มุ่งเน้นให้นักเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งได้กำหนดรูปแบบการเขียน ให้มีแนวคิดสำคัญของเรื่องที่จะเรียน จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา ประเด็นอภิปราย และกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมเสนอแนะ การประยุกต์ใช้ในชีวิต และคำถาม

เนื้อหาของหนังสือแบ่งออกเป็น ๘ บทคือ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ ภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา หน้าที่ชาวพุทธ การบริหารจัดการและการเจริญปัญญา และภาคปฏิบัติ

กรมวิชาการหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ส ๐๔๘ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ได้เป็นอย่างดี กรมวิชาการขอขอบคุณผู้จัดทำและผู้มีส่วนช่วยเหลือให้การจัดทำหนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีไว้ ณ ที่นี้

(นายจำเริญ เสกธีระ)

อธิบดีกรมวิชาการ

๒๐ มีนาคม ๒๕๓๕

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๑ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๓
๑.๑ ลักษณะสังคมของชมพูทวีป	๑
๑.๒ ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา	๖
บทที่ ๒ พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง	๖/๒
๒.๑ สถานภาพทางสังคมของเจ้าชายสิทธัตถะ	๑๒
๒.๒ เหตุผลที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช	๑๖
๒.๓ พระอัญญาโกณฑัญญะ	๑๘
๒.๔ พระมหาปราชบดินีโคตมิเถรี	๒๒
๒.๕ พระเจ้าพิมพิสาร	๒๔
บทที่ ๓ พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม	๓๓
๓.๑ อปริหานิยธรรม ๗	๓๓
๓.๒ พลละ ๕	๓๗
๓.๓ ไม่คบคนพาล	๔๑
๓.๔ คบบัณฑิต	๔๔
๓.๕ บูชาผู้ที่ควรบูชา	๔๘
๓.๖ สดับตรับฟังมาก	๕๔
บทที่ ๔ พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๖๐
ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๖๐
บทที่ ๕ ภาษบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๗๓
๕.๑ การอ่านภาษาบาลี	๗๓
๕.๒ ความเป็นมาของพระไตรปิฎก	๗๗

	หน้า
๕.๓ ข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎก	๘๒
๕.๔ พุทธศาสนสุภาษิต	๘๕
๕.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๘๘
บทที่ ๖ หน้าที่ชาวพุทธ	๙๑
ศรัทธา ๔	๙๑
บทที่ ๗ การบริหารจัดการและการเจริญปัญญา	๙๕
๗.๑ ปัญหาทางจิตของประชาชนในสังคมปัจจุบัน	๙๕
๗.๒ ความหมายและประโยชน์ของสมาธิ	๙๙
๗.๓ พุทธานุสสติ	๑๐๑
๗.๔ ปณณสิการ	๑๐๔
บทที่ ๘ ภาวปฏิบัติ	๑๐๗
๘.๑ มรยาทชาวพุทธ	๑๐๙
๘.๒ ศาสนพิธี	๑๑๗
๘.๓ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	๑๒๔

บทที่ ๑

ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

๑.๑ ลักษณะสังคมของชมพูทวีป

แนวคิดสำคัญ

๑. ในสมัยพุทธกาล ชมพูทวีปซึ่งได้แก่ ดินแดนประเทศอินเดีย ปากีสถาน เนปาล และภูฐานในปัจจุบันนั้น ประกอบด้วยอาณาจักรอิสระหลายอาณาจักร และมีความเชื่อมั่นในการดำรงชีวิตแตกต่างกัน

๒. ชาวอารยันในมัธยมประเทศ ซึ่งหมายถึง ดินแดนที่เป็นประเทศอินเดียในปัจจุบัน เคยนับถือศาสนาพราหมณ์ และเชื่อพรหมลิขิตว่า พระพรหม เป็นผู้สร้างโลก กำหนดชะตาชีวิตทำให้สังคมในชมพูทวีปมี ๔ วรรณะ คือ วรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทร ซึ่งมีการดำรงชีวิตในสังคมแตกต่างกัน

๓. พระสิทธัตถะ ซึ่งเป็นวรรณะกษัตริย์ ได้พบว่า ชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับกรรมลิขิต คือ การกระทำของแต่ละคน และทุกวรรณะสามารถเข้าศึกษา ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. วิเคราะห์ความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจลักษณะสังคมของชมพูทวีปได้

๒. วิเคราะห์ลักษณะของสังคมประเทศอินเดียในสมัยพุทธกาล ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติได้

ลักษณะสังคมของชมพูทวีป

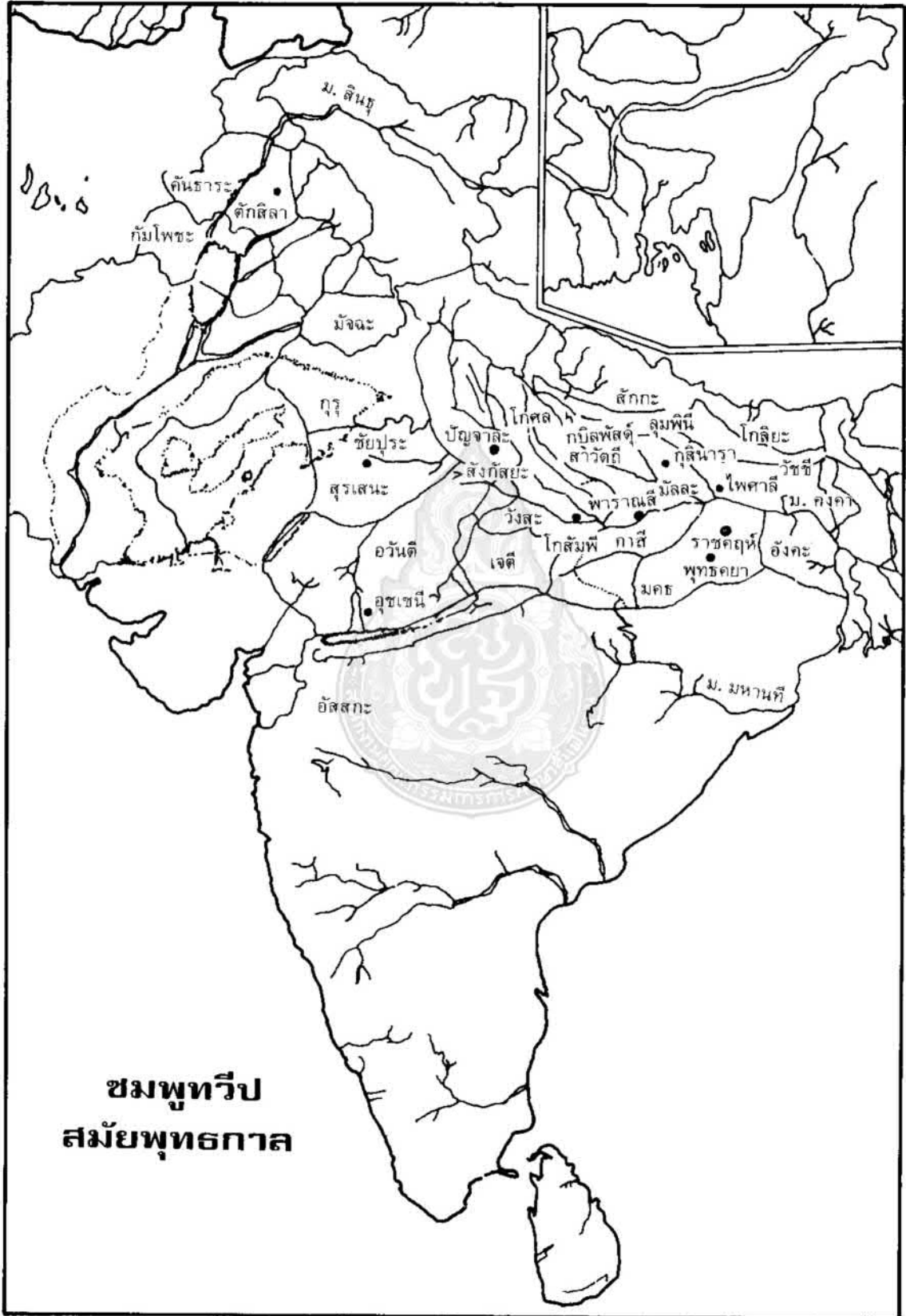
ดินแดนที่เรียกว่า “ชมพูทวีป” ในสมัยพุทธกาลและก่อนพุทธกาลนั้น ได้แก่ดินแดนที่เป็นประเทศอินเดีย ปากีสถาน เนปาล และภูฐาน ในปัจจุบัน

ชมพูทวีป เดิมเป็นถิ่นที่อยู่ของพวกผิวเหลืองและพวกผิวดำ ต่อมาพวกผิวขาวได้เข้ามา พิชิตดินแดนส่วนที่อุดมสมบูรณ์ของชมพูทวีป ได้แก่ส่วนที่เป็นภาคเหนือของประเทศอินเดียในปัจจุบัน ซึ่งในสมัยพุทธกาลเรียกว่า “มัยยประเทศ” หรือ “มัจฉิมประเทศ” พวกผิวขาวซึ่งเป็นผู้พิชิตเรียกตนเองว่า “อริยกะ” หรือ “อารยัน” ซึ่งแปลว่า “ผู้เจริญ” และเรียกชาวพื้นเมืองซึ่งเป็นพวกที่ถูกพิชิตว่า “มิลักกะ” หรือ “อนารยชน” คือพวกป่าเถื่อนทั้ง ๆ ที่ความจริงชาวพื้นเมืองได้เจริญรุ่งเรืองทั้งด้านวัตถุ เช่น ในด้านสถาปัตยกรรม และด้านจิตใจ เช่น ในด้านศาสนา ปรัชญา และวัฒนธรรมต่าง ๆ เหนือพวกอารยันมาก อย่างไรก็ตาม พวกอารยันได้ยอมรับเอาความเจริญทางด้านศาสนาและปรัชญาของชาวพื้นเมืองมาปรับใช้ และพัฒนาให้เป็นประโยชน์แก่ตน และใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองชาวพื้นเมือง

หลักศาสนาที่พวกอารยันนำมาปรับใช้ในการปกครองชาวพื้นเมืองก็คือ ศาสนา ซึ่งต่อมาเรียกว่า “ศาสนาพราหมณ์” ทั้งนี้เพราะชาวพื้นเมืองนับถือ “พระพรหม” ว่าเป็นเทพเจ้าสร้างโลกสร้างมนุษย์ และกำหนดชะตาชีวิต ที่เรียกว่า “พรหมลิขิต” พวกอารยันก็สวมรอยว่าพระพรหมได้ทรงกำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์ในสังคมชมพูทวีปว่ามี ๔ วรรณะ คือ วรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทร โดยกำหนดให้บรรดานักบวช ครูอาจารย์ ซึ่งมีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมและสั่งสอนศิลปวิทยาอยู่ในวรรณะพราหมณ์ กำหนดให้บรรดาผู้ปกครองบ้านเมืองและนักรบ อยู่ในวรรณะกษัตริย์ กำหนดให้พวกนักธุรกิจ สถาปนิก วิศวกร แพทย์ อยู่ในวรรณะแพศย์ และกำหนดให้พวกทาส กรรมกรผู้รับจ้างทำงานด้วยแรงกาย อยู่ในวรรณะศูทร โดยจัดให้พวกอารยันอยู่ใน ๓ วรรณะแรก ศูทรมีหน้าที่อย่างเดียว คือต้องรับใช้บุคคลในวรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ และวรรณะแพศย์ เมื่อมีหน้าที่รับใช้ก็ไม่มียศที่ จะศึกษาเล่าเรียน

เมื่อพวกวรรณะศูทรไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน ก็ไม่มีความรู้ เมื่อไม่มีความรู้ก็ไม่สามารถพัฒนาตัวเองได้ ทั้งต้องยอมรับสถานะของตนในสังคมว่าเป็นสถานะที่พระพรหมได้ทรงกำหนดให้ จึงไม่มีความกระตือรือร้นที่จะต่อสู้เพื่อพัฒนาตนให้พ้นจากสถานะอันต่ำต้อยนั้น

ชมพูทวีปในสมัยพุทธกาลเฉพาะที่จัดเป็นมัยยประเทศนั้น ประกอบด้วยอาณาจักรต่าง ๆ ที่เป็นอิสระรวม ๑๖ อาณาจักรด้วยกันคือ อังคะ มคธ กาสี โกศล วัชชี มัลละ เจตี วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสกะ อวันตี คันธาระ และกัมโพชะ นอกนั้นก็ยังมีอาณาจักรเล็ก ๆ เช่น อาณาจักรลักกะ อาณาจักรโกลิยะ บางอาณาจักรก็ปกครองตามระบอบราชาธิปไตย หรือ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่น มหาอาณาจักรมคธ มหาอาณาจักรโกศล บางอาณาจักรก็ปกครองตามระบอบสาธารณรัฐ หรือ สามัคคีธรรม เช่น มหาอาณาจักรวัชชี อาณาจักรมัลละ

พระสิทธัตถะ เกิดในวรรณะกษัตริย์ แห่งอาณาจักรสักกะ ซึ่งเป็นอาณาจักรเล็ก ๆ ทางตอนเหนือของมัธยมประเทศ อันได้แก่ประเทศเนปาลในปัจจุบันและตกเป็นเมืองบริวารของมหาอาณาจักรโกศล พระสิทธัตถะได้รับการศึกษาในศิลปศาสตร์ต่าง ๆ เป็นอย่างดี ทรงคิดเห็นว่าถ้าสังคมยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ และยอมรับความเชื่อถือในเรื่อง “พรหมลิขิต” อยู่ ประชาชนชาวพื้นเมืองจะไม่มีโอกาสเป็นไทแก่ตัวได้เลย และจะต้องเป็นทาสรับใช้พวกอารยันตลอดไปเป็นนิรันดร์ พระองค์จึงทรงเห็นว่า การที่จะแก้ปัญหาสังคม จำเป็นจะต้องปฏิวัติความคิด ความเชื่อถือของประชาชนเสียใหม่ โดยหาทางที่จะให้ประชาชนเลิกเชื่อในเรื่อง “พรหมลิขิต” แต่การที่จะให้ประชาชนเลิกเชื่อในเรื่อง “พรหมลิขิต” ก็จำเป็นต้องหาหลักความเชื่อใหม่ที่ดีกว่ามาทดแทน ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาหนักมาก การที่

พระองค์ซึ่งยังดำรงชีวิตอย่างฆราวาส และมีภาระหน้าที่ทั้งในครอบครัวและการกิจของประเทศชาติ ซึ่งเป็นภาระหนัก คงไม่มีทางที่จะคิดแก้ปัญหาอันหนักยิ่งนี้ได้ จำเป็นจะต้องหาสถานที่ที่สงบเงียบ ห่างไกลประชาชนที่รู้จักคุ้นเคยสำหรับตรึกตรองหาวิธีแก้ปัญหาสังคมนี้ พระองค์จึงทรงสละความสุขนานาประการ เสด็จไปแสวงหาสถานที่อันสงบเงียบห่างไกลอาณาจักรของพระองค์ เพื่อจะได้ไม่มีพระญาติหรือมิตรสหายไปรบกวน พระองค์จึงเสด็จไปแสวงหาความสงบในมหาอาณาจักรมคธ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากอาณาจักรสักกะมากที่สุด

และในที่สุดหลังจากได้ศึกษาค้นคว้า ทดลอง และปฏิบัติ ในรูปแบบต่าง ๆ เป็นเวลาถึง ๖ ปี พระองค์ก็ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วทรงออกประกาศสัจธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ให้ประชาชนทุกวรรณะยอมรับหลัก “กรรมลิขิต” ที่พระองค์ทรงสั่งสอนว่า ชีวิตของคนเราจะดีหรือชั่วนั้นหาได้ขึ้นอยู่กับ “พรหมลิขิต” ไม่ หากขึ้นอยู่กับ “กรรมลิขิต” คือการกระทำของเรานั้นแหละเป็นผู้ลิขิตชีวิตของเราให้เป็นต่าง ๆ กัน และพระองค์ได้ทรงสร้างสังคมตัวอย่างเพื่อพิสูจน์หลัก “กรรมลิขิต” ของพระองค์ นั่นคือ “สังคมสงฆ์” โดยพระองค์ทรงเปิดโอกาสให้คนทุกวรรณะเข้ามาบรรพชาอุปสมบทได้ โดยทุกคนจะต้องปฏิบัติตามสิกขาบทหรือวินัยเสมอเหมือนกันทั้งหมด

ต้องครองชีวิตอย่างเดียวกัน คือมีความเสมอภาคกันทั้งในด้านระเบียบวินัยและการครองชีวิต ทั้งยังต้องมีคติความเชื่อถืออย่างเดียวกัน คือ เชื่อในเรื่อง “กรรมลิขิต” ซึ่งก็ปรากฏว่าคนในทุกวรรณะ เมื่อเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระศาสนาและประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระองค์แล้ว ก็สามารถบรรลุคุณวิเศษ ได้เป็นพระอริยบุคคลเท่าเทียมกัน อย่างเช่นพระอุบาลี อดีตช่างตัดผม (กัลบก) ก็สามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ และยังทรงได้รับยกย่องในตำแหน่ง “เอตทัคคะ” คือ ความเป็นเลิศในทางด้านพระวินัย (กฎหมาย) เหนือกว่าบรรดาสาวกอื่น ๆ ทั้งปวง

ประเด็นอภิปราย

- สังคมของชมพูทวีปในสมัยพุทธกาลมีความแตกต่างกันในการนับถือ หรือ เชื่อถือในการดำรงชีวิต และส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์ เพราะเหตุใดพระพุทธศาสนาสามารถเผยแผ่ในดินแดนเหล่านั้นได้อย่างรวดเร็ว จงอภิปรายวิธีการ

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนดูแผนที่ของชมพูทวีปในสมัยพุทธกาล และแผนที่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าประกอบการอภิปราย ชักถาม
๒. ให้นักเรียนศึกษาการแบ่งและถือชั้นวรรณะในสมัยพุทธกาล อันมีผลกระทบต่อนสภาพสังคมในปัจจุบัน เช่น การเลือกคู่ครอง อาชีพ เป็นต้น แล้วนำเสนอผลงานในคาบต่อไป

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ นักเรียนได้ศึกษาถึงผลกระทบในการแบ่งชั้นวรรณะในสังคมอินเดียในสมัยก่อนและสมัยพุทธกาลแล้ว นักเรียนอยากจะอยู่ในสภาพแวดล้อมเช่นนั้นหรือไม่ เพราะเหตุใด
- ๐ นักเรียนลองทบทวนบทบาทของนักเรียนว่าได้ทำตัวแบ่งชั้นวรรณะกับเพื่อนร่วมห้อง เพื่อนร่วมทำงานกลุ่ม หรือเพื่อนบ้านหรือไม่ เพราะเหตุใด อธิบาย

คำถาม

ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้พอสังเขป

๑. ชมพูทวีป หมายถึง ดินแดนใดในปัจจุบัน
๒. ลักษณะวรรณะของสังคมอินเดีย โดยทั่วไปมี ๔ วรรณะ ได้แก่อะไรบ้าง
๓. ในปัจจุบันมีการแบ่งชนชั้นในสังคมหรือไม่ หากมีให้ยกตัวอย่างประกอบ
๔. พระพุทธเจ้าไม่เห็นด้วยกับการแบ่งชั้นวรรณะ เนื่องจากเหตุใด

๑.๒ ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

๑. จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ อิสระภาพ ความเป็นอิสระทั้งทางกายและจิตใจ หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง
๒. พระพุทธศาสนามีหลักการของความเสมอภาค มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน หากจะแตกต่างกันก็ด้วยการกระทำที่ดีหรือชั่ว
๓. พุทธศาสนิกชนต้องเคารพในสิทธิของผู้อื่น ไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น อีกทั้งต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์
๔. “สภา” ในความหมายตามหลักพระพุทธศาสนา คือสถานที่อันเป็นที่ประชุมของคนดี (สัตบุรุษ) มีหลักของการประชุม คือ อปรีหานิยธรรม ๗
๕. การลงมติใด ๆ ในการประชุมต้องยึดหลักความถูกต้องตามธรรมะเป็นใหญ่ และเป็นเอกฉันท์การใช้เสียงข้างมากมิใช่การตัดสินใจที่เห็นชอบตามเสียงข้างมาก

จุดประสงค์การเรียนรู้

- เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว สามารถ
๑. อธิบายลักษณะที่สำคัญของความเป็นประชาธิปไตยได้
 ๒. วิเคราะห์ลักษณะเด่นของประชาธิปไตย ที่พบในหลักและวิธีการของพระพุทธศาสนาได้
 ๓. นำสาระจากบทเรียนไปปฏิบัติได้ในการจัดกิจกรรมนักเรียน และการดำเนินชีวิตประจำวัน

ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา

เมื่อกล่าวถึงคำว่า ประชาธิปไตย คำนี้มีแง่มุมมองอยู่ ๓ ด้าน คือ ประชาธิปไตยในแง่ที่เป็นอุดมการณ์ ประชาธิปไตยในแง่ที่เป็นระบอบการปกครอง และประชาธิปไตยในแง่ที่เป็นวิถีชีวิตของประชาชน

ความหมายที่ตรงกันของ “ประชาธิปไตย” ไม่ว่าจะมองในแง่มุมใด คือวิถีดำเนินชีวิตของมวลมนุษยชาติที่มีอิสระเสรี มีความเสมอภาค มนุษย์ทุกคนมีหน้าที่และสิทธิตามสถานภาพ

ของตน นอกจากนี้สังคมมนุษย์ชาติยังมีเกณฑ์ที่ใช้ตัดสินและแก้ปัญหา โดยสมาชิกของสังคม ต้องมีส่วนร่วมในการผดุงสังคมให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข

ประเทศไทยยึดมั่นในอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่อำนาจอสูงสุดเป็นของประชาชน ชาติไทย ดำรงเอกราชมาช้านาน ประชาชนชาวไทยมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกัน ปฏิบัติหน้าที่ของตน ตามหลักการทางวัฒนธรรม ศีลธรรมและกฎหมาย

หากพิจารณาในหลักการและอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนามีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตย ตามเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ อิสระภาพ ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา อิสระภาพหรือความหลุดพ้น มิได้หมายถึงการหลีกหนี จากกลุ่มคน หรือสภาพของคนหลักลอย ฟุ้งซ่าน นึกอยากจะทำอะไรก็ทำตามใจชอบ แต่อิสระภาพ หมายถึง การที่บุคคลได้ฝึกหัดอบรมกายวาจาและจิตใจ จนไม่ตกเป็นทาสของกิเลส ไม่ทุกข์ เศร้าหมองด้วยความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ไม่ร่อนรนด้วยความโกรธชุลแก่อำนาจของโทสะ และรู้จักใช้เหตุผลพิจารณาจนรู้เท่าทันต่อความเป็นจริงของชีวิต ทำให้ไม่หลงผิด เกิดความปลอดโปร่ง โล่งเบา ไม่หลงยึดติดอยู่กับภาพลวงต่าง ๆ อันไร้คุณค่าต่อชีวิตอย่างแท้จริง สภาวะที่บุคคลไม่ยึดมั่น ถือมั่นต่อสิ่งเคลือบแฝงฉาบเทาต่าง ๆ ซึ่งล่อใจให้เผลอประมาทอย่างมิรู้จบสิ้น จึงเป็นสภาวะที่อิสระ เสรี บุคคลต้องฝึกตนอยู่เสมอ ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุและผลของทุกปรากฏการณ์ต่าง ๆ อยู่เป็นนิจ เพื่อเข้าถึงความเป็นจริงแท้ สภาวะที่เป็นอิสระเช่นนี้เรียกว่า วิมุตติ จัดเป็นอุดมการณ์สูงสุดที่ พุทธศาสนิกชนถือเป็นหลักการปฏิบัติและจุดหมาย

๒. ตามหลักของพระพุทธศาสนา มนุษย์ทุกคนได้รับการยอมรับนับถือว่ามีความเท่าเทียมกันในสิทธิและโอกาส พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธการแบ่งชั้นวรรณะ แม้ในสมัยพุทธกาล สังคมชมพูทวีปแบ่งชนชั้นออกเป็นวรรณะ ๔ คือ กษัตริย์ (นักรบ) พราหมณ์ (ผู้ประกอบพิธี) แพศย์ (พ่อค้า) และศูทร (ผู้ใช้แรงงาน) แต่ทรงใช้การประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรม เป็นเกณฑ์ แยกคนที่ทำดีและทำชั่ว ทรงกล่าวว่า การประพฤติธรรมนั้นเป็นของประเสริฐสุดในหมู่ชนทั้งใน ปัจจุบันและอนาคต ดังจะขอยกพระพุทธวจนะมาประกอบดังนี้

น ชจุ วสโล โหติ

ใคร ๆ จะเป็นคนเลวเพราะชาติกำเนิดก็หาไม่

น ชจุจา โหติ พุราหฺมโณ

ใคร ๆ จะเป็นคนประเสริฐเพราะชาติกำเนิดก็หาไม่

กุมมฺนา วสโล โหติ

คนจะเลวก็เพราะการทำความประพฤติ

กมฺมุนา โหติ พุราหฺมโณ

คนจะประเสริฐก็เพราะการทำความประพฤติ

ในประเด็นของความเท่าเทียมกันนั้น พระพุทธศาสนายอมรับในศักยภาพของมนุษย์ว่าทุกคนสามารถจะฝึกหัดอบรมตนให้พัฒนาขึ้นได้ ทรงเรียกว่า เป็นเวไนยชน ดังนั้นทุกคนจึงมีสิทธิที่จะศึกษาพระธรรม และประพฤติปฏิบัติตามหลักของศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อมุ่งไปสู่ความดับทุกข์ได้ทั้งสิ้น

๓. ตามหลักของพระพุทธศาสนา บุคคลทุกคนมีหน้าที่และสิทธิตามสถานภาพของตน พระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดหน้าที่ที่บุคคลต้องปฏิบัติต่อผู้ที่อยู่แวดล้อมไว้ในธรรมะเรื่อง ทิศ ๖ คือ

๑. หน้าที่ที่บิดามารดาและบุตรพึงปฏิบัติต่อกัน
๒. หน้าที่ที่ครูอาจารย์และศิษย์พึงปฏิบัติต่อกัน
๓. หน้าที่ที่สามีและภรรยาพึงปฏิบัติต่อกัน
๔. หน้าที่ที่มีมิตรสหายพึงปฏิบัติต่อกัน
๕. หน้าที่ที่นายและคนรับใช้หรือผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาพึงปฏิบัติต่อกัน
๖. หน้าที่ที่พระสงฆ์และคฤหัสถ์พึงปฏิบัติต่อกัน

นอกจากการปฏิบัติหน้าที่แล้ว พระพุทธศาสนาสอนบุคคลมิให้ละเมิดสิทธิของผู้อื่น คือไม่ใช้อภิสิทธิ์และไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน อีกทั้งยังต้องช่วยเหลือผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือตามความสามารถเท่าที่จะทำได้ ดังพระพุทธโอวาทว่า

“ผู้รักตน ไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น”

“คนดี ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น”

๔. ตามระบอบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตย ประชาชนเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเป็นผู้แทนของตนในสภาผู้แทนราษฎร เพื่อใช้อำนาจนิติบัญญัติออกกฎหมายและทำหน้าที่ดูแลฝ่ายบริหารให้ปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน มีการประชุมสภาและมีการลงมติในการตัดสินใจต่าง ๆ โดยถือเสียงข้างมาก วิธีการเช่นนี้ก็มีอยู่ในพระพุทธศาสนาแต่มีความแตกต่างกันในบางประเด็น

พระราชธรรมนิเทศ (ระบอบ จิตตภาโณ) ได้อธิบายไว้ว่า “สภา” ในความหมายของพระพุทธศาสนานั้นหมายถึงที่ประชุมของคนดี ดังที่พระพุทธเจ้าได้รับสั่งแก่กษัตริย์ศากยยะว่า “สภาใดไม่มีสัตบุรุษ สภานั้นไม่ชื่อว่า สภา” ดังนั้นที่ประชุมของกลุ่มชนใดก็ตามถ้ามีคนชั่วคนปราศจากศีลธรรมปะปนอยู่ด้วยแล้วตามหลักของพระพุทธศาสนาไม่เรียกว่า สภา

การลงมตินั้นมีปรากฏในพุทธประวัติและในการประชุมของพระสงฆ์ ซึ่งที่ประชุมต้องเห็นพ้องต้องกันทั้งหมดเป็นเอกฉันท์ จึงจะสามารถปฏิบัติกิจการนั้นได้ หากมีเสียงคัดค้านเพียงเสียงเดียวแสดงว่า มตินั้นไม่สมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะที่ประชุมจะเป็นสภาได้ต้องมีสมาชิกเป็นคนดี

ใช้หลักธรรมเป็นพื้นฐานในการประเมินค่าและตัดสินใจทั้งสิ้น คนดีใช้หลักเกณฑ์ที่ดีตัดสินในสิ่งที่ดีงามจึงไม่มีทางที่จะแตกต่างเป็นอย่างอื่น หากมีผู้ค้านแสดงว่าสิ่งดีเหล่านั้นยังไม่ดีจริง ไม่ถือว่าเป็นการลงมติ ตัวอย่างเช่น พิธีรับกฐิน ที่ประชุมสงฆ์จะลงมติเลือกพระสงฆ์รูปที่มีความเหมาะสมที่สุดเป็นผู้รับผ้ากฐิน พระสงฆ์ทุกรูปในที่ประชุมนั้นลงมติเป็นเอกฉันท์แล้ว พระสงฆ์รูปที่ได้รับการเลือกจึงรับผ้ากฐินได้

การลงมติที่ตัดสินโดยเสียงข้างมากนั้น อาจมีข้อเสียได้ถ้าที่ประชุมนั้นมีคนชั่วเข้ามาปะปนขาดหลักเกณฑ์ที่เป็นธรรม สมาชิกมีอคติ หรือถูกชักจูงโดยลาภ ยศ อำนาจ พระพุทธศาสนาจึงไม่ถือเสียงข้างมากเท่านั้นเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ต้องมีการพิจารณากันกรองจนเห็นพ้องต้องกันเป็นเอกฉันท์

พระพุทธศาสนาสันนิษฐานให้หมู่ชนมีการประชุมและเคารพกฎของการประชุมด้วยดังปรากฏใน ๓ ข้อแรก ของอปปริหานิยธรรม ๗ อันเป็นธรรมะเพื่อความเจริญของหมู่ชน เช่น หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ เข้าประชุมเล็กประชุมช่วยกันทำงานอย่างพร้อมเพรียงกัน ไม่บัญญัติสิ่งที่ขัดต่อหลักการแต่ปฏิบัติตามหลักการที่วางไว้ รายละเอียดในเรื่องของอปปริหานิยธรรมนี้ จะมีอธิบายในเรื่องต่อไป

การลงอุโบสถซึ่งเป็นการปฏิบัติเมตตาของสงฆ์

แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยนั้น ที่สำคัญคือการที่สมาชิกของกลุ่มชนมีโอกาส และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติงาน ความรับผิดชอบต่อการเข้าประชุม ปรีกษาหารือกัน ตัดสินปัญหาโดยใช้หลักการที่ถูกต้องชอบธรรมเป็นพื้นฐานจึงมีความสำคัญมาก การรับฟังความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนทัศนะ และการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน ทำให้สมาชิกของกลุ่มชนได้รับบทบาท หน้าที่ และแนวทางในการปฏิบัติงาน หลักการเช่นนี้มีปรากฏในกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นับแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าและพระพุทธรูปต่างมีความรับผิดชอบร่วมกันในการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน มีการมาเฝ้าพระบรมศาสดา ซึ่งเป็นการประชุมร่วมกันเป็นเนืองนิจ บางครั้งพระสาวกต่างก็มาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมายถึง ๑,๒๕๐ รูป ในปัจจุบันพระสงฆ์ก็ได้ปฏิบัติตามพระวินัย มีการลงอุโบสถ ทำสังฆกรรมอย่างสม่ำเสมอ บรรดาอุบาสกอุบาสิกาที่มีส่วนร่วมในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา อย่างน้อยในวันพระ พุทธศาสนิกชนก็จะไปทำบุญร่วมกัน ทำให้กลุ่มชนนั้นเกิดความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน กระบวนการและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาจึงเสริมสร้างสามัคคีธรรม ใช้ธรรมะเป็นแกน เป็นหลักการเป็นแนวปฏิบัติ มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยอย่างชัดเจน

ประเด็นอภิปราย

- สภาวะที่มีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่าเสรีภาพ คือความเป็นทาส ทาสทางกาย คือการถูกบังคับ ถูกกดขี่ข่มเหง ทาสทางใจคือ ความวิตกกังวล เศร้าโศก เสียใจ ซึ่งล้วนแต่เป็นความทุกข์ เป็นปัญหา

สาเหตุของความทุกข์ คือความอยากได้ อยากมี อยากเป็น แล้วไม่ได้ ไม่มี ไม่เป็น ความไม่อยากจะ ไม่อยากมี ไม่อยากเป็น แล้วต้องได้ ต้องมี ต้องเป็น

นักเรียนยกตัวอย่างสภาวะปัจจุบันของนักเรียนว่า ขณะนี้นักเรียนแต่ละคนเป็นทาสทางกายและเป็นทาสทางใจ อย่างไรบ้าง สาเหตุของสภาวะนั้นคืออะไร จะแก้ไขอย่างไร

- หนังสือหลายเล่มอธิบายว่า ประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา คือธัมมาธิปไตย เน้นการรวมธรรม คือการเคารพบูชาพระรัตนตรัยและบุคคลที่ควรบูชา ตลอดจนการยอมรับนับถือ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน สามัคคีธรรม คือการร่วมมือร่วมใจกันอย่างพร้อมเพรียงในการประกอบกิจอันเป็นกุศล และสังฆธรรม คือการยึดถือหลักของความจริง ความถูกต้องเป็นพื้นฐาน จงอภิปรายเปรียบเทียบกับ การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่นักเรียนเข้าใจ และได้พบเห็น ว่ามีข้อเหมือนและข้อแตกต่างกันอย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. คำนวณนักเรียนไปสังเกตพิธีกรรมของพระสงฆ์ในโบสถ์ เช่น พิธีอุปสมบท และพิธีรับกฐิน
๒. ดูเทปโทรทัศน์ การประชุมสภาผู้แทนราษฎรแล้วอภิปรายลักษณะของการประชุม การลงมติเปรียบเทียบกับเนื้อหาในบทเรียน

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ ขณะนี้นักเรียนกำลังมีความกังวลและทุกข์ใจในเรื่องใดจะสามารถแก้ปัญหาได้อย่างไร เพื่อจะได้มีเสรีภาพทางจิตใจ
- ๐ ทบทวนบทบาทหน้าที่ สิทธิ ของนักเรียนในกิจการสภานักเรียน ว่ามีลักษณะประชาธิปไตยตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาหรือไม่

คำถาม

๑. การลงมติเป็นเอกฉันท์ในการประชุมจะเกิดขึ้นได้อย่างไร
 - ก. ใช้อำนาจเผด็จการสั่งการให้ทุกคนลงมติตามคำสั่ง
 - ข. ใช้อำมิสสินจ้างและยศศักดิ์ตอบแทนทุกคนที่ลงมติ
 - ค. สมาชิกทุกคนเข้าใจและตระหนักในเหตุผล พิจารณาแล้วปรับความคิดเข้าหากันในทางสายกลาง แล้วลงมติ
 - ง. สมาชิกทุกคนใช้หลักการที่เป็นธรรมและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นเกณฑ์ในการลงมติ
๒. ความเท่าเทียมกันในสังคมปัจจุบันเกิดขึ้นได้หรือไม่
 - ก. ไม่ได้ เพราะปัจจุบันสังคมไทยมีชนชั้นที่แบ่งโดยยศและฐานะ
 - ข. ไม่ได้ เพราะถ้าทุกคนเท่าเทียมกันจะปกครองกันได้อย่างไร
 - ค. ได้ ถ้าทุกคนยอมรับความเป็นมนุษย์ ทุกชีวิตมีค่าเท่าเทียมกัน
 - ง. ได้ พลเมืองไทยทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ในฐานะพลเมืองเท่าเทียมกัน
๓. ขอนให้นักเรียนอ่านออกเสียง ข้อความทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ซึ่งเป็นพุทธวจนะในบทเรียนนี้

บทที่ ๒

พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก

พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง

๒.๑ สถานภาพทางสังคมของเจ้าชายสิทธัตถะ

แนวคิดสำคัญ

เจ้าชายสิทธัตถะ ประสูติในวรรณะกษัตริย์ มีสถานภาพทางสังคมสูงสุดในสังคมชมพูทวีป ทรงเป็นองค์รัชทายาท แม้กระนั้น พระองค์ก็ได้หลงยึดติดกับความสุขทางโลกที่พระบิดาทรงจัดไว้ พระองค์สละโลกียสมบัติ เสด็จออกผนวช เพื่อแสวงหาแนวทางช่วยเพื่อนมนุษย์ให้หลุดพ้นจากทุกข์

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว สามารถ

๑. อธิบายสถานภาพทางสังคมของเจ้าชายสิทธัตถะ ก่อนเสด็จออกผนวชได้
๒. เปรียบเทียบแนวความคิดของพระบิดาคือ พระเจ้าสุทโธทนะ กับแนวความคิดของเจ้าชายสิทธัตถะต่อการเป็นกษัตริย์ครองแคว้นและการเสด็จออกผนวช
๓. แสดงความคิดเห็นเชิงวิเคราะห์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล ต่อการตัดสินใจพระทัยของเจ้าชายสิทธัตถะ

สถานภาพทางสังคมของเจ้าชายสิทธัตถะ

สังคมอินเดียสมัยก่อนพระพุทธเจ้าทรงอุบัติและสมัยพระพุทธเจ้า รวมทั้งสมัยต่อมานั้น แบ่งชนชั้นกัน ๔ วรรณะ คือ

๑. วรรณะนักรบ ได้แก่ กษัตริย์
๒. วรรณะผู้คงแก่เรียน ได้รับการศึกษาสูง การประกอบพิธีกรรม ได้แก่ พราหมณ์
๓. วรรณะผู้ประกอบอาชีพค้าขาย เป็นนักธุรกิจ มีฐานะร่ำรวย ได้แก่ แพศย์

๔. วรรณคดีซึ่งถูกสังคม ๓ ชั้นเหยียดหยาม คือ สุทร ต่ำกว่าผู้ที่ถูกรังเกียจมาก คือ จันทาล เป็นวรรณคดีลูกผสม

วรรณคดีสังคมสมัยนั้นยกย่องมาก คือ วรรณคดีกษัตริย์

เจ้าชายสิทธัตถะทรงเกิดในวรรณะกษัตริย์ พระบิดา คือ พระเจ้าสุทโธทนะ ทรงเป็นกษัตริย์ครองแคว้นสักกะ มีเมืองกบิลพัสดุ์เป็นเมืองหลวง พระมารดา คือ พระนางสิริมหามายา เป็นพระราชธิดาของกษัตริย์วงศ์โกติยะ มีเมืองเทวทหะเป็นเมืองหลวง สังคมสมัยนั้นเรียกว่าทรงเป็นอุกโตสุชาติ หมายถึง ความมีเผ่าพันธุ์ เชื้อสายจากวรรณะสูง ซึ่งเป็นวรรณะที่ควรยกย่องว่ามีเกียรติสูงจากสังคมสมัยนั้น เพราะมีเลือดดี หรือบริสุทธิ์ทั้งจากพระบิดาซึ่งเป็นกษัตริย์ และพระมารดาซึ่งก็มีเลือดเป็นกษัตริย์ สถานภาพของเจ้าชายสิทธัตถะจึงเด่นในสายตาของพระประยูรญาติ และของเจ้าผู้ครองนครของแคว้นต่าง ๆ

ในหนังสือปฐมสมโพธิกถา ได้บรรยายเกี่ยวกับพุทธประวัติไว้ว่า เจ้าชายสิทธัตถะนั้น ทรงมีพระชนมายุไล่เลี่ยกับกษัตริย์แห่งแคว้นโกศล ซึ่งมีเมืองสาวัตถีเป็นเมืองหลวง และพระเจ้าพิมพิสาร ผู้ทรงครองแคว้นมคธ ซึ่งมีเมืองราชคฤห์เป็นเมืองหลวง เจ้าชายสิทธัตถะกับพระเจ้าพิมพิสารเป็นอภิภูวนาพพสหหายกัน หมายความว่าทรงเป็นพระสหายที่ไม่เคยทรงพบกัน ว่าอย่างภาษาสามัญว่า ไม่เคยเห็นหน้ากันมาก่อน

ตามความที่ว่า กษัตริย์แคว้นมคธกับกษัตริย์ศากยวงศ์ มีสัมพันธไมตรีต่อกัน เมื่อทั้ง ๒ ฝ่าย มีพระราชโอรสประสูติในเวลาไล่เลี่ยกัน พระราชวงศ์ทั้ง ๒ ฝ่าย ก็ย่อมจะต้องทรงแสดงความยินดีแก่กันและกัน และหวังผูกสัมพันธ์กันโดยให้พระราชโอรสทั้ง ๒ เป็นพระสหายกัน

เหตุผลที่น่าเป็นจริงจะเห็นได้ว่าเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะ เสด็จออกผนวชและเสด็จเข้าดินแดนแคว้นมคธนั้น ทรงแวะเข้ากรุงราชคฤห์ก่อน และเมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบข่าวก็เสด็จออกมาพบปะ และทรงเชื้อเชิญให้ครองเมืองราชคฤห์ร่วมกัน แม้จะมองเห็นได้ว่าทรงเชื้อเชิญตามมารยาทของผู้ที่เตรียมกันโดยฐานะ แต่ก็ทำให้เห็นว่า ทั้ง ๒ พระองค์ แม้จะไม่เคยทรงเห็นกัน แต่ก็มีสัมพันธไมตรีระหว่างแคว้นกันมาก่อน

เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงมีสถานภาพทางสังคมเด่น โดยสรุป ๔ ประการ คือ

๑. ทรงมีเลือดเป็นกษัตริย์ทั้งฝ่ายพระบิดาและพระมารดา
๒. ทรงเป็นรัชทายาท หมายถึง ผู้จะได้เสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระเจ้าสุทโธทนะ
๓. พระรูปกายทรงสง่า ผิวขาว ดังพระบาลีว่า สุวณฺณวันโณ แปลว่า ทรงมีผิวสีทอง หมายความว่าคือ ผิวขาวเหลือง

๔. ทรงมีพระปรีชาสามารถเฉลียวฉลาดเป็นเยี่ยม

ข้อที่ ๔ นี้จะเห็นได้เมื่อเสด็จเข้าทรงศึกษาในสำนักศึกษาที่มีชื่อเสียงสมัยนั้นอัน

ได้แก่ สำนักครุวิศวามิตร ก็ทรงศึกษาได้ดีเยี่ยม เหนือบรรดานักศึกษาอื่น ๆ และเมื่อทรงแสดงความสามารถในวิชาที่ทรงศึกษา ซึ่งหมายถึงให้ทรงทดสอบความรู้ ความสามารถก็ได้รับคะแนนสูงยิ่งกว่านักศึกษาอื่น ๆ

เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะทรงหวังผูกมัดพระโอรสให้อยู่ครองบ้านเมือง ด้วยไม่มีพระประสงค์จะให้เสด็จออกทรงผนวชตามที่ได้รับการทำนาย ได้ทรงสร้างปราสาท ๓ ถุคูให้ประทับ และทรงขอพระธิดาของเจ้าศากยอื่น ๆ ให้มาเป็นพระสนมทุกฝ่ายก็ทรงยินดียกราชธิดาถวายทั้งนั้น

สตรีธิดากษัตริย์ศากยวงศ์ผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นพระญาติของเจ้าชายสิทธัตถะและหลงรักเจ้าชายสิทธัตถะมาก คือ เจ้าหญิงกิสสาโคตมี ถึงกับแต่งบทเพลงร้องเพลงให้เจ้าชายสิทธัตถะฟัง เนื้อเพลงมีว่า

“ใครได้เป็นพระบิดาและพระมารดาของเจ้าชายสิทธัตถะ ผู้นั้นมีความสุข สตรีใดได้เจ้าชายสิทธัตถะเป็นพระราชมามี สตรีนางนั้นก็มีความสุข”

เจ้าชายสิทธัตถะได้ทรงฟังก็รู้ความหมายจึงทรงถอดสร้อยมุกดาออกจากพระคอให้เป็นรางวัลให้นางกิสสาโคตมี

เพราะเหตุที่ทรงมีสถานภาพทางสังคมเด่นอย่างนี้ เมื่อได้เสด็จออกผนวช ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จึงทำให้น้ำหนักแห่งคำสอนของพระองค์มีค่านิยมมากกว่าบรรดาศาสดาอื่น ๆ

เจ้าชายสิทธัตถะนั้นนอกจากทรงมีพระสติปัญญาเฉลียวฉลาด และมีความสามารถแล้วยังทรงเป็นนักคิด เพียงแต่ทรงเห็นคนแก่ ทรงเห็นແວ່แห่งความทุกข์ ทรงนำไปคิดว่าทำไมจึงแก่ และทรงคิดว่าทางไม่แก่น่าจะมี ทั้งนี้โดยเหตุผลที่ทรงเห็นจากสภาพความจริงในชีวิตประจำวันว่า โลกนี้มีมืดแล้วมีสว่าง มีกลางคืนแล้วยังมีกลางวัน เมื่อโลกนี้มีทุกข์น่าจะมีทางที่ทำให้หลุดพ้นจากทุกข์

เจ้าชายสิทธัตถะทรงมีบุคลิกลักษณะและพระนิสัยเป็นมหาบุรุษโลก เพราะพระองค์เห็นว่าการครองเรือน โดยจะได้รับสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์แทนพระบิดานั้นจำกัดคับแคบ ไม่เป็นอิสระ เพราะจะต้องผูกมัดด้วยหน้าที่ ด้วยกฎหมายและระเบียบประเพณี ถึงจะช่วยคนอื่นให้ร่มเย็นเป็นสุขได้ ก็ยังคับแคบ แต่ถ้าได้สลัดสิ่งที่ผูกมัดออกไปแสวงหาความหลุดพ้น จะอิสระ ขอบเขตการช่วยเหลือ

ผู้ได้รับความทุกข์จะกว้างขวางไปทั่วโลก เมื่อทรงเห็นเช่นนั้นจึงทรงเห็นต่อไปว่าชีวิตการมีบุตร ภรรยาตลอดถึงครองบ้านเมืองเป็นความสุขส่วนตัวน้อยนิด ซึ่งคนในโลกส่วนใหญ่กลับเห็นเป็นความสุขส่วนใหญ่ การละความสุขส่วนตัวออกไปแสวงหาความจริงที่ทำให้หลุดพ้นนั้นเป็นประโยชน์ยิ่งแก่โลกและชาวโลก

เมื่อได้สำเร็จความเป็นพระพุทธเจ้าหรือได้ตรัสรู้แล้วทรงประกาศพระศาสนา จึงทรงประกาศไว้ชัดเจนว่า

“เราประพจน์พรหมจรรย์ (หมายถึง เสด็จออกผนวช) บำเพ็ญธรรมจะได้ตรัสรู้เพื่อความมีชื่อเสียงก็หาไม่ เพื่อให้มหาชนชาวโลกเคารพนับถือก็หาไม่ เพื่อยกตนข่มคำสั่งสอนของคนอื่นก็หาไม่ เพื่อคัดค้านคำสั่งสอนของคนอื่นก็หาไม่ แท้ที่จริงเราประพจน์พรหมจรรย์ เพื่อให้ตนหลุดพ้นจากความทุกข์และยังผู้อื่น ทั้งมวลมนุษย อินทร พรหมและหมู่เทพทั้งหลายทั้งปวงได้หลุดพ้นจากความทุกข์ตามด้วย”

นี่คือเหตุผลที่แท้จริงแห่งการเสด็จออกผนวชของพระพุทธเจ้า

ประเด็นอภิปราย

- เจ้าชายสิทธัตถะ มีสถานะทางสังคมสูงและมีความสุขเปี่ยมล้นตามความคิดของคนธรรมดาอย่างเรา ๆ ทรงเลือกที่จะเสียสละราชสมบัติ เพื่อเสด็จออกบรรพชา แสดงว่าพระองค์มีแนวความคิดอย่างไร แตกต่างจากคนหนุ่มสาวในยุคสมัยปัจจุบันอย่างไร

การออกบวชในปัจจุบัน เป็นการบวชเพื่ออะไร

เพื่อแสวงบุญ? เพื่อหนีความทุกข์? เพื่อแผ่ผลบุญแก่ผู้อื่น? เพื่อศึกษาสัจธรรมอันเป็นความจริงของชีวิต?

คำตอบคืออะไร จงอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. อ่านข่าวและเหตุการณ์จากหนังสือพิมพ์ แล้วหยิบยกข่าวที่แสดงว่า เกียรติยศชื่อเสียง ความมั่งมี มีสิ่งที่ยั่งยืน และมีสิ่งก่อสร้างสุขอย่างแท้จริง

๒. แสดงความคิดเห็นโต้แย้งกัน ว่าถ้านักเรียนมีฐานะทางสังคมสูง และมีความสุขสมบูรณ์ทุกอย่างสมควรจะออกบวชหรือไม่

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

พระพุทธเจ้าย่อมทรงเห็นความทุกข์ ความเดือดร้อนของทุกคนเสมอด้วยความทุกข์ ความเดือดร้อนของตน ถ้าคนในสังคมปัจจุบันมีแนวความคิดเช่นนี้บ้านเมืองของเราจะรุ่งเรืองมาก

เพราะสมาชิกของสังคมจะเห็นแก่ส่วนรวมมากขึ้น เห็นแก่ตัวน้อยลง

คำถาม

๑. ก่อนเสด็จออกผนวชพระพุทธเจ้าอยู่ในฐานะอะไร
๒. เพราะเหตุใดเครื่องบำรุงความสุขที่พระบิดาสรางขึ้นจึงไม่อาจผูกมัดเจ้าชายสิทธัตถะไว้ได้
๓. การศึกษาธรรมและการแสวงหาความจริงของชีวิต สามารถทำได้ด้วยวิธีใดบ้าง

๒.๒ เหตุผลที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช

แนวคิดสำคัญ

๑. เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงเป็นนักคิดที่ยิ่งใหญ่ของโลก พระองค์ทรงคิดลึกซึ้งกว้างไกลเกินวัยของพระองค์
๒. ด้วยเมตตาธรรมและพระปรีชาญาณอันล้ำเลิศ ทรงแสวงหาแนวทางช่วยคนส่วนใหญ่ให้พ้นทุกข์ จึงสละความสุขส่วนพระองค์เสด็จออกบรรพชา

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เมื่อศึกษาบทเรียนนี้แล้วนักเรียนสามารถอธิบายเหตุผลที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบรรพชาได้ว่าเจ้าชายทรงคิดแบบมหาบุรุษโลก ต้องการสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสุขส่วนใหญ่ของคนในโลก
๒. แสดงเหตุผลสนับสนุนว่าที่เจ้าชายสิทธัตถะทรงคิดอย่างนั้นมีใช้ทรงขาดความรับผิดชอบในฐานะรัชทายาทและในฐานะหัวหน้าครอบครัวพระองค์มิได้ทรงทอดทิ้ง พระมเหสีและพระโอรสเพื่อแสวงหาความสุขเฉพาะพระองค์

เหตุผลที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช

สถานะอันแท้จริงในทางสังคมของเจ้าชายสิทธัตถะ คือองค์รัชทายาทโดยชอบธรรมที่จะเสด็จขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อจากพระเจ้าสุทโธทนะ ตามพระประสงค์ของพระบิดาและพระญาติพี่น้องในศากยวงศ์ แต่ไม่ตรงพระประสงค์ของเจ้าชายสิทธัตถะ

ด้วยพระทัยสำนึกแน่วแน้นั้นเจ้าชายสิทธัตถะมีพระประสงค์จะเสด็จออกผนวช ทรงเป็นนักคิด ทรงสนพระทัย ทรงชอบคิดค้นคว้าด้วยเหตุผลจากธรรมชาติและสภาพชีวิตประจำวัน

ในแง่ของธรรมชาติที่ทรงเห็นว่าโลกนี้มีมืดและมีสว่าง มีกลางวันและมีกลางคืน เมื่อเป็นเช่นนี้โลกนี้ที่มีความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน คือ เกิด แก่ เจ็บและตาย ก็น่าจะไม่มีความไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บและไม่ตาย

ในด้านสภาพชีวิตประจำวันจึงทรงคิดว่าเมื่อมีอย่างนี้น่าจะมีเหตุมีปัจจัยทำให้พ้นสภาพอย่างนั้น ทรงเชื่อมั่นว่าน่าจะมี

ถ้าจะสรุปเหตุผลสำคัญอันเป็นมูลเหตุตัดสินใจพระทัยออกผนวชมีดังต่อไปนี้

๑. สภาพชีวิตในชีวิตประจำวันของมนุษย์อยู่ด้วยความเกิดและแปรปรวนไปไม่คงที่แล้ว ผลที่สุดแตกสลายทุกคน

๒. สภาพเช่นนี้มีอยู่ตลอดไป แนวความคิดบำบัตทุกข์และบำรุงสุข ขาดอิสระคับแคบ แก้ปัญหาทั้งเฉพาะหน้าและถาวรได้น้อย

๓. ทรงเห็นว่าถ้าอยู่ครองเรือนแก้ปัญหาได้น้อยและไม่เด็ดขาดเพราะขาดอิสระ ทรงเห็นแจ้งว่ามีทางเดียวเท่านั้นที่จะนำปัจจัยมาแก้ได้คือ ครองเพศเป็นสมณะหรือนักบวชค้นคว้าปฏิบัติธรรมให้ได้สำเร็จ

๔. ทรงเห็นว่าปัญหาความทุกข์ของคนในโลกเป็นสิ่งที่ทำทลาย เป็นเหมือนเรื่องให้เกิดเสนาหา นำพาทางเอาชนะให้ได้

๕. ทรงเห็นว่าความสุขส่วนตัวเป็นความสุขเล็กน้อย แต่ความสุขของคนในโลกเป็นความสุขส่วนใหญ่ไพศาล ทรงถามพระองค์เองว่า จะเลือกเอาความสุขส่วนตัว บุตรภรรยา และพระญาติเป็นต้น หรือจะเอาความสุขของคนทั้งโลก

เจ้าชายสิทธัตถะนั้นทรงเป็นนักคิดแบบมหาบุรุษโลก ที่เห็นความทุกข์ความเดือดร้อนของชนส่วนใหญ่ในโลกสำคัญยิ่งกว่าความสุขส่วนตัวพระองค์

ประเด็นอภิปราย

ผู้ที่แก้ปัญหาสังคมส่วนรวมได้ต้องทำตนให้เป็นคนดี เป็นคนบริสุทธิ์ หลุดพ้นจากความชั่วได้ แท้จริงต้องเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ยกตัวอย่างบุตรและภรรยากำลังทุกข์หนักกับคนทั้งโลกกำลังเป็นอย่างเดียวกัน คนในโลกมักเลือกอยู่ข้างความทุกข์ของบุตรและภรรยาจึงมักช่วยเรื่องนี้ก่อน แต่มหาบุรุษโลกอย่างพระพุทธเจ้าทรงเลือกช่วยชาวโลกก่อน

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

ลองให้นักเรียนอภิปรายดูว่าถ้าเจ้าชายสิทธัตถะทรงทำตามความประสงค์ของพระเจ้าสุทโธทนะ โดยทรงรับเป็นกษัตริย์ครองเมืองกบิลพัสดุ์ ของแคว้นสักกะ จะมีเสียงสวดมนต์สรรเสริญว่าอรหันต์มาสัมพุทธโธ พุทธัง ภควันตัง อภิวาเทมิ มาจนถึงทุกวันนี้หรือไม่

อภิปรายแนวพระดำริว่า ทรงคิดถูกหรือไม่ ที่ทรงเลือกเอาวิธีออกผนวช

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

การเสียสละประโยชน์สุขส่วนตน เพื่อแก้ปัญหาอันเป็นความทุกข์ของส่วนรวมนั้นเป็นคุณธรรมที่นักเรียนพึงยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อให้สังคมมีสันติสุขเพราะทุกฝ่ายมีเมตตาต่อกัน

คำถาม

๑. มีเหตุการณ์ตอนใดบ้างในพระพุทธประวัติที่แสดงว่าเจ้าชายสิทธัตถะทรงเป็นนักคิดตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์
๒. พระเจ้าสุทโธทนะทรงผิดหวังหรือไม่และเพราะเหตุใดเมื่อทรงทราบว่าเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวชจึงไม่ทรงติดตามนำพระองค์กลับคืนมา
๓. คำว่า “ราหุล” ซึ่งต่อมาเป็นพระนามของโอรสของเจ้าชายสิทธัตถะนั้นมีความหมายอย่างไร มีความหมายที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับเหตุผลในการเสด็จออกผนวชเพียงใด

๒.๓ พระอัญญาโกณฑัญญะ

แนวคิดสำคัญ

พระอัญญาโกณฑัญญะ เมื่อยังเป็นพราหมณ์นั้น เป็นผู้เชี่ยวชาญพยากรณ์แน่วแน่ ว่า เจ้าชายสิทธัตถะจะต้องเสด็จออกผนวชและได้เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวชก็ได้ตามเสด็จออกบวชพร้อมด้วยพรรคพวกอีก ๔ คน จนในที่สุดได้บวชเป็นพระสาวกองค์แรกของพระพุทธเจ้า

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว สามารถ

๑. อธิบายความเชื่อมั่นของพราหมณ์โกณฑัญญะที่มีต่อเจ้าชายสิทธัตถะ
๒. บรรยายคุณสมบัติของพระโกณฑัญญะและให้เหตุผลในการที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องท่านว่าเป็นรัตติกัญญะ ผู้มีประสบการณ์มาก รู้เหตุการณ์มาแต่ต้น
๓. ตระหนักในคุณค่าของประสบการณ์และความเป็นผู้ผ่านโลกมามากกว่ามีประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น

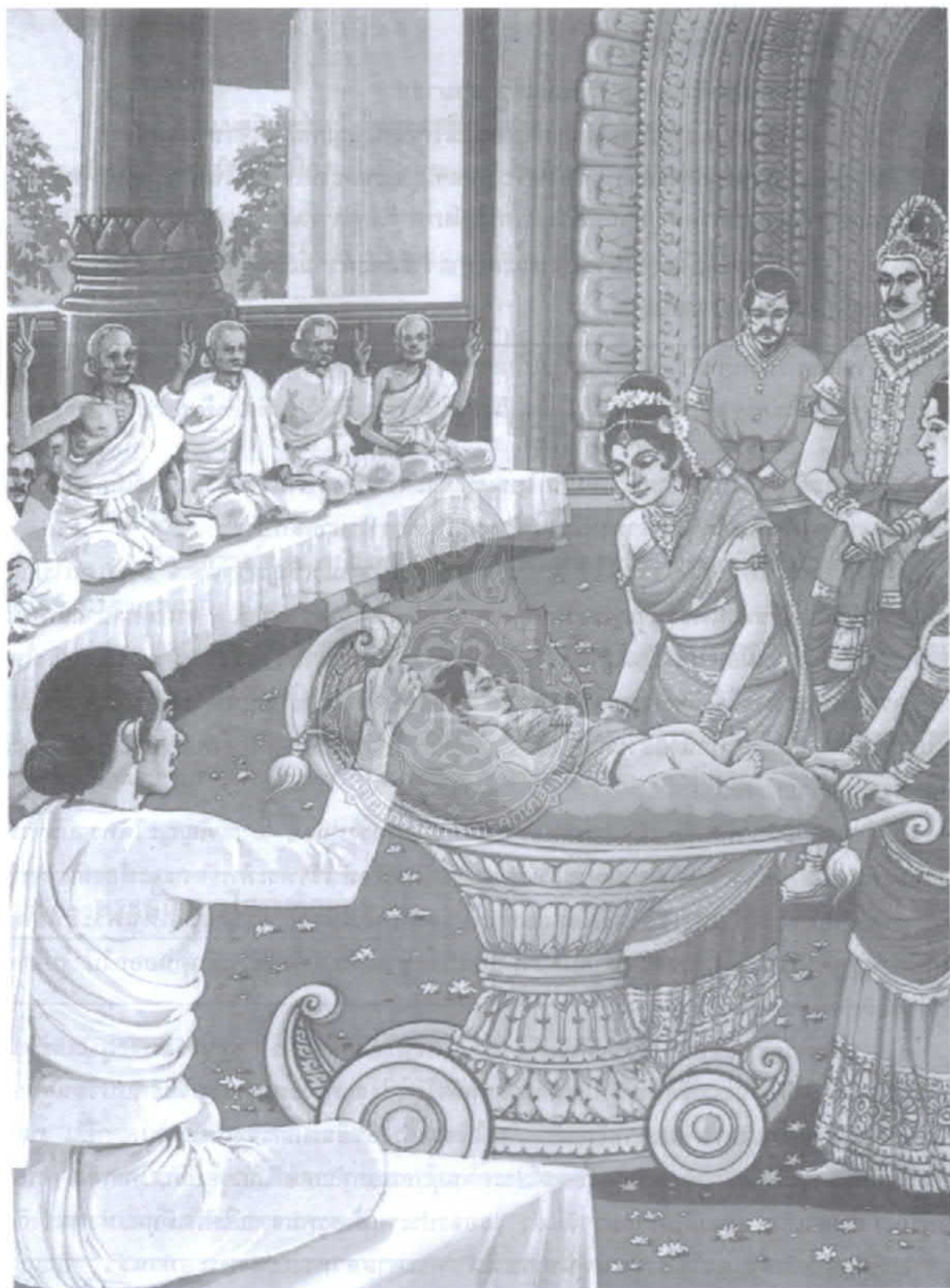
พระอัญญาโกณฑัญญะ

พระอัญญาโกณฑัญญะ เดิมชื่อโกณฑัญญะ เกิดที่หมู่บ้านโศภนวัตถุใกล้เมืองกบิลพัสดุ์ ได้ศึกษาจบไตรเพทในคัมภีร์พราหมณ์และชำนาญในการทำนายลักษณะ

เมื่อพระสิทธัตถะประสูติได้ ๕ วัน พระเจ้าสุทโธทนะเชิญพราหมณ์ ๑๐๘ คนไปเลี้ยงในพระราชวังในพิธิชานนพระนามพระราชกุมาร เสร็จแล้วเชิญพราหมณ์ ๘ คนให้ทำนายลักษณะของพระกุมารว่าจะมีอนาคตเป็นอย่างไร พราหมณ์ ๗ คนทำนายว่าพระราชกุมารมีบุญยิ่งใหญ่ถ้าอยู่ครองฆราวาสจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าออกบวชจะสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าศาสดาเอกในโลก ฝ่ายโกณฑัญญะทำนายด้วยความเชื่อมั่นว่าพระราชกุมารจะต้องออกบวชและจะต้องสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน

ต่อมาอีก ๒๙ ปี เมื่อพระสิทธัตถะเสด็จออกทรงผนวช โกณฑัญญะได้ทราบข่าวนั้นจึงชวนเพื่อนอีก ๔ คน ติดตามพระสิทธัตถะไปด้วยเชื่อมั่นว่าพระสิทธัตถะจะต้องสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน และจะแสดงธรรมโปรดพวกตนด้วย ต่อมาเมื่อเห็นพระสิทธัตถะเลิกระบ้าเพิณทฤกิริยา จึงหมดศรัทธาสันความเลื่อมใส ชวนเพื่อนทั้ง ๔ ปลีกตนออกไป ไปอาศัยอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

เมื่อพระสิทธัตถะทรงบำเพ็ญเพียรทางจิตจนได้ตรัสรู้แล้ว ทรงระลึกถึงอุปการะของคณะปัญจวัคคีย์ มีท่านโกณฑัญญะ เป็นต้น จึงเสด็จไปโปรด ทรงแสดงธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร มีอริยสัจ ๔ เป็นแกนกลาง จนท่านโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นพระโสดาบัน ทูลขออุปสมบทต่อพระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์ประทานอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ ตรัสว่า “จงเป็นภิกษุมารเกิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์เถิด” ในขณะที่ท่านโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมนั้น พระศาสดาทรงเปล่งพระอุทานว่า “อัญญาสิวัต โภ โกณฑัญโญ โกณฑัญญะรู้แล้วหนอ” ท่านจึงมีนามข้างหน้าว่า อัญญาโกณฑัญญะ ตั้งแต่นั้นมา

พระศาสดาทรงแสดงธรรมโปรดเพื่อนของท่านอัญญาโกณฑัญญะให้สำเร็จเป็นโสดาบันวันละคนแล้ว ท่านเหล่านั้นก็ทูลขออุปสมบท

วันต่อมา เมื่อพระศาสดาทรงเห็นว่าภิกษุเหล่านั้นมีกำลังสติปัญญาพร้อมเพรียงแล้ว จึงทรงแสดงธรรมระดับสูงเรื่อง อนัตตา (อนัตตลักขณสูตร) ภิกษุทั้งหมดฟังแล้วได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ต่อมาได้ช่วยประกาศพระศาสนาของพระบรมศาสดาให้แพร่หลายออกไป พระอัสสชิได้เป็นอาจารย์คนแรกของพระสารีบุตร อัครสาวกเบื้องขวา พระอัญญาโกณฑัญญะได้ปุณณมานพมาบวช คือ พระปุณณะ มันทานิบุตร เป็นกำลังสำคัญในพระพุทธศาสนา

พระอัญญาโกณฑัญญะมีน้องสาวอยู่คนหนึ่ง ชื่อ นางมณฑานี น้องสาวผู้นี้มีลูกชายชื่อ ปุณณะ และมีนามมารดาต่อท้ายเหมือนคำที่เป็นนามสกุลว่า มันทานิบุตร ท่านเห็นอุปนิสัยของหลานชายซึ่งกำลังเป็นหนุ่มจึงชักชวนมาบวช ปุณณะบวชแล้วได้ปฏิบัติอยู่ไม่นานก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์

พระอัญญาโกณฑัญญะไม่ชอบอยู่วัดใกล้หมู่บ้านและเมือง ชอบอยู่ตามวัดป่า ท่านกราบลาพระพุทธเจ้าไปอยู่ที่สระฉัททันต์

ท่านได้รับเอตทัคคะจากพระพุทธเจ้า เอตทัคคะ หมายถึงความมีคุณธรรมดีเด่นด้านหนึ่ง ด้านใดยิ่งกว่าพระสาวกองค์อื่น เทียบอีกอย่างหนึ่งให้เข้าใจยิ่งขึ้นก็ว่า เอตทัคคะนั้นคือพรสวรรค์เฉพาะของแต่ละบุคคล

ความดีเด่นของพระอัญญาโกณฑัญญะที่พระพุทธเจ้าประทานแก่ท่านคือ เป็นพระสาวกผู้มีรัตตัญญภาพ

รัตตัญญภาพ หมายถึง ความเป็นผู้มีอายุมาก เห็นโลกและชีวิตมามาก ผ่านเหตุการณ์ต่างๆ มาอย่างจัดเจน ตรงกับคำบัญญัติในภาษาไทยว่า มีประสบการณ์มาก ท่านผู้ใดมีคุณธรรมเช่นนี้ย่อมเป็นเหมือนพิพิธภัณฑสถานแห่งสรรพวิชาความรู้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม สำหรับพระอัญญาโกณฑัญญะ หมายถึง เป็นพระสงฆ์ที่บวชก่อนพระสงฆ์ผู้อื่น

พระอัญญาโกณฑัญญะอยู่มาจนชราภาพและปรินิพพานที่วัดป่าฉัททันต์นั่นเอง

ประเด็นอภิปราย

ศรัทธาและความเชื่อมั่นช่วยให้เกิดความตั้งใจจริงและความเลื่อมใสในบุคคลจนบรรลุประโยชน์ที่พึงประสงค์ในที่สุด

“ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด” “เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด” “อาบน้ำร้อนมาก่อน” มีความหมายเกี่ยวข้องกับความรู้และประสบการณ์อย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

ให้นักเรียนอ่านเรื่องราวของพระสาวกผู้นี้จนเข้าใจ จำเรื่องราวได้ และอภิปรายถึงสาเหตุที่ท่านผู้นี้เชื่อมั่นว่า ถึงอย่างไรเจ้าชายสิทธัตถะก็จะต้องเสด็จออกบวช และตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ความเป็นพระสาวกที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่า ดีเด่นด้านรัตติปัญญาภาพ คือมีประสบการณ์ในชีวิตมากย่อมเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น เช่น คนเกิดนานเห็นโลกมามากย่อมเป็นที่พึ่งของคนเกิดภายหลังได้

๐ นักเรียนแม้จะมีความรู้สูง ก็อย่าลืมน และดูหมิ่นผู้ที่มีประสบการณ์ จงเตือนตน รู้ตน ไม่ลืมน

คำถาม

๑. เมื่อภายหลังพระพุทธเจ้าทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนานั้น พระอัญญาโกณฑัญญะได้มีผลงานอย่างไรหรือไม่

๒. เหตุใดพระอัญญาโกณฑัญญะจึงชอบอยู่ในที่สงบสงัด

๒.๔ พระมหาปราชบดีโคตมีเถรี

แนวคิดสำคัญ

พระมหาปราชบดีโคตมีเถรีเป็นพระมารดาเลี้ยงของเจ้าชายสิทธัตถะ ทรงรักเจ้าชายสิทธัตถะมาก ทรงผ่านโลกและเหตุการณ์มามาก มีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะขอบวช ในที่สุดได้บวชเป็นพระภิกษุณีองค์แรกของพระพุทธศาสนา

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. ตระหนักในความศรัทธาของพระนางปชาบดีโคตมี แม้จะรู้ว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้สตรีบวชเป็นพระภิกษุณีก็ไม่ย่อท้อ
๒. อธิบายผลของการเป็นผู้ที่มีศรัทธาแรงกล้าประกอบกับมีความเพียรไม่ย่อท้อ ได้ว่าย่อมประสบความสำเร็จ
๓. ให้เหตุผลได้ว่า พระพุทธศาสนามีได้กีดกันสตรีสตรีแม้เป็นสตรีก็สามารถศึกษาและปฏิบัติตนจนสำเร็จจรรหันธ์ได้

พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีมีความเกี่ยวเนื่องของสายสกุลวงศ์ โดยทรงเป็นพระประยูรญาติของพระพุทธเจ้า

พระประยูรญาติของพระพุทธเจ้ามีอยู่ ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายพระบิดา ตั้งเมืองหลวงอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโรหิณี ชื่อเมืองกบิลพัสดุ์ ฝ่ายพระมารดาตั้งเมืองหลวงอยู่อีกฟากหนึ่งของแม่น้ำสายเดียวกันนี้ ชื่อเมืองเทวทหะ ทั้ง ๒ เมืองอยู่ในแคว้นสักกะชนบท

วงศ์แห่งพระประยูรญาติฝ่ายพระบิดาของพระพุทธเจ้าเรียกว่าศากยะหรือศากยวงศ์ ส่วนวงศ์ของฝ่ายพระมารดา เรียกว่าวงศ์โกลิยะหรือโกลิยวงศ์

พระประยูรญาติของพระพุทธเจ้าทั้ง ๒ ฝ่าย อยู่ในสายสกุลโคตมะ พระพุทธเจ้าทรงมีพระนามตามภาษาบาลีว่า สิทธัตถโก โคตโม ทับศัพท์เป็นไทยว่า สิทธัตถะ โคตมะ หรือสิทธัตถะโคตม เมื่อผนวชและได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ก็ทรงได้รับการขนานนามเรียกโดยทั่วไปว่า สมณ โคตโม ทับศัพท์เป็นไทยว่า พระสมณโคตมะ หรือพระสมณโคตม

โคตโม หรือโคตมะ หรือโคตม นั้น เป็นภาษาใช้เรียกเพศชาย ถ้าใช้เรียกเพศสตรีก็เป็นโคตมี เพราะฉะนั้นคำว่าโคตมีต่อท้ายพระนามพระนางมหาปชาบดี ซึ่งมักเขียนและพูดติดกันเป็นคำเดียวกันว่า มหาปชาบดีโคตมี จึงหมายถึงสกุลของพระนางดังกล่าว

พระภิกษุที่บวชได้ ๑๐ พรรษาขึ้นไป จัดเป็นพระชั้นผู้ใหญ่ มีคำเรียกต่อท้าย ชื่อว่าเถระ ส่วนสตรีที่บวชเป็นพระภิกษุณีมีพรรษา ๑๒ ขึ้นไป มีคำต่อท้ายชื่อว่า เถรี

คำว่าเถระและเถรีนั้น ต่างกันเพียงรูปคำ คือ เถระ หมายถึงนักบวชเพศชาย และเถรี หมายถึงนักบวชสตรีที่มีพรรษา ๑๒ ขึ้นไปดังกล่าวแล้ว

ภายหลังพระนางสิริมหามายา พระมารดาของพระพุทธเจ้าสิ้นพระชนม์ พระนางประชานิโคตมิได้เป็นมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ ทรงมีพระโอรสและพระธิดาด้วยกัน ๒ องค์ คือ เจ้าชายนันทะ และเจ้าหญิงรูปนันทา ซึ่งต่อมาเจ้าชายและเจ้าหญิงทั้ง ๒ องค์นี้ ได้เสด็จออกบวชเป็นพระภิกษุและพระภิกษุณีได้ปฏิบัติธรรมจนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั้งคู่

พระนางมหาปชาบดีโคตมีนั้น มีศักดิ์เป็นพระมาตุจฉา หรือน้าของพระพุทธเจ้า ทรงเลี้ยงดูพระพุทธเจ้ามาตั้งแต่พระพุทธเจ้าประสูติได้ ๗ วัน สืบแทนพระนางสิริมหามายาผู้เป็นพี่สาว หรือพระเชษฐภคินี พระนางทรงรักเจ้าชายสิทธัตถะยิ่งกว่าเจ้าชายและเจ้าหญิงซึ่งเป็นโอรสและพระธิดาของพระนางเอง

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกทรงผนวช จนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปทรงประกาศพระศาสนาทั้งเมืองและแคว้นต่าง ๆ และเสด็จไปโปรดพระประยูรญาติ ซึ่งมีพระเจ้าสุทโธทนะ พระบิดาเป็นประมุข ทำให้บรรดาเจ้าชายที่เป็นพระประยูรญาติทั้ง ๒ ฝ่ายตามเสด็จออกบวชเป็นพระสาวกกันมาก

เจ้าชายนันทะ โอรสของพระนางมหาปชาบดีโคตมีก็ออกบวช ราชกุมารโอรสของเจ้าชายสิทธัตถะ ก็ออกบวชเป็นสามเณรองค์แรก พระนางมหาปชาบดีโคตมีซึ่งได้ทรงเห็นเหตุการณ์ของโลกและบ้านเมืองมาโดยตลอด ได้ทรงเห็นบรรดาเจ้าชายทั้ง ๒ ฝ่ายตามเสด็จออกบวชกันมาก พระเจ้าสุทโธทนะผู้เป็นพระราชสามีก็หนีพานจากไปแล้ว มีพระทัยเฝื่องความสงบ จึงเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยบรรดาเจ้าหญิงศากยะจำนวนมาก (ที่เรียกเป็นคำศัพท์ว่า เจ้าหญิงสาภิยานี) เจตนาที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าครั้งนี้คือต้องการให้พระพุทธเจ้าประทานอนุญาตให้สตรีมีสิทธิ์ได้บวชเหมือนอย่างบรรดาकुณบุตรหรือเพศชายทั้งหลาย

พระพุทธเจ้าทรงทราบพระดำริและพระประสงค์ของพระนางมหาปชาบดีโคตมีแล้วทรงปฏิเสธ

พระนางมหาปชาบดีโคตมีทรงอ้อนวอนขอร้องหรือรบเร้าเป็นครั้งที่ ๒ พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธอีก ทรงขอร้องอีกเป็นครั้งที่ ๓ พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิเสธอีก

พระนางมหาปชาบดีโคตมีเสียพระทัย กันแสง พระอัสสุชลหรือน้ำตานองพระพักตร์ ได้พาบรรดาเจ้าหญิงศากยะกราบทูลลาพระพุทธเจ้ากลับเข้าเมืองกบิลพัสดุ์ด้วยความผิดหวังเป็นอย่างยิ่ง

หลังจากนั้นไม่นาน พระพุทธเจ้าได้เสด็จจากเมืองกบิลพัสดุ์แห่งแคว้นสักกชนบทเข้าสู่แคว้นวัชชี ซึ่งมีเมืองไพศาลีเป็นเมืองหลวง พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกตามเสด็จจำนวนมาก ไปประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลาใกล้ป่ามหาวัน

แม้จะทรงผิดหวังที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธการรับสตรีเข้าบวชในพระศาสนา แต่พระนางมหาปชาบดีโคตมิกิก็ไม่ท้อแท้พระทัย ได้เข้าไปทูลขออนุญาตเจ้าชายมหานาม ซึ่งเป็นกษัตริย์ครองแคว้นลักกะสืบต่อจากพระเจ้าสุทโธทนะเพื่อเสด็จติดตามพระพุทธเจ้าไปยังเมืองไพศาลีพร้อมด้วยเจ้าหญิงศากยะจำนวนมาก เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว พระนางปชาบดีโคตมิกิพร้อมด้วยเจ้าหญิงศากยะทั้งหมดได้ปรนพระเกศา และครองผ้าคลุมด้วยน้ำผาด เหมือนเครื่องนุ่งห่มของนักบวชเพศชาย เช่น พระภิกษุทั่วไป แล้วชวนกันออกเดินทางจากแคว้นลักกะชนบท มุ่งสู่แคว้นวัชชีด้วยระยะทางไกลอันทุรกันดารได้รับความลำบากแสนสาหัส

เมื่อไปถึงทางเข้าประตูกุฎาคารศาลาซึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่พร้อมด้วยหมู่พระสงฆ์สาวก พระนางทรงยืนกันแสงอยู่ที่นี่

ความทราบถึงพระอานนท์ ซึ่งเป็นพระภิกษุอุปฐากของพระพุทธเจ้าและโดยศักดิ์เป็นพระอนุชาของพระพุทธเจ้า เพราะเป็นลูกพี่ลูกน้องกันกับพระพุทธเจ้า โดยพระบิดาของพระอานนท์เป็นพระอนุชาหรือน้องชายของพระเจ้าสุทโธทนะพระบิดาของพระพุทธเจ้าโดยสายสัมพันธ์แห่งวงศ์สกุล พระอานนท์กับพระนางปชาบดีโคตมีก็อยู่ในวงศ์พระประยูรญาติของพระพุทธเจ้าเหมือนกัน

พระอานนท์ออกมาต้อนรับพระนางมหาปชาบดีโคตมีและคณะเจ้าหญิงศากยะ ท่านทราบเรื่องทั้งหมดแล้ว ก็นำความขึ้นกราบทูลรายงานพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงรับทราบการมาถึงของพระนางมหาปชาบดีโคตมีและเจ้าหญิงศากยะ แต่ทรงปฏิเสธอย่างที่เคยทรงปฏิเสธที่จะรับสตรีเข้าบวชในพระศาสนา

พระอานนท์กราบทูลอ้อนวอนขอให้ทรงอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีและเจ้าหญิงศากยะได้บวชเป็นพระภิกษุณี พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ แม้พระอานนท์จะกราบทูลอ้อนวอนถึง ๓ ครั้ง พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิเสธทุกครั้ง

พระอานนท์ไม่สิ้นหวัง กราบทูลว่า สตรีที่เมื่อได้บวชเป็นพระภิกษุณีแล้ว ได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนมีสิทธิ์จะได้สำเร็จมรรคผลอย่างกุลบุตรเพศชายที่ได้บวชเป็นพระภิกษุสงฆ์หรือไม่

พระพุทธเจ้าตรัสว่า มีสิทธิ์สำเร็จมรรคผลได้

พระอานนท์กราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงเห็นแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมีที่เคยทรงมีพระคุณูปการแก่พระพุทธเจ้าเป็นอเนกประการ

พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนท์ว่า ถ้าพระนางมหาปชาบดีโคตมี ประสงค์จะบวชก็ได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไข ๘ ประการ

เงื่อนไข ๘ ประการ นั้น เรียกเป็นคำศัพท์ว่า ครุธรรม หมายถึง หลักการคล้ายธรรมเนียม ซึ่งสตรีที่บวชเป็นพระภิกษุณีจะต้องทำตามเงื่อนไข ข้อบังคับ ๘ ข้อ คือ

๑. พระภิกษุณีแม้บวชแล้วได้ร้อยพรรษา ต้องเคารพนบไหว้พระภิกษุ แม้บวชใหม่ในวันนั้น

เทียบพระภิกษุกับคฤหัสถ์ชาวบ้าน แม้ชาวบ้านจะอายุมากถึงร้อยปีก็ต้องเป็นฝ่ายเคารพนบไหว้พระภิกษุที่แม้บวชใหม่เพียงวันเดียว เพราะเพศพระภิกษุสูงกว่า

๒. พระภิกษุณีจะจำพรรษาอยู่โดดเดี่ยวโดยไม่มีพระภิกษุไม่ได้ ต้องมีสำนักอยู่เป็นเอกเทศในเขตวัดที่มีพระภิกษุอยู่ด้วย หรือไม่ก็อยู่ใกล้หมู่บ้านที่สุด

ข้อนี้เป็นประโยชน์แก่พระภิกษุณีที่จะมีเครื่องป้องกันคุ้มครองเพราะกรณีสตรีเพศอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังนั้น เป็นอันตรายในเรื่องถูกคุกคามทางเพศ

๓. พระภิกษุณี ต้องปฏิบัติกิจ ๒ อย่างทุกครึ่งเดือน คือ สอบถามอุโบสถและรับโอวาทจากพระภิกษุสงฆ์

สอบถามอุโบสถที่ว่า วันนี้เป็นวันพระ ๑๕ คำ เป็นวันพระสงฆ์ลงอุโบสถทำสังฆกรรม สวดสอบทานปาฏิโมกข์หรือไม่ และคอยฟังคำให้อวาทตักเตือนจากพระภิกษุเจ้าหน้าที่ที่คณะสงฆ์ แต่งตั้งให้สอนพระภิกษุ

๔. พระภิกษุณีจำพรรษาแล้ว เวลาจะทำพิธีออกพรรษด้วยการปวารณาต้องทำพิธี ออกพรรษา ๒ ครั้ง คือ ทำพิธีในที่ประชุมสงฆ์ที่เป็นฝ่ายพระภิกษุณี และจะต้องทำในฝ่าย พระภิกษุสงฆ์ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

เทียบให้เข้าใจง่ายกว่า สังฆกรรมปวารณาออกพรรษาของพระภิกษุณีเหมือนพิธีกรรม ที่ต้องผ่าน ๒ สภา คือ สภาพระภิกษุณีสงฆ์และสภาพระภิกษุสงฆ์

๕. พระภิกษุต้องอาบัติหนัก ซึ่งรองจากปาราชิก (ปาราชิกต้องแล้วขาดจากความ เป็นพระ) ต้องอยู่ปริวาสกรรม ซึ่งภาษาชาวบ้านไทยเราเรียกว่า อยู่กรรม หรือเข้ากรรม เพื่อ สาราพาล้างอาบัติเป็นเวลา ๑๕ วัน ส่วนพระภิกษุณีอยู่กรรมเพียง ๖ วัน

๖. ก่อนบวชเป็นพระภิกษุณี สตรีที่จะบวชต้องรักษาศีล ๖ ข้อ (๕ ข้อเหมือนศีลห้า อีก ๑ ข้อห้ามฉันภัตตาหารตั้งแต่เวลาหลังเที่ยงวันเป็นต้นไป) เป็นเวลา ๒ ปี ขาดไม่ได้ ถ้าขาด ข้อหนึ่งข้อใดต้องเริ่มต้นนับเวลารักษาใหม่

ข้อนี้เป็นแนววัตถุประสงค์เพื่อป้องกันสตรีมีครรภ์โดยไม่รู้ตัวเข้ามาบวชในขณะตั้งครุภัก รวมทั้งป้องกันกรณีจะต้องเลี้ยงลูกเล็ก ๆ ยังไม่หย่านมในระหว่างบวชด้วย

๗. พระภิกษุณีจะต้องไม่บริภาษหรือด่าพระภิกษุ ไม่ว่ากรณีใด ๆ ทั้งสิ้น

หมายความว่า แม้จะเห็นพระภิกษุประพฤติมิชอบบริภาษหรือด่าว่าไม่ได้

๘. พระภิกษุณีต้องไม่สอนพระภิกษุ แต่จะเป็นฝ่ายรับการสอนจากพระภิกษุเท่านั้น พระอานนทีได้นำรายละเอียดของครุธรรมมาเสนอให้พระนางมหาปชาบดีโคตมี เพื่อรับ พิจารณาและถามว่าจะรับได้หรือไม่

พระนางมหาปชาบดีโคตมีและเจ้าหญิงศากยะทั้งหมดยอมรับครุธรรมแล้ว การบวชเป็น พระภิกษุณีของสตรีดังกล่าวก็เป็นอันสมบูรณ์

พระนางมหาปชาบดีโคตมีจึงได้ชื่อว่า บวชเป็นพระภิกษุณีองค์แรกด้วยการยอมรับ ครุธรรมไม่ต้องมีพิธีกรรมอย่างอื่น

ภายหลังเมื่อมีพระภิกษุณีมากขึ้น บรรดาพระภิกษุณีรุ่นหลังได้พูดกันด้วยความรู้สึกที่ว่า พระนางมหาปชาบดีโคตมีมิได้บวชอย่างพวกตนบวชกัน พวกตนบวชมีพระอุปัชฌาย์ทั้งฝ่ายพระ ภิกษุณีและฝ่ายพระภิกษุ พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนี้ จึงทรงประชุมสงฆ์ทั้งฝ่ายพระภิกษุและ ฝ่ายพระภิกษุณี ตรัสว่า พระนางมหาปชาบดีโคตมิได้ชื่อว่าบวชโดยชอบแล้ว เพราะเท่ากับว่าท่าน ได้บวชกับพระองค์และพระองค์เป็นพระอุปัชฌาย์

พระนางมหาปชาบดีโคตมีนั้น เป็นพระภิกษุณีที่มีอายุมากกว่าบรรดาพระภิกษุณีทั้งหมด พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องพระนางว่าเป็นพระภิกษุณีผู้มีรัตติยัญญา รัตติยัญญา หรือรัตติยัญญา หมายถึง บุคคลอายุมาก เกิดนาน ผ่านโลกมามาก ได้ประสบพบเห็นเหตุการณ์มากมาย เจ็บป่วยเรื่องโลกและชีวิต บุคคลเช่นนี้ย่อมเป็นจุดคลังความรู้ของคนรุ่นหลัง เป็นที่เชื่อถือและเคารพนับถือของคนรุ่นหลัง

พระภิกษุณีบางรูปเมื่อบวชมาแล้วไม่ตั้งใจที่จะศึกษาปฏิบัติอย่างจริงจัง พระนางก็เอาพระทัยใส่ว่ากล่าวตักเตือนได้ด้วยตนเอง แต่องค์ใดที่ไม่สามารถตักเตือนได้ ก็กราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธเจ้าก็ทรงวางกฎเกณฑ์ให้ภิกษุณีประพฤติปฏิบัติด้วยการต้องไปฟังธรรมจะส่งคนอื่นไปฟังแทนไม่ได้

เนื่องจากระเบียบในทางวินัยปฏิบัติอย่างเหมาะสมสำหรับภิกษุสงฆ์ แต่มีปัญหาสำหรับภิกษุณีซึ่งเป็นสตรีเพศ พระนางเห็นว่าก็มีปัญหาที่มารบกวนขอรบกวนขอรบกวนพิเศษ สำหรับภิกษุณีให้ปฏิบัติได้ เพื่อความสะดวกเรียบร้อย เหมาะสมแก่ฐานะของสตรีเพศที่เป็นนักบวช เป็นต้น

ท่านได้ทำงานเป็นประโยชน์แก่สถาบันภิกษุณี และพระพุทธศาสนาเยี่ยงพระอรหันต์ทั้งหลายเป็นเวลานาน ท่านดำรงชีวิตอยู่ถึง ๑๒๐ ปี ก็นิพพานไปท่ามกลางความเศร้าโศกและอาลัยรักของปวงชน

ประเด็นอภิปราย

- อภิปรายหาเหตุผลที่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีบวชได้โดยง่าย
- มีแรงจูงใจอะไรบ้างที่ทำให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีทรงปรารถนาจะบวชเป็นพระภิกษุณี และอะไรที่ทำให้ประสบความสำเร็จได้บวชและนิพพาน

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนศึกษาประวัติของพระนางมหาปชาบดีโคตมีและอภิปรายประเด็นต่าง ๆ ข้างต้น

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

ท่านผู้ใดที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าทรงคุณธรรมดีเด่นด้านรัตติยัญญา คือ มีประสบการณ์มาก ท่านนี้ทรงคุณธรรมเช่นนี้ย่อมเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ อย่างน้อยก็เป็นพี่เลี้ยง แนะนำผู้มีประสบการณ์น้อยได้

คำถาม

๑. เหตุใดการบวชเป็นพระภิกษุจึงกระทำไดยาก
๒. ปัจจุบันนี้มีพระภิกษุในประเทศไทยหรือไม่
๓. พระภิกษุแตกต่างจากแม่ชีหรืออุบาสิกอย่างไร

๒.๔ พระเจ้าพิมพิสาร

แนวคิดสำคัญ

พระเจ้าพิมพิสารเคยมีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้ามาก่อน ทรงเป็นกษัตริย์องค์แรกที่ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงสร้างวัดแรกถวายพระพุทธเจ้าและทรงนับถือพระพุทธศาสนามั่นคงจนตลอดพระชนม์ชีพ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อศึกษาบทเรียนนี้แล้วนักเรียนสามารถ

๑. บอกคุณค่าของความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาว่าเกิดผลดีต่อชีวิตได้จริง
๒. อธิบายคุณสมบัติของพระเจ้าพิมพิสารในฐานะที่ทรงเป็นกษัตริย์ที่มั่นคงในพระรัตนตรัย
๓. นำแบบอย่างชีวิตของพระเจ้าพิมพิสารมาวิเคราะห์หลักธรรมะเพื่อใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตประจำวัน ในฐานะพุทธศาสนิกชนที่ดี

พระเจ้าพิมพิสาร

พระเจ้าพิมพิสารเป็นพระราชาแห่งแคว้นมคธ มีเมืองหลวงชื่อเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธเป็นแคว้นใหญ่ มีอาณาเขตกว้างไกล ทุกวันนี้เรียกว่าแคว้นพิหาร เมืองราชคฤห์ตั้งอยู่ระหว่างภูเขา ๕ ลูก ภูเขาทั้ง ๕ ลูกนั้นเรียกว่าเบญจคีรี เมืองราชคฤห์จึงมีสร้อยนามอย่างหนึ่งว่า “เบญจคีรีนคร”

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะ ทรงสละเพศมหาราชาเสด็จออกผนวช ได้เสด็จไปศึกษาเล่าเรียนในสำนักของนักบวชมีชื่อเสียงหลายสำนัก และทรงเห็นว่าล้วนแต่มีไขทางนำไปให้ตรัสรู้ได้ จึงเสด็จออกจากสำนักศึกษาปฏิบัติธรรมเหล่านั้น บ่ายพระพักตร์มุ่งเข้าแคว้นมคธ ประทับอยู่ที่ภูเขาบันทวะ พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบข่าว ได้เสด็จไปพบ ได้ตรัสถามถึงเหตุผลของการเสด็จออกผนวช

ครั้งทรงทราบแล้วพระเจ้าพิมพิสารได้ทรงขอร้องไว้ว่า เมื่อทรงสำเร็จธรรมที่ปรารภมาแล้ว ขอให้เสด็จกลับมายังกรุงราชคฤห์ก่อนเสด็จนครอื่น ๆ

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้และแสดงธรรมประกาศพระศาสนา พร้อมกับทรงส่งพระสงฆ์สาวกที่ได้ฟังธรรมและสำเร็จอรรถอันต้อออกจาริกไปประกาศพระศาสนาทั้งเมืองและแคว้นต่าง ๆ พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกจำนวนหนึ่ง ได้เสด็จมุ่งสู่แคว้นมคธ และได้ประทับอยู่ที่ลัฏฐิวันชานเมืองราชคฤห์

พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงทราบว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับอยู่ที่ลัฏฐิวันพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกจำนวนมาก จึงเสด็จไปเฝ้าพร้อมด้วยข้าราชการบริพารและชาวเมือง พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมโปรด พระเจ้าพิมพิสารฟังจบได้สำเร็จมรรคผลชั้นโสดาบัน ทรงประกาศพระองค์เป็น อุบาสก ซึ่งเท่ากับทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธมามกะนั่นเอง

ถ้าว่าถึงฐานะของอุบาสกผู้นับถือพระพุทธศาสนาระดับพระราชามหากษัตริย์พระเจ้าพิมพิสารจัดเป็นกษัตริย์พระองค์แรกที่เป็นอุบาสก

พระเจ้าพิมพิสารได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ความปรารถนาของพระองค์ที่ได้เคยตั้งไว้ ๕ ข้อนั้น ได้สำเร็จบริบูรณ์ในวันนี้แล้ว ความปรารถนา ๕ ข้อของพระองค์นั้นคือ

๑. ขอให้ได้ทรงเป็นกษัตริย์แห่งแคว้นมคธ
๒. ขอให้พระอรหันต์ได้มาสู่แคว้นของพระองค์
๓. ขอให้พระองค์ได้เข้าไปนั่งใกล้พระอรหันต์
๔. ขอให้พระอรหันต์ได้แสดงธรรมแก่พระองค์
๕. ขอให้พระองค์ได้รู้ธรรมของพระอรหันต์

ครั้นแล้ว พระเจ้าพิมพิสารได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าเสด็จไปรับภัตตาหารในพระราชนิเวศน์ ในวันรุ่งขึ้น พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกทั้งหมด พระพุทธเจ้าก็ทรงรับอาราธนา

เมื่อพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปทรงรับภัตตาหารในพระราชนิเวศน์ พร้อมด้วยพระสงฆ์ในวันรุ่งขึ้น พระเจ้าพิมพิสารทรงเห็นว่าอุทยานลัฏฐิวันนั้น ไม่เพียงพอเป็นที่ประทับอาศัยของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก ทรงเห็นว่าอุทยานเวพวัน ซึ่งเป็นสวนหลวง อยู่นอกเมืองราชคฤห์ทางทิศเหนือ เป็นสถานที่เหมาะสม จึงได้ทรงหลั่งน้ำจากพระเศียรทอดลงยังพระหัตถ์พระพุทธเจ้า เป็นเครื่องหมายว่าทรงยกเวพวันนั้นเป็นสถานที่ประทับอาศัยของพระพุทธเจ้า

เวพวัน หรือสวนไผ่จึงเป็นวัดพระพุทธศาสนาแห่งแรกของโลก มีนามว่า เวพวันาราม

วัดพระเวพวันซึ่งเป็นพระอารามหรือวัดพระพุทธศาสนาแห่งแรกของโลกดังกล่าวไว้แล้ว เป็นวัดที่มีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เกิดขึ้นในเวลาต่อมา เช่น เป็นที่ประชุมพระสงฆ์จำนวนมากที่สุดถึง ๑,๒๕๐ รูป โดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธานที่ประชุม และพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ดังหลักการพระพุทธศาสนา และเป็นศูนย์กลางเผยแผ่ศาสนาในสมัยพระพุทธเจ้า

พระพุทธศาสนาที่แพร่หลายไปยังแคว้นและเมืองอื่น ๆ สมัยนั้น ล้วนไปจากพระเวฬุวัน หรือเมืองราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสารทั้งสิ้น

พระพุทธเจ้าทรงฉลาดในอุบายวิธีประกาศพระศาสนา เพราะทรงเลือกเอาแคว้นมคธ ก่อนแคว้นอื่น ๆ ด้วยทรงเห็นว่าแคว้นมคธมีคณาจารย์เจ้าลัทธิระดับปัญญาชนมาก มีเจ้าหรือกษัตริย์ผู้ครองนคร เช่น พระเจ้าพิมพิสารซึ่งทรงมีอำนาจมาก เมื่อทรงทำให้บุคคลระดับนี้หันมานับถือพระพุทธศาสนาแล้ว การเผยแผ่พระศาสนาในแคว้นใหญ่แคว้นเล็ก เมืองใหญ่ เมืองเล็ก ตลอดจนถึงหมู่บ้านชุมชนอื่น ๆ ก็สะดวกขึ้น ง่ายขึ้น

ก่อนเสด็จเข้าเมืองราชคฤห์ พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง ซึ่งตั้งสำนักอาศรมอยู่ที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม และซึ่งอยู่ในอาณาเขตของแคว้นมคธ

ชฎิล ๓ พี่น้องเป็นคณาจารย์ที่ประชาชนนับถือมาก ของแคว้นมคธ มีชื่อวากัสสปะเหมือนกัน แต่เรียกตามสถานที่อันเป็นที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรม คือ

๑. อุรุเวลกัสสปะ มีบิรवार ๕๐๐ คน
๒. นทีกัสสปะ มีบิรवार ๓๐๐ คน
๓. คยากัสสปะ มีบิรवार ๒๐๐ คน

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดชฎิลทั้ง ๓ ให้ยอมตนเป็นพระสาวกพระพุทธเจ้า จึงมีพระสาวก ๑,๐๐๓ องค์ จาริกเข้าเมืองราชคฤห์ ชาวเมืองรวมทั้งพระเจ้าพิมพิสารเห็นเข้าก็ตื่นเต้นยิ่งได้เห็นอุรุเวลกัสสปะผู้ที่ตนเคารพนับถือกราบเท้าพระพุทธเจ้า และประกาศว่า เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าก็ยิ่งเห็นเป็นอัศจรรย์

พระเจ้าพิมพิสารทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธเจ้า ทั้งยังเป็นพระสหายสนิทกับกษัตริย์แห่งแคว้นใหญ่อีกแคว้นหนึ่งคือ แคว้นโกศล ซึ่งมีกรุงสาวัตถีเป็นเมืองหลวง แคว้นโกศลในสมัยพระพุทธเจ้ามีพระราชาผู้ครองแคว้นพระนามว่าพระเจ้าปเสนทิโกศล

พระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระเจ้าพิมพิสารต่างได้พระกนิษฐภคินีกันและกันเป็นพระมเหสี เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงยอมรับพระพุทธศาสนาและทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธมามกะ การเผยแผ่พระศาสนาของพระพุทธเจ้าในแคว้นโกศลก็ง่ายขึ้นและสะดวกขึ้น

พระเจ้าพิมพิสารทรงนับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงจนตลอดพระชนม์ชีพ

ประเด็นอภิปราย

- พระเจ้าพิมพิสารแม้เบื้องปลายพระชนม์ชีพจะถูกกระแสการเมืองทำให้สิ้นพระชนม์ต้องเสวยวิบากกรรมแสนสาหัส แต่ทรงยึดมั่นในพระรัตนตรัยไม่เปลี่ยนแปลง ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีคุณูปการแก่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง นักเรียนได้รับสารบบทเรียนอันมีค่าอะไรบ้างจากพระประวัติของพระเจ้าพิมพิสารนี้

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

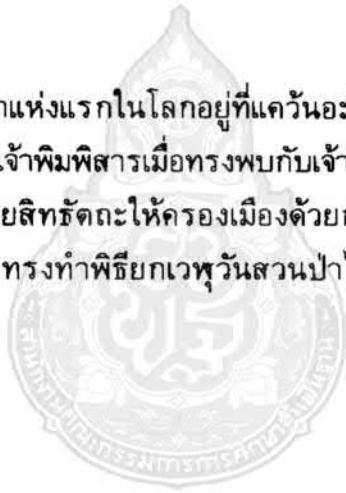
เรื่องราวของพระเจ้าพิมพิสารมีข้อสรุปผลดีที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปเทศนาโปรดพระราชาผู้นี้จนสำเร็จโศดาปัตติผล เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาตลอดพระชนม์ชีพ นักเรียนควรแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักของการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีจากการศึกษาเรื่องนี้

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ การเมืองเป็นเรื่องในชีวิตประจำวันของคนสำคัญทุกสมัย พระเจ้าพิมพิสารทรงประสบภัยการเมือง แต่มีพระทัยมั่นคงไม่หวั่นไหว สมกับเป็นชาวพุทธตัวอย่างที่ทรงนำหลักของศาสนาพุทธมาใช้กับพระองค์

คำถาม

๑. วัดพระพุทธศาสนาแห่งแรกในโลกอยู่ที่แคว้นอะไร
๒. เพราะเหตุใดพระเจ้าพิมพิสารเมื่อทรงพบกับเจ้าชายสิทธัตถะตอนเสด็จออกทรงผนวชจึงทรงออกพระโอษฐ์เชิญเจ้าชายสิทธัตถะให้ครองเมืองด้วยกัน
๓. พระเจ้าพิมพิสารทรงทำพิธียกเวฬุวันสวนป่าไผ่ถวายพระพุทธเจ้าด้วยวิธีอย่างไร

บทที่ ๓

พุทธธรรมเพื่อชีวิต และสังคม

๓.๑ อปริหานิยธรรม ๗

แนวคิดสำคัญ

๑. อปริหานิยธรรม ๗ เป็นธรรมะที่นำความเจริญมาสู่หมู่ชน เพราะประกอบด้วยหลักของการมีส่วนร่วมรับผิดชอบ ความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน การยอมรับนับถือ และการให้ความคุ้มครอง

๒. หมู่ชนใด เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน ต่างคนต่างอยู่ หมู่ชนนั้นหาทางเจริญได้ยาก มีแต่ทางเสื่อมฝ่ายเดียว

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. เกิดความตระหนักในความจำเป็นของการรวมกลุ่ม การรวมหมู่คณะ
๒. สามารถวิเคราะห์ตัวอย่างหมู่ชนหรือคณะบุคคลที่ขาดอปริหานิยธรรมแล้วเสนอวิธีการแก้ไข
๓. สามารถนำหลักอปริหานิยธรรมไปใช้ในการดำเนินงานกิจการนักเรียนและในชีวิตประจำวัน

อปริหานิยธรรม ๗

หมู่บ้านสามัคคีปีนี้แห้งแล้งนักหนา ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ย่างเข้าเดือนหกแล้วยังไม่มีน้ำพองจะไถหว่าน ชาวบ้านจึงพากันมารวมกลุ่มกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ใหญ่ชมได้วิ่งเต้นติดต่อทางราชการ ขออนุญาตขุดลำรางจากคลองใหญ่ให้น้ำไหลผ่านที่นา ตั้งแต่ต้นค้งน้ำถึงชายดง แต่เนื่องจากไม่มีเงินทุนเลยต้องขอแรงชาวบ้านช่วยกัน

ผู้ใหญ่ชมเรียกประชุมลูกบ้าน เพื่อจะวางแผนจัดแรงงานแต่ละวันให้ชาวบ้านทั้งหญิงชาย ช่วยกันขุดทางน้ำยาวเพียงสองกิโลเมตร

งานนี้ช่างยากเย็นแสนเข็ญ นัดประชุมกันเวลาหนึ่งทุ่มจนถึงเวลาสามทุ่มต่างก็มากันทีละคนสองคน คนที่มาก็คือคนที่มียืนนอนอยู่ลึกที่สุดแล้งที่สุด จนสามทุ่มแล้วชาวบ้านก็มากันไม่ถึงครึ่ง เป็นอันว่าประชุมวางแผนไม่สำเร็จ ผีนากก็แล้งร้อนขึ้นทุกที แม่น้ำจะกินจะใช้ก็หายากแล้ว

ค่ำวันหนึ่ง เสียงระฆังจากวัด ดังกังวานไปทั่วหมู่บ้าน เป็นสัญญาณว่าหลวงพ่อสินเรียกชาวบ้านมาประชุมพร้อมกันที่วัด ด้วยศรัทธาและความอยากรู้เรื่อง ชาวบ้านก็พากันมาเต็มศาลา ผู้ใหญ่ชมก็มาด้วย

หลวงพ่อก็ได้พูดถึงความอุดมสมบูรณ์ที่หมู่บ้านนี้เคยมีมาแต่ก่อน ความสนุกสนานเมื่อมีงานบุญกุศลหลังจากเกี่ยวข้าวได้เต็มยุ้งเต็มฉาง นำเสียดายที่นับแต่โน้นไปหมู่บ้านสามัคคีจะเป็นหมู่บ้านร้าง คนหนุ่มคนสาวจะหนีไปรับจ้างในเมือง พ่อแก่แม่เฒ่า เจ้าเด็กน้อยจะอยู่กันอย่างไร

ชาวบ้านเริ่มตระหนักในปัญหา ผู้ใหญ่ชมถือโอกาสเป็นผู้นำ อาสารวมกลุ่มขุดทางน้ำในวันแรก ชาวบ้านอื่น ๆ ก็รวมกลุ่มกันเป็นกลุ่ม ๆ หมุนเวียนกันขุดต่อ ๆ กันกลุ่มละ ๑ วัน พวกผู้ใหญ่ก็ช่วยกันส่งข้าวส่งน้ำให้คนทำงาน

แต่ละวันเลิกงานแล้ว ชาวบ้านก็พากันมาพบกันที่วัด ปรึกษาหารือกัน ช่วยกันแก้ปัญหา มีผู้ใหญ่ชมประสานงานกับฝ่ายราชการ

ในที่สุด ลำรางที่ชักน้ำจากคลองใหญ่ก็เป็นร่องยาวไกลถึงผืนนาด้านใน น้ำคลองไหล ชุ่มชื้นไปทั้งผืนนา ชาวบ้านได้ไถหว่านข้าวกล้าทันรับฝนที่ตกมาล่าช้า ช่วยให้ต้นข้าวขึ้นงามดี ชาวบ้านสามัคคีแก้ปัญหาได้ ก็ด้วยหลักอปริหานิยธรรม ซึ่งเป็นธรรมะที่เป็นไปเพื่อความเจริญ ของหมู่ชน หมู่บ้านสามัคคีจึงมีสันติสุข ประกอบพิธีบุญกุศลเช่นแต่เดิมมา

อปริหานิยธรรม ๗ ธรรมะที่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม หากเป็นไปเพื่อความเจริญ พระพุทธเจ้าตรัสทรงแสดงไว้ว่าบรรดาภษัตริย์ลิจฉวีแห่งแคว้นวัชชีนั้นดำรงตนอยู่ในอปริหานิยธรรม เป็นนิจ คือ (๑) จักประชุมกันเนื่องนิตย์ (๒) จักพร้อมเพรียงกันประชุมเล็กประชุมพร้อมกันและ กระทำกิจที่ควรทำ (๓) จักไม่บัญญัติสิ่งที่ยังมิได้บัญญัติ จักไม่ตัดรอนและจักยอมรับศึกษาใน ธรรมะที่บัญญัติไว้แล้ว (๔) จักเคารพนับถือผู้ใหญ่และรับฟังถ้อยคำของท่าน (๕) จักไม่ข่มเหง ล่วงเกินสตรี (๖) จักเคารพบูชาปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ (๗) จักอารักขาคุ้มครองป้องกันพระอรหันต์ (ปัจจุบันหมายถึงพระสงฆ์ผู้ทรงศีล แสดงธรรมเป็นที่พึ่งของประชาชน) ให้อยู่ในถิ่นนั้นอย่างผาสุก

ประเด็นอภิปราย

- หากนำหลักอปริหานิยธรรม ๗ ในสมัยพุทธกาลมาวิเคราะห์สาระสำคัญจะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้า ทรงเล็งเห็นความสำคัญของหมู่ชนหรือการรวมกลุ่มว่าเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วย คนฝ่ายต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบรรพชิต (พระอรหันต์, พระภิกษุ) ทั้งที่เป็นเจ้านาย (ผู้นำ, ผู้ปกครอง) ผู้มีอาวุโส ผู้น้อย ชาวบ้านหญิงชาย นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงเห็นความสำคัญของหลักการ ซึ่งเป็นนามธรรม และปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ ซึ่งเป็นรูปธรรม ว่าเป็นของส่วนรวมที่ทุกฝ่าย ต้องเคารพนับถือร่วมกัน

เมื่อหมู่ชนอยู่ร่วมกัน ย่อมมีปัญหาเกิดขึ้น หรือย่อมประสงคิให้หมู่ชนของตนเจริญรุ่งเรือง ปัจจุบันได้มีแนวทางและกระบวนการที่สอดคล้องกับอปริหานิยธรรมอย่างชัดเจนมาก คือกระบวนการ กลุ่ม การที่บุคคลยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม เคารพบทบาทของกันและกัน ถือว่าทุกคน มีหน้าที่และมีส่วนร่วมต่อความเสื่อมความเจริญของกลุ่มนั้น เป็นส่วนหนึ่งของอปริหานิยธรรม

การอยู่ร่วมกัน ย่อมต้องมีหลักการและกติกาของกลุ่มที่ได้ตกลงกันแล้ว ถ้าสมาชิกของกลุ่ม ไม่ยึดถือหลักการที่ได้บัญญัติไว้ แต่ต่างคนต่างก็สร้างแนวทาง สร้างหลักเฉพาะตนขึ้นมาใหม่ ความสามัคคีก็ยากที่จะเกิดขึ้น มีแต่ความแตกแยกกระส่ำระสาย ในที่สุดกลุ่มใหญ่ก็กลายเป็นกลุ่มย่อย และสลายกลุ่มไปในที่สุด

- สังคมไทยและวัฒนธรรมไทยนั้น เคารพนับถือผู้อาวุโส คือผู้ที่สูงด้วยวัยวุฒิ ชาติวุฒิ และคุณวุฒิ ผู้เยาว์วัยจึงควรรับฟังถ้อยคำของท่าน หากมีข้อสงสัย ขัดแย้งก็กล่าวถามด้วยเหตุผล และกิริยาสุภาพ ผู้ใหญ่มีประสบการณ์มากจึงเป็นเสมือนหลักคอยพยุงผู้เยาว์ ต่อเมื่อเรากล้าแกร่ง แล้ว ตัวเราเองก็พร้อมที่จะเป็นหลักของคนรุ่นต่อไป

- พระพุทธศาสนานั้นยกย่องสตรีเพศ ดังจะเห็นว่าในพระคถาต่าง ๆ จะกล่าวถึงมารดา ก่อนบิดา ในอธิปไตยธรรมข้อ ๕ ทรงบัญญัติไว้มิให้ข่มเหงผู้หญิง มิให้ดูแคลาขึ้นใจผู้หญิง เพราะเป็นการกระทำที่หยาบช้าสร้างความแค้นเคือง พยาบาท เกิดความรำคาญในชุมชน

- พุทธศาสนิกชนพึงเคารพสักการะ ปูชนียสถาน และปูชนียวัตถุ เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ และสิ่งอนุสรณ์ของความดีงามในชุมชนนั้น การบูชาอาจทำพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์นำเลื่อมใส หรือมุ่งอนุรักษให้ธำรงอยู่ถาวรสืบไป นอกจากนั้นปัจจุบันเหล่าโจรผู้ร้ายมักจะมุ่งฉกฉวยทรัพย์สิน อันมีค่าของวัด และทำร้ายพระสงฆ์ด้วยจิตอันโหดเหี้ยม ชาวบ้านก็ต้องคอยคุ้มครองป้องกันพระสงฆ์ ผู้ทรงศีลให้อยู่อย่างสงบและปลอดภัย

- ชาวบ้านสามัคคียึดหลักอธิปไตยธรรม ๗ จึงมีความสามัคคี ยากที่ใครจะทำลายได้

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนสำรวจหรือสังเกตการประชุมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นภายในหรือนอกโรงเรียน ว่าสมาชิกมีพฤติกรรมต่อไปนี้หรือไม่

- ๑.๑ ความพร้อมเพรียงการเข้าประชุมและเลิกประชุม
- ๑.๒ การปฏิบัติตามหลักการประชุม
- ๑.๓ การแสดงความคิดเห็นของสมาชิกในที่ประชุม
- ๑.๔ บทบาทของประธานและสมาชิกที่เข้าประชุม

๒. สภาตำบลหรือผู้นำชุมชนและชาวบ้านมีวิธีการรวมกลุ่มแก้ปัญหาของชุมชนตามหลักอธิปไตยธรรมหรือไม่

๓. ครูและนักเรียนยกตัวอย่างการรวมพลังกันเพื่อพัฒนาโรงเรียนให้มีชื่อเสียง

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชน นักเรียนอาจเป็นเพียงสมาชิกหรือเป็นผู้นำของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในชุมชนก็ได้

๐ นักเรียนลองสำรวจตนเองในแง่ของประสบการณ์ในชีวิตและการทำงานและกำหนดบทบาทของตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๐ นักเรียนคิดอย่างไรกับคำพูดที่ว่า “รวมกันเราอยู่ แยกกันเราตาย”

๐ นักเรียนคิดวิธีการอะไรได้บ้าง ที่จะทำให้นักเรียนทั้งชั้นร่วมใจกันทำงานของส่วนรวมอย่างสามัคคี พร้อมเพรียงกัน

คำถาม

๑. การที่ยึดถือหลักการเดิม โดยไม่สร้างหลักการใหม่ จะเกิดผลดีหรือผลเสียอย่างไร หลักการบริหารธรรมข้อ ๓ เป็นการสะกัดกันความคิดริเริ่มสร้างสรรค์หรือไม่
๒. พระสงฆ์ท่านมีชีวิตที่สงบอยู่ในวัดแล้ว จำเป็นอย่างไที่ชาวบ้านต้องไปคอยดูแลอารักขา
๓. การอนุรักษ์ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ เป็นหน้าที่ของเยาวชน หรือเป็นหน้าที่ของทางราชการ

๓.๒ พละ ๔ ธรรมอันเป็นพลังนำชีวิตให้ดำเนิน ไปอย่างมั่นใจและปลอดภัย

แนวคิดสำคัญ

๑. คนที่ชีวิตอัปเนาเศร้าหมอง มักเป็นคนที่ขาดกำลังใจ ขาดจุดมุ่งหมายขาดความเชื่อมั่นในตนเอง
๒. การเสริมแรงให้คนเกิดพลัง ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและมั่นใจนั้น มิใช่เกิดจากสิ่งเร้าภายนอกเท่านั้น พลังชีวิตเกิดขึ้นจากภายในจิตใจของบุคคลนั้นและแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่สุจริต แล้วส่งผลย้อนกลับเป็นรางวัลชีวิตที่สมประสงค์

จุดประสงค์การเรียนรู้

- เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว
๑. อธิบายความหมายของ พละ ๔ ได้
 ๒. วิเคราะห์ตัวอย่างหรือเหตุการณ์ ที่แสดงผลของการปฏิบัติตนตามหลักธรรมข้อนี้ได้
 ๓. เกิดกำลังใจในการต่อสู้อุปสรรคด้วยวิธีการที่ถูกต้องทำนองคลองธรรม

พละ ๔

คำเกิดเป็นลูกชาวไร่อยู่ในตำบลที่ห่างไกลและทุรกันดาร ในตำบลนั้นมีคำเกิดและเพื่อนอีกสี่ห้าคนที่เข้ามาเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนในตัวเมือง

เพื่อนบางคนย้ายมาอยู่กับญาติในเมือง และบางคนพ่อขับรถจักรยานยนต์ไปส่งและไปรับกลับทุกวัน

คำเกิดต้องตื่นตั้งแต่ตีห้าเพื่อจะโดยสารรถกระบะขนผักไปส่งตลาดตอนเช้าตรู่ และเมื่อเลิกเรียนเขาต้องคอยรับส่งชาวบ้านที่มาทำงานในเมืองกลับบ้าน บางวันมีกิจกรรมที่โรงเรียน เขาพลาดรถขากลับ ต้องไปเดรที่ท่ารถดูว่าจะมีรถคันใดผ่านไปหมู่บ้าน คำเกิดลำบากทั้งการเดินทาง ทั้งความขาดแคลนและหลายครั้งที่ไม่มีเงินซื้ออาหารรับประทานตอนค่ำ ถ้าพลาดรถขากลับบ้าน

คำเกิดเป็นเด็กวัยรุ่น เพื่อน ๆ ของคำเกิดช่วงมีความสุขสนุกสนาน เพื่อนทั้งชายหญิง ต่างคุยกันถึงดาราและนักร้องคนดัง มีวิทยุหุฟังไว้ฟังเพลงฮิต และบางคนก็อยู่เล่นกีฬาได้จนมีดคำ

คิด ๆ ดูก็น่าสนใจในความด้อยโอกาส แต่คำเกิดมิได้คิดเช่นนั้น คำเกิดตั้งใจแน่วแน่ ว่าชาตินี้จะต้องดีให้ได้ คำเกิดจะต้องเรียนให้สูงถึงมหาวิทยาลัยและกลับมาทำงานในตำบลนี้ คำเกิดไม่กลัวไม่ท้อถอย ไม่รู้สึกต่ำต้อยน้อยหน้า คำเกิดเป็นคนมีสมองและสองมือเช่นเดียวกับคนอื่น จึงสามารถตั้งความหวังไว้สูงเพื่อจะบากบั่นจนบรรลุจุดหมายนั้นให้ได้

โอกาสย่อมมีเสมอสำหรับคนที่ใช้ปัญญาและพากเพียร คำเกิดทั้งพ่อแม่มาอยู่ในเมือง ไม่ได้เพราะไม่มีใครช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน คำเกิดจึงแก้ปัญหาการเดินทางด้วยการไปอาสา

ลุงกำนันเป็นผู้นำสารระหว่างหมู่บ้านที่อยู่กับสถานที่ราชการในเมือง คำเกิดมีหน้าที่นำเอกสาร และจดหมายต่าง ๆ ไปส่งให้ญาติของลุงกำนัน เพื่อนำส่งยังอำเภอ ที่ทำการไปรษณีย์ในตอนเช้า และนำหนังสือพิมพ์ ข่าวสาร จดหมาย เอกสาร ราชการมาส่งบ้านลุงกำนัน ศูนย์อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านและส่งจดหมายตามบ้านด้วย โดยวิธีนี้คำเกิดก็มีจักรยานเก่า ๆ คันหนึ่งที่ลุงกำนันให้ใช้เป็นพาหนะ คำเกิดได้ค่าจ้างน้อยมากแต่คำเกิดไม่ต้องกังวลเรื่องการเดินทางอีกต่อไป

คำเกิดมีความเชื่อว่าการศึกษาคือ เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความเจริญแก่ชีวิต แม้มีอุปสรรคใด คำเกิดใช้สติปัญญาสร้างประสบการณ์ และความก้าวหน้าอย่างไม่ย่อท้อ เขาหาข่าวสาร ข้อมูล ความรู้รอบตัว เพื่อจะได้มีโลกทัศน์ที่กว้างขวาง

ในที่สุด คำเกิดก็เรียนจบชั้นมัธยมศึกษา ตอนปลายด้วยคะแนนเฉลี่ยเกิน ๓.๐๐ เขาส้มัคร

เข้าโครงการศรุธาพยา ได้เรียนต่อในวิทยาลัยครู ในที่สุดก็สำเร็จปริญญาตรีกลับไปเป็นครูในหมู่บ้าน ตามจุดหมายที่เขาได้วางไว้

ชีวิตของคำเกิดมีใช้นวนิยาย ทุกย่างก้าวของชีวิตมิได้ราบรื่นง่ายดายอย่างที่คิด อะไรเล่าคือพลังผลักดันให้คำเกิดมุ่งมั่นสร้างตนจนสำเร็จ เขาอาจจะได้รับกำลังใจจากพ่อแม่ ได้รับคำแนะนำที่ดีจากลูกกำนัน ได้มีคนช่วยเหลือในบางครั้ง แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ความคิดและจิตใจของคำเกิดเอง คำเกิดปฏิบัติตามหลักธรรมอันเป็นกำลังอย่างยิ่ง คือ พละ ๔ ประการ ได้แก่

๑. ปัญญาพละ กำลังปัญญา
๒. วิริยพละ กำลังความเพียร
๓. อนวัชชพละ กำลังสุจริต อันเกิดจากการกระทำที่ไม่มีโทษ ไม่ผิดศีลธรรม และไม่ผิดกฎหมาย
๔. สังคหพละ กำลังการสงเคราะห์ คือ กำลังที่พร้อมด้วยสังคหวัตถุ ๔ ทำให้สามารถสมานน้ำใจคนและหมู่ชนไว้ได้

ประเด็นอภิปราย

- โดยทั่วไป เมื่อกล่าวถึงการทำงานเรามักจะคิดถึงกำลังกาย และกำลังใจ ซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จ แท้จริงแล้วยังมีกำลังอีกประเภทหนึ่งที่เป็นพื้นฐานให้การทำงานหรือการดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความถูกต้อง คือ ความรู้ ความคิด ซึ่งถือว่าเป็นกำลังปัญญา ถ้าเปรียบเป็นจรวดยิ่งขึ้นสู่อวกาศ ปัญญาพละ คือ ท่อนเชื้อเพลิงท่อนแรกที่จะผลักดันจรวดให้พุ่งสูงสูฟ้า

- เมื่อได้เริ่มต้นอย่างดีแล้ว การดำเนินชีวิตอาจพบอุปสรรคและความยากลำบาก หากขาดพลังความเพียรผลักดันให้พยายามต่อสู้อย่างตั้งใจมั่น บุคคลนั้นอาจท้อถอย หดแรงแม่ไม่สามารถเอาชนะปัญหาได้ วิริยะพละ จึงเป็นเสมือนจรวดท่อนที่สอง ที่นำพาภารกิจนั้น ๆ ไปสู่เป้าหมาย

- วิธีการเอาชนะอุปสรรคนั้น ต้องเป็นการกระทำที่บริสุทธิ์สะอาด ไม่มีมลทิน ดังนั้นการทำงานและการแก้ปัญหาโดยสุจริต ปราศจากโทษ ไม่เบียดเบียน ทำร้ายผู้อื่น ไร้เหตุผลที่ดี จึงเป็นอนวัชชพละ พลังบริสุทธิ์ที่บุคคลพึงสั่งสมไว้

- สังคหพละ เป็นพลังกลุ่มที่บุคคลต้องสามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นให้มาร่วมพลังกันเป็นหนึ่งเดียว พร้อมทั้งจะก้าวไปสู่จุดหมายปลายทาง พลังข้อที่ ๔ นี้ คือการนำสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา นั้นเอง

นักเรียนควรทบทวนเรื่องสังคหวัตถุ ๔ ที่ได้เรียนมาแล้ว นำเรื่องของคำเกิด มาสัมพันธ์กับพละ ๔ ประการ เปรียบเทียบกับสภาพการดำเนินชีวิตและการเผชิญปัญหาของนักเรียน

- การปฏิบัติตนตามหลักธรรม พละ ๔ ต้องปฏิบัติควบคู่พร้อมกันไปทั้ง ๔ ประการ จะละเว้นข้อใดไม่ได้และต้องปฏิบัติไปตลอดกระบวนการตั้งแต่ปัญญาพละถึงสังคหพละ ยิ่งผู้ปฏิบัติ

ได้กัลยาณมิตรที่ดี มีผู้ชี้ทางแนะนำในทางที่ถูกต้อง ชีวิตย่อมเจริญก้าวหน้าและประสบความสำเร็จ

- กำลังกายและกำลังใจเป็นของคู่กัน จิตสดใสอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์ การสร้างกำลังกายต้องปฏิบัติตนทางสุขนิสัย กิน อยู่ พักผ่อน ออกกำลังกายถูกต้อง การสร้างกำลังใจก็ต้องปฏิบัติตนตามหลักธรรม พละ ๔ เสริมสร้างการใช้ปัญญา ความพากเพียร การกระทำที่สุจริตและความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน กำลังใจนี้มีได้เกิดจากคำพูด ข้อดอกไม้หรือรอยยิ้ม ซึ่งมีอยู่ชั่วคราวไม่ยั่งยืน กำลังใจที่แท้ย่อมเกิดขึ้นจากสติปัญญาของตนเองซึ่งได้ฝึกหัดอบรมดีแล้ว เป็นพลังที่ถาวรและคงคู่อยู่กับตัวเราเสมอ

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ขอให้นักเรียนบอกชื่ออาจารย์หรือนักเรียนที่ช่วยกันบอกว่าจะทำอะไรคือพลังผลักดันให้เขาประสบความสำเร็จ
๒. เขาทราย กาแลคซี่ ปฏิบัติตนตามธรรมะ พละ ๔ อย่างไรบ้าง จงแบ่งกลุ่มแสดงความคิดเห็น แล้วเสนอประเด็นอภิปรายของกลุ่ม

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- นักเรียนมีจุดหมายอะไรในระยะ ๓ ปีต่อจากนี้ เส้นทางชีวิตราบรื่นหรือมีอุปสรรคอะไรบ้าง นักเรียนมีกำลังกาย กำลังใจและกำลังปัญญาที่จะต่อสู้ และก้าวไปสู่จุดหมายนั้นได้อย่างไร
- การแก้ปัญหาด้วยเล่ห์เหลี่ยมกลโกงย่อมก่อปัญหาสืบเนื่อง การปฏิบัติที่สุจริตเป็นแนวทางแก้ปัญหาที่แท้

คำถาม

๑. ใครคือบุคคลที่นักเรียนเห็นว่าเป็นแบบอย่างของผู้ปฏิบัติ ตามหลัก พละ ๔
๒. การสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัย นั้นมีการแข่งขันสูงมาก นักเรียนต้องสะสมพลังให้แข็งแกร่ง จึงจะประสบความสำเร็จ จงบอกวิธีการที่จะช่วยให้สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้
๓. พละ ๔ สามารถแก้นิสัยจับจดและอาการซึมเศร้าได้หรือไม่

๓.๓ ไม่คบคนพาล

แนวคิดสำคัญ

๑. คนพาลนั้น คิด พุด ทำชั่วอยู่เป็นนิจ ใครคบคนพาลเป็นมิตร ย่อมพบแต่ความเสื่อมทราม

๒. การคิดผิด พุดผิด ทำผิด เมื่อทำครั้งแรกย่อมกลัวและละอาย แต่เมื่อถูกชักนำให้ทำบ่อยครั้งย่อมเคยชิน ในที่สุดก็ถือว่าการทำชั่วเป็นเรื่องธรรมดา ชีวิตย่อมเลวร้ายสถานเดียว

จุดประสงค์

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. สามารถแยกแยะลักษณะของคนดีและคนชั่ว
๒. นำความรู้จากบทเรียนนี้ไปใช้ในการคบเพื่อน
๓. ฝึกฝนตนเองให้รู้จักใช้สติปัญญาไตร่ตรอง เมื่อถูกชักจูงไปในทางชั่ว

ไม่คบคนพาล

ไม่คบคนพาลเป็นมงคลที่ ๑ ในมงคลสูตร คาถาบาลีว่า “อเสวนา จ พาลานํ”

คนพาล นั้นมิได้หมายความว่า คนประเภทนักเลงชอบหาเรื่องทะเลาะวิวาทเท่านั้น คำอธิบายความหมายของคนที่เป็นคนพาลนั้นกว้างขวางมาก ได้มีการอธิบายไว้ในหนังสือ มงคลดัตถทีปนี (แปล) เล่ม ๑ พอจะนำมารวมความ สรุปได้ว่า

คนพาลคือ คนที่สักแต่มีชีวิตอยู่ได้ด้วยลมหายใจเข้าออกแต่มิได้ใช้ปัญญาในการดำรงชีวิต คนพาลในโลกนี้ย่อมเป็นผู้ที่คิดแต่เรื่องชั่ว พุดแต่คำชั่ว ทำแต่กรรมชั่ว คนพาลมีปัญญาโง่งมแนะนำสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ ประกอบในสิ่งที่ไม่ใช้ธุระ คนพาลแม้ผู้อื่นพุดดีก็กลับโกรธ ไม่รู้จักอุปายสำหรับแนะนำ เพราะฉะนั้นการไม่คบคนพาลเสียได้ย่อมดีนัก คนพาลนั้นมีจิตหลุกหลิกด้วยอาการของลิง ไม่สะอาดตั้งผ้าที่ย้อมด้วยขมิ้น รังง่ายหน่ายเร็ว ร้ายกาจเหมือนอสริษร้าย สกปรกเหมือนมูตร และเส้นทางชีวิตอันขรุขระ ดังโรยด้วยกรวดหิน เขาย่อมก่อก๊วยได้ทุกเมื่อและเป็นเหตุนำทุกข์มาให้ ผู้ที่รู้ซึ่งในความเลวร้ายของคนพาล จึงกล่าวว่า “ขอข้าพเจ้าอย่าพึงได้เห็น อย่าพึงได้ยินคนพาล อย่าพึงอยู่ร่วมกับคนพาล อย่าพึงทำและอย่าพึงพอใจการสนทนาปราศรัยกับคนพาลเลย”

นักเรียนกำลังอยู่ในวัยรุ่นและมีเพื่อนมากมาย คนพาลที่เป็นเพื่อนชั่วนั้นมีอยู่ ๔ จำพวก คือ คนปอกลูก ได้แก่ เพื่อนที่คิดเอาแต่ได้และเห็นแก่ตัว คนตีแต่พูด ได้แก่ เพื่อนที่พูดพล่อยเพื่อเจ้าหาสาระประโยชน์อันใดมิได้ คนหัวประจบ ได้แก่ เพื่อนที่ตามใจไม่ว่าเราจะดีหรือชั่ว ต่อหน้าสรรเสริญแต่ลับหลังนินทา และคนประเภทสุดท้าย คือ เพื่อนที่ชักชวนไปในทางฉิบหาย เช่น ชวนกินเหล้า เทียวกลางคืน ดูการละเล่นที่ลามก และชวนเล่นการพนัน ซึ่งในปัจจุบันนี้ ก็คงต้องรวมถึงการชักชวนให้เสพยาเสพติด มั่วสุมในร้านอาหารและโรงเตี๊ยม และการหมกมุ่นในแหล่งกามารมณ์อีกด้วย

การคบคนพาลมีแต่ผลเสียซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

๑. ได้ความรู้ ความคิดเห็น และความเชื่อที่ผิดประเพณี ผิดศีลธรรม ผิดกฎหมาย เช่น การรู้ คิด และเชื่อว่าการดื่มเหล้า สูบบุหรี่ เทียวผู้หญิง เป็นการแสดงว่าผู้นั้นเป็นลูกผู้ชายเต็มตัว เด็กสาวสมัยใหม่ไม่จำเป็นต้องรักษานวลสงวนตัว เพราะหญิงย่อมมีสิทธิเท่าเทียมชาย ชีวิตเรานี้สั้นนักต้องกิน เทียวสนุกให้เต็มที่ ตาต่อตา ฟันต่อฟัน วิธีนี้เท่านั้นจะช่วยให้ตกลงกันได้ หนุ่มรูปหล่อฟ่อรวบ คือชายในอุดมคติ ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป ไม่มีความยากจนในหมู่นักฉ้อราษฎร์บังหลวง บิดาและมารดาก็ชราหนักหนายิ่งยั้งไว้ทำไม

๒. คนที่มั่วสุมอยู่กับคนพาลย่อมมีวิธีคิดวิเคราะห์และประเมินค่าว่าสิ่งใดดีสิ่งใดชั่วโดยใช้เกณฑ์ผิด ๆ เช่น เงินซื้อได้ทุกอย่างทุกอย่าง สิ่งที่มีค่าที่สุดในชีวิต คือ เงิน ผู้หญิงที่เกิดมาไม่สวยนั้นเป็นคนอากัฏ ผลประโยชน์ของตัวข้าต้องมาก่อนของคนอื่น นักเรียนนอกต้องเก่งแค้นพวกที่แย่นักเรียนบ้านนอก จบ ป.๔ ไม่มีเส้น เห็นจะเอาดีได้ยาก แต่งงานกับแม่ยายทรงเครื่องดีกว่าได้นั่งกินนอนกินไปตลอดชาติ ชีวิตของฉันทมขื่นมาก ต้องช่วยพ่อแม่ทำงาน ไม่ได้ไปเที่ยวกลางคืนเหมือนคนอื่นเขา ฉันทเป็นคนว่สาสนาน้อยที่เกิดมาเป็นลูกคนชั่วบรรพบุรุษ เขาต้องเป็นคนดีแน่ ๆ เพราะเขาเรียนเก่ง

๓. คนที่เคยชินกับวิธีการประเมินค่าของคนพาล ย่อมเลือกและตัดสินใจอย่างผิด ๆ โดยถือความสนุก สบาย และความเห็นแก่ตัวเป็นสำคัญ มีความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นพื้นฐาน เช่น ไม่ได้ดูหนังสือเลยแต่อยากสอบได้ จึงต้องตัดสินใจโกงในการสอบ อยากได้กางเกงตัวใหม่ ถ้าจะทำงานหาเงินมาซื้อต้องลำบากมาก สุขโมยเงินของแม่มาซื้อไม่ได้สะดวกดี ระหว่างอาชีพหมอนวดกับรับจ้างทำงานในโรงงานทอผ้าควรจะเลือกอย่างแรกเพราะสบายได้เงินมาก โชคดีอาจมีเศรษฐีอุปถัมภ์ วันนี้มีขะเดิมถึงเพลงทอระบายน้ำดีกว่า ง่ายดี รถคันนั้นอวดดีขับแซงรถเราได้ต้องกวาดไล่ชนท้ายมันเลย ก็พาแพ้ย คนไม่แพ้ ดีหัวมันดู มันจะได้รู้ว่าเราแน่จริง มีเงินอยู่ ๑๐๐ บาท อยากได้อีก ๒๐๐ บาท ลองเข้าไปเสี่ยงโชคในบ่อนการพนันหวังว่าบุญเก่าจะช่วยคิด ๆ เท้าวร คิดไม่ออกสักที สูบบุหรี่ให้สมองใส

๔. คนที่เลือกคบคนพาล ย่อมปฏิบัติตนอย่างประมาท มั่วเมา และหลงผิด คือ

๑. ไม่รู้จักเหตุแห่งสุขและทุกข์ที่แท้
๒. ไม่รู้จักผลที่จักเกิดขึ้นจากการกระทำของตน
๓. ไม่รู้จักตนเอง
๔. ไม่รู้จักประมาณ
๕. ไม่รู้จักกาลเวลาอันสมควร
๖. ไม่รู้จักกลุ่มชนว่าจักต้องประพฤติตนอย่างไรจึงจะเหมาะสม
๗. ไม่รู้จักบุคคลว่าเขาชั่วได้อย่างไร ฐานะบทบาทของเขาเป็นอย่างไรจึงไม่สามารถปฏิบัติตนให้เหมาะสมได้

ธรรมอันเป็นมงคลและเป็นเหตุแห่งความเจริญในชีวิต คือ การไม่คบคนพาลหากเราเลือกคบคนที่มีวัยและนิสัยใจคอแตกต่างกัน เขามีอิทธิพลและพลังแรงมากต่อการคิดและการปฏิบัติของเรา เราอาจเลียนแบบเขา เราอาจถูกเขาชักจูง และชี้นำไปทางเจริญหรือทางเสื่อมก็ได้ นอกจากนั้น การคบคนพาลยังทำให้เรามีวิธีคิด ความเชื่อ การวิเคราะห์ประเมินค่าสิ่งต่าง ๆ การเลือกการตัดสินใจ และมีพฤติกรรมไปในทางที่ไม่ดี

ประเด็นอภิปราย

- “หากเรามีความมั่นใจในตนเองสูงมาก มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอถึงจะคบคนชั่วเป็นมิตร เขาก็ไม่สามารถชักจูงเราไปในทางที่ชั่วได้” คำกล่าวนี้นี้เป็นความจริงเพียงใด
- ถ้าบุคคลที่แวดล้อมเราอยู่ทุกวันนี้ มีแต่คนโกง คนเมา และคนอันธพาลเป็นส่วนใหญ่ เราจะเลือกคบใครได้เล่า คนดีหายากเกินไปในสังคมของเรา เรามีว้าเหว่หรือ
- เด็กหนุ่มสาววัยรุ่นเป็นวัยแห่งความสดชื่น สนุกสนานและต้องเรียนรู้ชีวิตทุกด้าน เส้นทางที่นำไปสู่เวทีดนตรีและเต้นรำ แหล่งคำกามารมณ์ เทปบันทึกภาพลามกและโรงสุรานั้น เมื่อเทียบกับเส้นทางไปสู่ห้องเรียน ห้องสมุด และโบสถ์วิหารแล้ว บรรยากาศเทียบกันไม่ได้ทำให้ต้องใช้ความพยายามมากเหลือเกินที่จะอดทนอดกลั้นต่อความอยากสนุกเมื่อมีผู้ชักชวน จะมีวิธีการอย่างไรในการช่วยตัดสินใจให้เฝื่องดี
- ระหว่างความสุขในโลกของแสงสี กับความสงบในโลกของธรรม ทางสายกลางของหนุ่มสาววัยรุ่นคืออะไร อยู่ที่ไหน
- “เมื่อเพื่อนเราพากันลองเสพสิ่งเสพยาติดชนิดใหม่ พากันแต่งกายนำสมัยนิยมไปนั่งคุยกันเป็นกลุ่มๆ ในที่ลับตา ไปหานักจัดรายการเพลง ไปเที่ยวเล่นตามศูนย์การค้ากันตลอดวัน ถ้าเราไม่ทำอย่างพวกเขาบ้างเราก็เข้าพวกไม่ได้ เรามักกลายเป็นหมาหวนนำหรือ”

คิดให้ดี ใครคือหมาหวนนำที่แท้จริง

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นำประเด็นอภิปรายข้างต้นมาจัดแสดงบทบาทสมมุติ ใช้เวลาประมาณ ๑๕ นาที
๒. วิเคราะห์เนื้อหาของข่าวจากหนังสือพิมพ์ ที่แสดงให้เห็นผลเสียของการถูกชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เพราะหลงเชื่อคนเลว
๓. นักเรียนอ่านออกเสียงคาถาบาลีข้อนี้ (อเสวนา จ พาลานํ)

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- การคบคนต้องรู้จักสังเกตนิสัยใจคอของเขา และไม่ควรด่วนตัดสินใจว่าเขาชั่วหรือดีจนกว่าจะได้คบค้าสมาคมอย่างต่อเนื่องยาวนานพอควร เมื่อเห็นว่าเขาชักนำไปในทางชั่วก็หาทางปลุกตัวออกห่างด้วยวิธีละมุนละม่อม มิให้บาดหมางน้ำใจกัน
- ความมั่นใจในตนเอง เป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่จะช่วยให้เกิดสติและรู้จักใช้ปัญญาไม่หลงผิด ทั้งนี้ต้องมั่นใจตามหลักการที่ถูกหลักศีลธรรมและกฎหมายด้วย ถ้ามั่นใจในทางที่ผิดก็จะกลายเป็นคนดื้อรั้น ในที่สุดก็กลายเป็นคนพาลเสียเอง

คำถาม

๑. ในชีวิตจริง เราต้องพบกับคนหลายรุ่น หลายวัย หลายประเภท เราจะมีเกณฑ์อะไรตัดสินได้ถูกต้องว่าเขาเป็นคนชั่ว
๒. ถ้าเรตัดสินผิด เขาดีเราว่าเขาชั่ว เขาชั่วเราว่าเขาดี มีกลายเป็นเรื่องหลงผิดซ้ำร้ายไปใหญ่หรือ วิธีการที่ถูกต้องควรทำอย่างไร
๓. “ปลาร้าพันห่อด้วย ไบคา
ไบก็เหม็นคาวปลา คละคลุ้ง...”
นักเรียนต่อโคลงนี้ได้หรือไม่ โคลงบทนี้หมายความว่าอย่างไร

๓.๔ คบบัณฑิต

แนวคิดสำคัญ

บุคคลใญ่อยู่ท่ามกลางหมู่ชนที่เป็นคนดี ก็เหมือนมีสิ่งแวดล้อมที่สะอาดปราศจากมลพิษ

คบคนดีเป็นศรีแก่ตัว

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. บอกคุณค่าและประโยชน์ของการคบคนดีได้

๒. มีแนวทางแยกแยะได้ว่าบุคคลใดสมควรคบและรู้จักเลือกคบคน โดยใช้เกณฑ์

แห่งศีลธรรม

๓. วิเคราะห์และประเมินตนเองได้ ว่าตนเป็นคนดีพอที่ผู้อื่นสมควรคบหรือไม่

คบบัณฑิต

คบบัณฑิต เป็นมงคลที่ ๒ ในมงคลสูตร คาถาบาลีว่า “บัณฑิตานญจ เสวนา”

ความหมายของบัณฑิต มิใช่หมายถึง ผู้ที่เรียนสำเร็จปริญญาตรีขึ้นไปดังที่เข้าใจกัน ในปัจจุบัน ความหมายที่แท้จริงของบัณฑิต คือคนที่คิดแต่เรื่องที่ดี พูดแต่คำที่ดี ทำแต่กรรมที่ดี เป็นผู้ที่ใช้ปัญญาในการดำรงชีวิต อ่านมากฟังมาก เอาการเอางาน มีศีล จิตห่างไกลจากกิเลส และเป็นสัตบุรุษคือคนดี

ขณะที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่นี้ สามารถเลือกคบคนที่มีคุณสมบัติดีเป็นเพื่อนได้ไม่ยาก คนที่เป็นเพื่อนแท้ มีอยู่ ๔ จำพวก คือ มิตรมีอุปการะ ได้แก่ เพื่อนที่คอยคุ้มครองป้องกันและช่วยเหลือเราอย่างจริงใจ มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข ได้แก่ เพื่อนที่สนิทกันทั้งยามเจริญและยามวิบัติ มิตรแนะนำประโยชน์ ได้แก่ เพื่อนที่คอยห้ามการทำชั่ว แนะนำแต่การทำดี ชักชวนให้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน และใฝ่ดี ส่วนมิตรพวกสุดท้าย คือ มิตรมีความรักใคร่ เป็นเพื่อนที่อยู่ใกล้ทั้งยามทุกข์ยามสุข สรรเสริญเพื่อนทั้งต่อหน้าและลับหลัง และเจ็บร้อนแทนเมื่อเพื่อนถูกติฉินนินทา เพื่อนทั้ง ๔ จำพวกนี้ อาจสูงวัย เยาว์วัยหรือวัยเดียวกับเราก็ได้ จัดได้ว่าเขาเป็นกัลยาณมิตร เป็นบัณฑิตที่ชี้แนะชักนำ ตัวเราไปสู่ความเจริญ

การคบบัณฑิตมีแต่ผลดี ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

๑. ได้ความรู้ความคิดเห็นและความเชื่อที่ถูกต้องทำนองคลองธรรม นำไปสู่การคิดชอบ และปฏิบัติชอบ เช่น รู้คิดและเชื่อว่าสิ่งเสพติดมีพิษร้ายทำลายชีวิต ลูกผู้ขายยาทั้งเป็นเมื่อ หลงเล่นไม่เล่าเรียน ชายหนุ่มย่อมถูกรังแกหญิงสาวที่ใจง่าย ชีวิตเรานี้สั้นนักเร่งทำความดีด้วยความ ไม่ประมาทเถิด บรรณาสารพัดในปถพีเอาไมตรีแลกได้ดังใจจง คู่ครองในอนาคตควรเป็นคนดี มีวิชา บุคคลต้องรับผลการกระทำของตนเอง ไม่มีความยากจนในหมู่คนขยัน คิษย์คิดล้างครู ลูกไม่รู้คุณพ่อคุณแม่ ชีวิตจะตกต่ำ ไม่มีวันเจริญรุ่งเรือง

๒. คนที่คบกับบัณฑิตย่อมมีวิธีวิเคราะห์และประเมินค่าว่าสิ่งใดดีสิ่งใดชั่วโดยใช้เกณฑ์ที่ถูกต้องมีเหตุผล เช่น สิ่งที่มีค่าที่สุดในชีวิต คือ ความสงบสุขทั้งกายและใจซึ่งเงินก็ซื้อหาไม่ได้ ต้องปฏิบัติดีจึงจะได้พบ คุณค่าที่แท้ของสตรีคือความเป็นกุลสตรี ประโยชน์ที่สำคัญยิ่งคือประโยชน์ของส่วนรวม คนเก่งที่แท้คือคนที่ใช้ปัญญาแก้ปัญหาอย่างฉลาด สุจริตและยุติธรรม คุณค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน ชีวิตที่มีความหมายคือการที่ได้ทำประโยชน์แก่ผู้อื่น คนที่ดีแต่เที่ยวเล่นแต่นกินนั้นอยู่ไปก็ไร้ค่า อาชีพที่สุจริตเป็นอาชีพที่มีเกียรติ แรงงานคือพลังที่ล้ำงูโลก

๓. คนที่ได้ยู่ใกล้คนดี ย่อมเลียนแบบวิถีชีวิตที่ห่างพ้นจากความโลภ โกรธ หลง วิธีการเลือกและการตัดสินใจของเขาจึงยึดหลักของศีลธรรมเป็นพื้นฐาน มีเหตุผลที่นำไปสู่ความเจริญ เช่น ใกล้สอบแล้ว ไปฟังดนตรีคืนนี้ไม่ได้ ต้องใช้เวลาดูหนังสือ อยากมีเงินเราก็ตองทำงาน ถ้าหากเกียจคร้าน ก็ต้องยากจน ยอมทำงานหนักแต่รายได้สมมาเสมอมนคงดีกว่าทำงานฉาบฉวยรวยเร็วแต่เสี่ยง และมั่วสุมในแหล่งอบายมุข ขนขะไปทึงในถัง เหนื่อยและลำบากหนอย ดีกว่าทึงลงทอให้อุดตันแล้วน้ำท่วมบ้านภายหลัง รถคันนั้นขับเร็วเหลือเกินขออย่าให้เกิดอุบัติเหตุเลยปล่อยให้เขาแข่งไป กำลังและวิธีการเล่นของเราสู้เขาไม่ได้แสดงคามยินดีกับเขาดีกว่า อย่างน้อยก็ชนะใจคนดูเข้าบ่อนและเที่ยวบาร์คือเข้าหาความวิบัติ หมั้นเพียรและประหยัดก็จะรวยด้วยทำงาน คิดอะไรไม่ออกบอกบรรณารักษ์ อ่านหนังสือแล้วจัก ค้นพบแนวทาง

๔. คนที่ได้สมาคมกับบัณฑิตย่อมได้เรียนรู้วิธีการปฏิบัติตนตามแบบของคนดี คือ

๑. รู้จักเหตุแห่งสุขและทุกข์ที่แท้
๒. รู้จักผลที่จักเกิดขึ้นจากการกระทำของตน
๓. รู้จักตนเอง
๔. รู้จักประมาณ
๕. รู้จักกาลเวลาอันสมควร
๖. รู้จักประพฤติตนให้เหมาะกับกลุ่มชนที่ตนเกี่ยวข้อง
๗. รู้จักพิจารณาคนว่าเขาค้าวดีมีฐานะบทบาทอย่างไร แล้วสามารถปฏิบัติตน

ให้เหมาะสมกับคนนั้น

ประเด็นอภิปราย

- หากเพื่อนของเราทุกคนในชั้นเรียนเป็นคนที่ดีดี ทำดี และพูดดี จะมีผลช่วยให้นักเรียนเป็นคนดีด้วยหรือไม่ ลองคิดหาเหตุผล

- หากเราเป็นคนดีมีจิตใจมั่นคง เมื่อเราไปอยู่ท่ามกลางหมู่คนพาล เราควรจะทำตนอย่างไร จึงจะได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิต

- ชายหนุ่มคนหนึ่งจบการศึกษาระดับปริญญาตรี เมื่อจบออกมาแล้วไม่มีงานทำจึงไปปล้นบ้านของเศรษฐีคนหนึ่ง นักเรียนเห็นว่าชายหนุ่มคนนี้เป็นบัณฑิตหรือไม่ เพราะเหตุใด
- สมมุติว่านักเรียนมีเพื่อนอยู่ ๒ คน คนหนึ่งชักชวนให้นักเรียนไปเที่ยวในสถานที่เดินร่ำและดูเทพบันเทิงภาพลามก ส่วนเพื่อนอีกคนหนึ่งชวนนักเรียนไปค้นคว้าหาความรู้ในห้องสมุด นักเรียนควรจะปฏิบัติตนต่อเพื่อนทั้งสองนี้อย่างไร จึงจะได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิต

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นำประเด็นอภิปรายมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ในชีวิตจริงของนักเรียนแล้วสนทนาร่วมกันหาข้อสรุป
๒. หาตัวอย่างคนที่เป็น “บัณฑิตที่แท้” ในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่
๓. ยกตัวอย่างคนที่มีปัญญา แต่ไม่เป็นบัณฑิต ซึ่งอาจหาได้จากข่าวในสื่อมวลชน
๔. นักเรียนอ่านออกเสียงคาถาบาลีข้อนี้ (ปณฺฑิตานญจ เสวนา)

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ นักเรียนสามารถเป็นบัณฑิตได้ ด้วยการศึกษาหาความรู้ จนรู้แจ้งรู้จริง และปฏิบัติตนสุจริตทั้งกายวาจาใจ
- ๐ การบวชเรียนหรือฝึกสมาธิก็ช่วยให้จิตสงบ คิดดี พูดดี ทำดีได้ แต่ต้องฝึกสมาธิและเจริญปัญญาอยู่เสมอ คนที่มีสติยังคิด ย่อมทำชั่วได้ยาก

คำถาม

๑. มีดารา นักร้อง หรือนักการเมืองคนไหนบ้างที่นักเรียนเห็นว่าเขาเป็นคนดีมีคุณธรรม น่าจะเป็นบัณฑิต นำคบค้าสมาคม จงเอ่ยนามและให้เหตุผล
๒. จงเขียน ✓ หน้าคำที่แสดงคุณสมบัติของบัณฑิตที่แท้

ฝึกตนเสมอ	เรียนเก่ง	คล่องแคล่ว	
ร่ำรวย	รู้จัก	ชำนาญ	มีเหตุผล
พูดไพเราะ	เดินร่ำสวย	ทำงานประณีต	
ไม่เห็นแก่ตัว	ยศสูง	มีอำนาจ	

๓.๕ บุชาผู้ที่ควรบูชา

แนวคิดสำคัญ

การเคารพยกย่องเทิดทูนบุคคลใดก็ตาม เรากระทำเพราะบุคคลนั้นได้บำเพ็ญความดีงามต่อเรา ต่อสังคม ต่อมวลมนุษยชาติ หาใช่เป็นเพราะยศ อำนาจ ของบุคคลนั้น

การบูชา เกิดขึ้นจากใจที่เลื่อมใสศรัทธา การบูชาด้วยการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นการบูชาที่มีคุณค่ายิ่งกว่าการบูชาด้วยสิ่งของ

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว

๑. จำแนกบุคคลที่ควรบูชาและไม่ควรบูชา
๒. อธิบายเหตุผลที่ตนเคารพยกย่องบุคคลนั้น ๆ ได้
๓. เปรียบเทียบความแตกต่างของการบูชาด้วยสิ่งของและการบูชาด้วยการปฏิบัติ
๔. ทำนายผลของการบูชาหรือเคารพยกย่องคนที่ไม่มีความดีแต่มีอำนาจอิทธิพล

ว่าจะเกิดผลอย่างไร

บูชาผู้ที่ควรบูชา

บุชาคคนที่ควรบูชา เป็นมงคลที่ ๓ ในมงคลสูตร คาถาบาลีว่า ปุชา จ ปุชนียานัน

“บูชา” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ หมายถึง แสดงความเคารพบุคคลหรือสิ่งที่น่าับถือด้วยเครื่องสักการะ ยกย่องเทิดทูนด้วยความนับถือหรือเลื่อมใสในความรู้ความสามารถ

ตามนัยทางพระพุทธศาสนา การบูชา มี ๒ อย่าง คือ การบูชาด้วยสิ่งของ เรียกว่า **อามิสบูชา** และการบูชาด้วยการปฏิบัติ เรียกว่า **ปฏิบัติบูชา**

๑. การบูชาด้วยสิ่งของ

การบูชาด้วยสิ่งของนั้น เราสามารถเห็นได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น การจัดโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป การจัดพานดอกไม้ รูปเทียน บูชาครูในวันไหว้ครู การจัดโต๊ะบูชาพระบรมฉายาลักษณ์ตามทางที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินผ่าน การจัดของและปัจจัยบูชาภัณฑ์เทศน์เมื่อพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา การนำสิ่งของและน้ำอบน้ำหอมไปทำพิธีรดน้ำผู้ใหญ่หรือบิดา

มารดาเพื่อบูชาพระคุณของท่าน เป็นต้น การบูชาด้วยสิ่งของเช่นนี้ ผู้บูชาควรตั้งจิตแน่วแน่ ว่าสักการบูชาพระคุณและความดีของท่านที่เราบูชา ไม่ควรหลงยึดติดอยู่กับราคา หรือความสวยงามของสิ่งของจนทำให้เราเกิดความทุกข์ในการบูชานั้น

การเคารพนบไหว้บุคคลที่เราเกิดทุนบูชา จึงต้องกระทำอย่างมีสติสัมปชัญญะ มีเหตุผล และกระทำด้วยจิตใจบริสุทธิ์ การนำสิ่งของไปบูชา ต้องไม่หวังผลตอบแทนในทางธุรกิจหรือการติดสินบน

พระบรมศาสดาตรัสไว้ว่า การบูชาด้วยสิ่งของและทรัพย์ หากไม่ปฏิบัติบูชาก็หาดำรงศาสนาไว้ได้ไม่ การบูชาด้วยจิตเลื่อมใส แม้เพียงชั่วขณะจิตหนึ่ง ย่อมประเสริฐกว่าการบูชาด้วยทรัพย์พันหนึ่ง ทุก ๆ เดือนตลอด ๑๐๐ ปี

๒. การบูชาด้วยการปฏิบัติ

การบูชาที่แท้จริง คือ การยกย่อง บูชา ความดีของคนดี คนดีในที่นี้ คือ ผู้ที่ดีทั้งกาย วาจาและใจ ได้บำเพ็ญกิจตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างพากเพียรจนสำเร็จสมบูรณ์เอื้อประโยชน์แก่โลกและแก่ตัวเราอย่างจริงแท้แน่นอน ผู้ที่ควรบูชาจึงได้แก่ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิณฑบาต ญาติผู้อุปการะ ครู พระมหากษัตริย์ผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐ นักรบผู้กล้าหาญ ฯลฯ เราได้

ประจักษ์ความดีของท่านแล้วบูชาท่านด้วยปฏิบัติบูชาคือ ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรงตามหน้าที่และบทบาทของตัวเราอย่างเต็มความสามารถเพื่อสนองพระคุณของท่านอย่างบริสุทธิ์ใจ

นักเรียนมีหน้าที่และบทบาทหลายประการ เช่น เป็นบุตรธิดาของพ่อแม่ เป็นลูกหลานของญาติผู้ใหญ่ เป็นศิษย์ของครู เป็นพลเมืองของชาติ เป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ เป็นพลกนิกรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การปฏิบัติตนเพื่อบูชาพระคุณของท่าน คือ การปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวนั่นเอง

การปฏิบัติตนของลูก เพื่อบูชาพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ นั้นไม่ยากเลย พ่อแม่จะสุขใจอย่างยิ่งเมื่อได้เห็นลูกใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่ดี และใฝ่สูง คนที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียนย่อมฉลาดขยันหมั่นเพียรและรู้รอบ คนที่ใฝ่ดีย่อมใช้หลักธรรมเป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติตน และถ้าเป็นคนใฝ่สูง เขาย่อมเป็นผู้ที่มานะบากบั่นเพื่อพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าตามกำลังฐานะของตนเอง นอกจากนี้ลูกยังต้องเข้าใจและเห็นใจพ่อแม่ช่วยเหลือภาระงาน ประหยัดการใช้จ่าย ดำรงวงศ์ตระกูล และรำลึกบุญคุณของพ่อแม่อยู่เสมอ หากทำได้เช่นนี้ เรียกได้ว่า ลูกได้ปฏิบัติบูชาอย่างแท้จริง

ในฐานะที่เป็นศิษย์มีครู การบูชาครูด้วยหญ้าแพรก ดอกมะเขือ และดอกไม้ รูปเทียนนั้นเป็นอามิสบูชาที่จัดขึ้นในพิธีการไหว้ครู เป็นการแสดงความเคารพด้วยวัตถุที่มองเห็นได้ชั่วขณะหนึ่ง แต่การบูชาด้วยการปฏิบัตินั้น แม้จะมองไม่เห็นชัดและต้องใช้เวลายาวนาน แต่ก็บังเกิดผลทั้งแก่ศิษย์ผู้ปฏิบัติ และเป็นความชื่นใจของครูอย่างที่สุด ศิษย์บูชาครูได้ด้วยการมีกิริยาวาจาที่อ่อนน้อม มีสัมมาคารวะอย่างจริงใจ แสดงความสนใจในบทเรียนและเวลาเรียน รับผิดชอบทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ หมั่นค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม มีส่วนร่วมในกิจกรรมของหลักสูตร และกิจกรรมเสริมหลักสูตร สามารถนำชื่อเสียงมาสู่สถานศึกษา นอกจากนี้ศิษย์ที่ดีควรมีมนุษยสัมพันธ์ มีบุคลิกภาพดี รักษาระเบียบวินัย และมีจิตใจเสียสละทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมอีกด้วย หากศิษย์ได้ปฏิบัติตนเช่นนี้นับได้ว่า ศิษย์ได้บูชาครูแล้ว

นักเรียนเป็นพลเมืองของชาติ การสำนึกในบุญคุณของบ้านเกิดเมืองนอนจึงเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งที่เราจะลืมเสียมิได้ ยามบ้านเมืองมีความสงบ พลเมืองดีก็ปฏิบัติตนในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคม เคารพกฎหมาย มีระเบียบวินัย เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และมีส่วนร่วมในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ยามที่บ้านเมืองประสบภัยธรรมชาติหรือภัยสงคราม เราก็มีหน้าที่ช่วยเหลือ เกื้อกูลผู้เดือดร้อน เสียสละแรงกาย ทรัพย์ และให้กำลังใจแก่เพื่อนร่วมชาติ ดังพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในเพลงดุจบิดามารดรว่า

“อันสยามเป็นบ้านเกิด	เมืองนอน
ดุจบิดามารดร	เปรียบได้
ยามสุขสโมสร	ทุกเมื่อ
ยามศึกทุกข์ยากไว้	ประลาตเร้น ฤๅควร”

การบูชาพระบรมศาสดา และพระสงฆ์สาวกของศาสนานั้น ยิ่งเน้นการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนมากที่สุด นักเรียนที่เป็นศาสนิกชนจึงต้องศึกษาแก่นแท้ของสังฆธรรมคำสั่งสอน แล้วนำมาปฏิบัติตน โดยละเว้นความชั่ว ทำความดี และทำจิตให้บริสุทธิ์ปราศจากสิ่งเศร้าหมอง คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง

องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสว่า อานนท์ ผู้ใดละเป็นภิกษุก็ตาม ภิกษุณีก็ตาม อุบาสกก็ตาม อุบาสิกาก็ตาม เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง มีปกติประพฤติธรรมอยู่ ผู้นั้นชื่อว่า สักการะเคารพนับถือ บูชาตถาคต ด้วยบูชาอย่างยิ่ง

บริษัททั้ง ๔ นี้ ยังจักบูชาเราด้วยปฏิบัติบูชานี้ตราบใด ศาสนาของเราจักรุ่งเรืองดังพระจันทร์เพ็ญแจ่มอยู่กลางฟ้าตราบนั้น

ชนทั้งหลาย แม้ทำการบูชาด้วยของหอมและมาลา เป็นต้น หากเชื่อว่าบูชาเราแท้จริงไม่ ส่วนหมู่ชนผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนั้นแล ชื่อว่า บูชาเรา

พุทธศาสนิกชนที่ดี คือ ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบดังกล่าว

นักเรียนเป็นพลนิกรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอันประเสริฐ พระองค์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจแก่ประเทศชาติอย่างมากมายสุดจะพรรณนา ขอบที่เรารู้อีกทุกคนจะบูชาพระองค์ ด้วยการปฏิบัติตนตามรอยพระยุคลบาท ดังคำประพันธ์จากพระราชดำรัสคุณธรรม ๔ ประการ ดังนี้

นักเรียนทั้งหลายจงสดับ

คุณธรรมทั้ง สี่ ประการ

หนึ่งคือรักษาความสัจ

แต่ที่เป็นประโยชน์เป็นธรรม

สองคือรู้ซ่มดวงจิต

มันตามความดีอ้างอิง

สามคืออดทนอดกลั้น

ใครจักชักชวนรวนเรา

สี่คือละเว้นความชั่ว

รังเกียจทุจริตบิดเบือน

สังคมยังยืนอยู่ได้

ชาติจักต่อสู้อยู่คง

เด็กไทยแววทองของประเทศ

แสงธรรมส่องศรีชีวา

และรับใส่เกล้าฯ สืบสาน

แนบแน่นดวงมานประจำ

ประพฤติปฏิบัติเข้าค่า

น้อมนำฝึกลงใจไม่จริง

เว้นคิดคดโกงทุกสิ่ง

ตัดทิ้งกิเลสล้อมมอมเมา

อดออมไม่หวั่นความเขลา

ยึดเอาสุจริตติดเตือน

สละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อเพื่อน

หมายเหมือนยึดถือชื่อตรง

เพราะคนจิตใจสูงส่ง

เพราะคนประสงคส์สัจจา

จงเจตนใจรักดีรักษา

สูงค่าสมค่าจำไว้

พระพุทธศาสนาได้กำหนดบุคคลที่หาได้ยากไว้ ๒ พวก คือ

๑. บุคคลที่ทำความดี มุ่งอุปการะและทำประโยชน์แก่ผู้อื่นตั้งแต่เริ่มต้นอย่างสม่ำเสมอ โดยไม่ต้องคอยคิดถึงผลตอบแทน บุคคลผู้ทำคุณและมีพระคุณนี้ เรียกว่า **บุพการี**

๒. บุคคลผู้รำลึกถึงอุปการคุณ รู้จักคุณค่าแห่งการกระทำดีของผู้อื่น แล้วแสดงออก ด้วยการปฏิบัติ เพื่อบูชาและตอบแทนคุณความดีนั้น ผู้รู้คุณและผู้บูชาคุณพวกนี้ เรียกว่า **กตัญญูกตเวที**

จากการที่นักเรียนได้ศึกษาเรื่องนี้ คงพอได้แนวทางว่า จะเลือกบุคคลประเภทใดด้วยวิธีการอย่างไร การบูชาคนที่ควรบูชาด้วยวิธีการบูชาที่ถูกต้อง จึงเป็นมงคลแก่ตนเป็นเหตุแห่งความเจริญก้าวหน้าในชีวิต

การบูชาสัตบุรุษ ยกย่องผู้ที่ไม่ควรบูชา จึงเป็นการทำลายตนเอง

เกณฑ์ในการเลือกบุคคลที่ควรบูชา คือ คุณสมบัติ ๒ ประการ ได้แก่ คุณงามความดี ทั้งกาย วาจา ใจ และการมุ่งอุปการะและทำประโยชน์แก่ผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน การบูชาด้วยการปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ ตามบทบาทและหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ เป็นการบูชาที่ถูกต้องแท้จริง

ประเด็นอภิปราย

- การนำสิ่งของและน้ำไปปรุงไป “รดน้ำดำหัว” ผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ มีลักษณะเป็น **อามิสบูชา** ถ้าเช่นนั้นพิธีการและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ตามแบบวัฒนธรรมไทย มิได้เป็นการกระทำที่ฉาบฉวยไปหมดหรือ จงอภิปรายถึงสาระที่เป็นสิ่งดีงาม และข้อควรปรับปรุงในพิธีการบูชาแบบต่าง ๆ ตามประเพณีไทย

- การนำเครื่องลายคราม พระเครื่อง งามช้าง ไปให้ข้าราชการผู้ใหญ่ที่มีอิทธิพลสูงมาก เพื่อช่วยให้กิจการค้าประสบความสำเร็จอย่างเห็นผลทันตา ดังนั้น ถ้านักเรียนเป็นพ่อค้า สมาคมพ่อค้าในจังหวัดเขาพากันนำสิ่งของไปถวายพระปีใหม่ผู้ทรงอิทธิพล นักเรียนจะตัดสินใจอย่างไร เพราะเหตุใด

- พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติชอบแล้ว มีอยู่เป็นจำนวนมาก บางรูปอยู่ในเมือง บางรูปอยู่ในป่า นักเรียนคิดว่าควรเลือกวิธีการใด จึงจะเป็นการบูชาท่าน และเป็นมงคลแก่ตนเอง

๑. เดินทางรอนแรมไปกราบ ขอน้ำมนต์ และวัดตุ้มงคลจากท่าน

๒. บริจาคทรัพย์สร้างกุฏิ มีสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อมมูลถวายท่าน และถวายภัตตาหารเป็นประจำตลอดปี

๓. ถวายจตุปัจจัย และพึงพระธรรมเทศนา แล้วนำคำสอนของท่านมาปฏิบัติเป็นเนื่องนิตย์

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ระดมความคิด จากประสบการณ์ของนักเรียนในเรื่องต่อไปนี้
 - การบูชาพระสงฆ์ พระพุทธรูป พระเครื่อง
 - การบูชา (ไหว้ครู) พระคุณครู
 - การบูชา พระคุณพ่อแม่
๒. การบูชาด้วยการปฏิบัตินั้นทำได้เสมอในชีวิตประจำวัน นักเรียนลองบันทึกการกระทำปฏิบัติบูชา สัก ๓ วัน ว่าได้ทำอะไรบ้าง และบูชาใคร
๓. นักเรียนอ่านออกเสียง คาถาบาลีข้อนี้ (บูชา จ ปุณฺณินฺน)

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- นักเรียนเคยทำอามิสบูชา และปฏิบัติบูชา โดยกระทำพฤติกรรมต่อไปนี้บ้างหรือไม่
- จัดดอกไม้ธูปเทียน บูชาพระทุกวัน
- ไหว้ศาลพระภูมิทุกครั้งที่เข้าบ้าน และออกจากบ้าน
- ไหว้ครูทุกครั้งที่พบครู
- ไหว้พ่อแม่ทุกครั้งที่ท่านให้สิ่งของ
- ช่วยพ่อแม่ทำงานทุกอย่างเท่าที่สามารถทำได้
- ปฏิบัติตนให้พ่อแม่ชื่นใจ
- เป็นนักกีฬา นำชื่อเสียงมาสู่โรงเรียน
- บนบานศาลเจ้าทุกครั้งที่สอบ

คำถาม

๑. การไหว้อย่างนอบน้อมเป็นการบูชาประเภทใด
๒. การติดสินบนเป็นอามิสบูชา ตอบแทนผู้ทำคุณประโยชน์แก่เราใช่หรือไม่
๓. การซื้อสิทธิขายเสียงเป็นปฏิบัติบูชาใช่หรือไม่
๔. คนประเภทใดที่เราไม่ควรเคารพบูชา

๓.๖ สดับตรับฟังมาก**แนวคิดสำคัญ**

๑. ความไม่รู้ เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของผู้มีการศึกษา
๒. ทักษะการแสวงหา และรวบรวมข่าวสารความรู้ มีความสำคัญที่นักเรียนต้องฝึกปฏิบัติอยู่เสมอ
๓. ในยุคของข่าวสาร ผู้ที่สดับตรับฟังมาก ย่อมมีประสบการณ์มากกว่าผู้ที่ไม่รู้อะไรเลย
๔. การสดับตรับฟัง ต้องควบคู่กันไปกับการคิดพิจารณา และนำมาปฏิบัติอย่างถูกต้องด้วย

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว สามารถ

๑. บอกความสำคัญ และอธิบายถึงอิทธิพลของข้อมูลข่าวสาร ต่อชีวิตประจำวันของตนได้
๒. ใช้ทักษะทางภาษา คือ การฟัง การพูด การอ่าน การเขียน เพื่อแสวงหาความรู้ได้เหมาะสมกับวัย
๓. คิดพิจารณาเหตุผล เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสาร และรู้จักกลั่นกรองนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์
๔. ตระหนักในความจำเป็นที่ต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้ที่รู้ ใฝ่เรียน

ลำดับรับฟังมาก

ลำดับรับฟังมาก เป็นมงคลที่ ๗ ในมงคลสูตร คาถาบาลีว่า “พาหุสัจจนฺจ”

ความสามารถพื้นฐานที่เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ คือ ความสามารถของภาษา ได้แก่ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน การฟังเป็นจุดเริ่มต้นของการพูด คนที่หูหนวกแต่กำเนิดจึงมักจะเป็นใบ้ด้วย เพราะไม่สามารถเลียนเสียงพูดได้ และผู้ที่ฟังเสียงไม่ได้ก็จะเรียนอ่านเขียนหนังสือด้วยความยากลำบาก ต้องใช้สัญลักษณ์เข้าช่วยจึงจะเข้าใจและสื่อความหมายได้ดี

วิธีการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาลนั้นใช้วิธีการพูด การฟัง และการฝึกปฏิบัติ แหล่งของความรู้ คือ ครูอาจารย์เท่านั้น การเป็นผู้ได้ฟังมาก จึงเป็นผู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมากนั่นเอง เมื่อเทียบกับการเรียนยุคปัจจุบันซึ่งมีแหล่งวิทยาการมากมายทั้งที่เป็นครูสอน ห้องสมุด ห้องทดลอง ห้องเรียน และสื่อการเรียนประเภทต่าง ๆ เช่น หนังสือ เอกสารอ้างอิง ผลการวิจัย อุปกรณ์ การทดลอง รูปภาพ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ เป็นต้น เราจึงเรียนด้วยการฟัง พูด อ่าน เขียน ซึ่งรวมเรียกว่า ทักษะทางภาษา ดังนั้นการเป็นผู้ได้ลำดับมาก ฟังมาก ก็คือการเป็นผู้ที่ได้ศึกษามาก เรียนมาก นั่นเอง

คำว่า พาหุสัจจะ หรือ สุตตะ ซึ่งแปลเอาความได้ว่า ความเป็นผู้ฉลาดในกิจนั้น ๆ อันเกิดขึ้นเพราะการฟัง อธิบายต่อไปว่า การฟังที่ดีนั้นต้องใส่ใจฟัง ฟังแล้ว เรียนแล้ว ไม่เลื่อนหาย สัมผัสไว้ในใจ ย่อมคงอยู่ดูจรรอยจารึกในศิลา ฉะนั้น

หากจะพิจารณาตามธรรมชาติ “การฟัง” ต่างจาก “การได้ยินเสียง” การได้ยินเสียงนั้นเป็นเพียงคลื่นเสียงผ่านเข้ามากระทบโสตประสาทแล้วก็จางหายไป นักเรียนคงเคยมีประสบการณ์

ของการได้ยินเสียงที่เกิดขึ้น โดยนักเรียนไม่มีความสนใจเลย ต่อให้ได้ยินซ้ำแล้วซ้ำเล่า นานหลายชั่วโมง ก็ไม่สามารถตอบคำถามใด ๆ ได้ มีคำเปรียบเทียบอาการเช่นนี้ว่า “เสียงเข้าหูซ้ายทะลุหูขวา” ส่วนการฟังนั้น เป็นอาการที่ถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบของการเรียนรู้ คือ เกิดสิ่งเร้าคือเสียง คลื่นเสียงไปกระทบโสต สมองรับรู้และเก็บบันทึกไว้เป็นความทรงจำ เกิดการคิดและถ่ายทอดสู่ประสาทสัมผัสอื่น แล้วมีปฏิกิริยาต่อสิ่งเร้านั้น

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายกระบวนการฟังไว้อย่างดียิ่ง แสดงให้เห็นพระปรีชาญาณของพระองค์ว่า ทรงมีวิธิตดถึงระบบการเรียนรู้ได้อย่างสืบเนื่องเป็นขั้นตอนอย่างชัดเจน ดังจะขอคัดลอกจากหนังสือ มังคลัตถทีปนี (แปล) เล่ม ๒ กล่าวว่าด้วยพาลุสัจจะ นำมาจัดแสดงเป็นภาพดังนี้

ขั้นตอนวิธีการเรียนด้วยการฟัง
ตามพระพุทธเจ้าดำรัส

ขั้นตอนวิธีการเรียนของนักเรียนปัจจุบัน

ผู้ที่ได้ฟังมากเรียนมากตามขั้นตอนดังกล่าวนี้ เรียกได้ว่าเป็น พหูสูต การหมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมให้เป็นผู้รู้กว้าง รู้ลึก และรู้รอบ จึงมีความจำเป็นยิ่งในสมัยปัจจุบัน ซึ่งเป็นสมัยของการแข่งขันกันทำมาหากิน นักเรียนสมัยนี้มีความได้เปรียบมากกว่าสมัยก่อน เพราะมีแหล่งความรู้ให้ศึกษาได้มากมาย มีสารานุกรมและหนังสือดี ๆ อ่าน มีรายการโทรทัศน์และวิทยุที่ประเทืองปัญญา มีการบรรยาย อภิปราย และการจัดนิทรรศการในสถานที่ต่าง ๆ การฟังมาก อ่านมาก และเข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการอย่างสม่ำเสมอทำให้เป็นคนฉลาด ทันคน นอกจากนั้น การฟังยังช่วยผ่อนคลายอารมณ์ให้เบิกบาน สนุกสนาน เช่น การฟังเพลง ฟังดนตรี เป็นต้น ทั้งนี้ต้องรู้จักเลือกฟัง มีมารยาทในการฟัง ฟังแล้วสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตประจำวัน จึงจะได้ชื่อว่าเป็น พหูสูตจะ

การฟังมีอานิสงส์ ๕ ประการ คือ

๑. ผู้ฟังย่อมได้ฟังเรื่องที่ยังไม่เคยฟัง เพิ่มความรู้ขึ้น
๒. เรื่องที่เคยฟังแล้วเมื่อฟังซ้ำย่อมทำให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น
๓. ผู้ฟังย่อมกำจัดความสงสัยให้หมดไป
๔. ผู้ฟังย่อมทำความเข้าใจให้ตรงได้
๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

โทษของการฟัง เพราะฟังไม่เป็น ก็มีอยู่หลายประการ เช่น

๑. ฟังไม่ได้ศัพท์จับเอามากระเดียด หรือกระต่ายตื่นตูม การฟังแบบนี้ ก่อให้เกิดความเข้าใจผิด และเกิดผลเสียอย่างมาก เพราะได้ข้อมูลที่ผิดพลาด
๒. ฟังอย่างมีอคติ หรือลำเอียง ชาวบ้านเรียกการฟังแบบนี้ว่า “หูหาเรื่อง” ดังหมาป่ากับลูกแกะ การฟังเช่นนี้ผู้ฟังตั้งใจไว้แล้วว่า จะพูดอย่างไรก็จะต้องหาเรื่องด่าว่าหรือเอาผิดให้จงได้ จึงเป็นต้นเหตุของการวิวาทและการก่ดขี่รังแกกัน
๓. ฟังอย่างสอดรู้สอดเห็น กิจการบางอย่างหรือเรื่องบางเรื่อง ไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับเรา ไม่ใช่หน้าที่บทบาทของเราที่จะต้องรู้เรื่องเหล่านั้น แต่เที่ยวไปแอบฟัง ดักฟัง เห็นเป็นเรื่องสนุก หรือเป็นการผจญภัย นับว่าเสียมารยาทอย่างยิ่ง บางครั้งอาจเจ็บตัวก็ได้
๔. ฟังอย่างเลื่อนลอย ไม่มีความคิดพื้นฐานรองรับ จึงไม่เกิดความเข้าใจใด ๆ จากการฟังนั้นจึงมีสำนวน “สี่ขอให้ควายฟัง” เรียกว่า เกิดการสูญเปล่าทั้งผู้พูดและผู้ฟัง
๕. การฟังอย่างครึ่ง ๆ กลาง ๆ ฟังไม่จบ ฟังเข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง แต่เสแสร้งว่าเข้าใจ ตัวอย่างเช่น “ดิฉันได้มีโอกาสเห็นวิธีการเรียนการสอนของโรงเรียนนี้แล้ว ดิฉันรู้สึกเศร้าใจเหลือเกินที่ได้ยกยากจนในชนบทไม่ได้เข้าเรียนในโรงเรียนที่ดีอย่างนี้” ข้อความนี้ถ้าฟังเพียงครึ่งเดียว จะให้ความหมายตรงกันข้ามไปเลย

พระพุทธเจ้าได้แบ่งคนในแง่ของผู้ฟังไว้ ๔ จำพวก คือ

๑. เป็นผู้ฟังน้อย เรียนน้อย และไม่เข้าถึงธรรม เป็นพวกทุศีล
๒. เป็นผู้ฟังน้อย เรียนน้อย แต่เข้าถึงธรรม เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลในธรรม
๓. เป็นผู้ฟังมาก เรียนมาก แต่ไม่เข้าถึงธรรม ไม่มีศีลธรรมประจำใจ เป็นพวกความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด
๔. เป็นผู้ฟังมาก เรียนมาก และเข้าถึงธรรม ปฏิบัติตนอย่างมีศีลธรรม คนพวกสุดท้ายนี้จึงเรียกได้ว่า เป็นผู้ที่มีปัญญาเป็นบัณฑิต

พาทุสัจจะ จึงเป็นธรรมสำหรับนักเรียนนักศึกษาที่ต้องการเรียนเก่งและเรียนได้สำเร็จ เป็นเกียรติเป็นศรีแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล ขอให้ปฏิบัติตนตามขั้นตอน วิธีการเรียนที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางแนวทางไว้ นักเรียนย่อมประสบความสำเร็จอย่างแน่นอน

พาทุสัจจะ คือการฟัง เทียบได้กับการใช้ทักษะฟัง ฟุด อ่าน เขียน เพื่อการเรียนรู้ ในปัจจุบัน พระพุทธเจ้าได้ทรงวางขั้นตอนของการศึกษาเล่าเรียนด้วยการฟังไว้ว่า การเรียนต้องเริ่มด้วยศรัทธาแสวงหาแหล่งความรู้ คิดพิจารณาสาระความรู้ จนประจักษ์ว่าเนื้อหาสาระของความรู้นั้นมีลักษณะลัดลุ่มลึกลงไปตามลำดับ เกิดความพอใจ อุดสาทะพากเพียรในการเรียน จนรู้แจ้งแทงตลอด บรรลุจุดหมายสูงสุดของการศึกษา คือ “ปัญญา”

ประเด็นอภิปราย

- วัด โรงเรียน โรงภาพยนตร์ สวนสาธารณะ ห้องสมุด สนามม้า สนามกีฬา บ่อนการพนัน โรงบิลเลียด บาร์ ศูนย์เยาวชน สถานที่เหล่านี้ล้วนแต่ให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ที่ดีและเลวแตกต่างกันไป บางแห่งดีแต่ไม่สนุกนักเรียนไม่ยอมไป บางแห่งสนุกนำไปแต่ไม่ดี นักเรียนจะมีวิธีเลือกและตัดสินใจอย่างไร

- สุ จิ ปุ ลิ หมายความว่าอย่างไร นักเรียนช่วยกันคิดสูตรที่ช่วยให้ประสบความสำเร็จในการเรียน เพิ่มเติมอีกหลาย ๆ สูตร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. จัดกิจกรรม “มีข่าวดีมาบอก” ให้นักเรียนคนที่ ๑ เขียนข้อความ ๕ ประโยค แล้วอ่านให้คนที่สองฟัง คนที่สองเล่าให้คนที่สาม คนที่สามเล่าให้คนที่สี่..... ต่อ ๆ กันไป ถึงคนที่สิบสอง คนที่สิบสองเขียนข้อความที่ได้ฟังมา แล้วเปรียบเทียบกับข้อความที่คนที่หนึ่งเขียนไว้ว่ามีข้อความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

๒. นักเรียนเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน ○ หน้าข้อที่นักเรียนชอบฟัง อ่านหรือดู พร้อมทั้งบอกเหตุผล มาสัก ๓ ประการ

☐ รายการเพลง	เพราะว่า.....
☐ ข่าวราชการ	เพราะว่า.....
☐ คำบรรยายของครู	เพราะว่า.....
☐ พระธรรมเทศนา	เพราะว่า.....
☐ การอบรมหน้าเสาธง	เพราะว่า.....
☐ ละครวิทยุ-โทรทัศน์	เพราะว่า.....
☐ สนทนาธรรม	เพราะว่า.....
☐ นิทานชาดก	เพราะว่า.....
☐ เพื่อนคุยเรื่องตลก	เพราะว่า.....
☐ การพูดของนักการเมือง	เพราะว่า.....

๓. นักเรียนอ่านออกเสียง คาถาบาลี ข้อนี้ (พาหุสัจจญ)

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ปัจจุบัน เราอยู่ในยุคข้อมูลข่าวสาร ผู้ที่อ่านออก ฟังมาก แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นอยู่เสมอ ย่อมเป็นผู้ที่ได้เปรียบ

วันนี้คุณอ่านหนังสือ ฟังบรรยาย ดูโทรทัศน์ บ้างหรือยัง

๐ นำตารางวิธีการเรียนในบทเรียนนี้มาวิเคราะห์เปรียบเทียบวิธีการเรียนของนักเรียน แล้วหาทางปรับปรุงตนให้เรียนถูกวิธี

คำถาม

๑. อะไรที่นักเรียนเห็นว่าชวนฟัง น่าฟัง และนักเรียนไม่ชอบฟัง อะไรบ้าง

๒. หนังสือประเภทใดที่นักเรียนชอบอ่าน

๓. มีห้องสองห้อง ห้องหนึ่งมีหนังสือและเทปโทรทัศน์ อีกห้องหนึ่งมีเสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวเต็มไปหมด นักเรียนอยากเดินเข้าไปห้องไหน

๔. ทำอย่างไรนักเรียนจึงจะเกิดแรงบันดาลใจให้ใฝ่เรียน

บทที่ ๔

พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

แนวคิดสำคัญ

๑. พระสงฆ์ คือ สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นองค์สามแห่งพระรัตนตรัย เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาที่ได้บวชอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัย และเป็นผู้ที่ศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด

๒. พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจแก่พุทธศาสนิกชน เป็นผู้นำคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ไปสอนให้พุทธศาสนิกชนประพฤติดี ประพฤติชอบ มีชีวิตที่สงบสุข

๓. สมมติสงฆ์ หมายถึงพระสงฆ์ที่บวชถูกต้องตามพระธรรมวินัย ส่วนอริยสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์ที่สำเร็จมรรคผล คือ บรรลุธรรมขั้นสูง กิเลสเบาบาง จนกระทั่งหลุดพ้นหรือ “นิพพาน”

๔. การบวชมี ๒ ประเภท ได้แก่ การบรรพชา คือการบวชผู้ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ เป็นสามเณร และการอุปสมบท คือ การบวชผู้ที่มีบรรลุนิติภาวะและผ่านการบรรพชามาแล้ว เป็นพระภิกษุ

๕. การบวชของบุคคลนอกจากจะเป็นผลดีคือเป็นการสืบทอดพระศาสนาแล้วยังก่อให้เกิดผลดี หรืออานิสงส์แก่ผู้บวชเองที่ได้มีโอกาสศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย และยังถือเป็นการสนองคุณบิดา มารดาโดยทำให้ท่านเกิดความสุขทางใจ มีความปิติยินดีที่เห็นบุตรเป็นผู้ทรงศีล

๖. พุทธศาสนิกชน พึงเคารพบูชา พระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นสาวกของพระพุทธองค์ ด้วยการกราบไหว้ และปฏิบัติตนให้ถูกต้องและเหมาะสม อันจะนำมาซึ่งความดีงามแห่งชีวิต ความเป็นระเบียบเรียบร้อย บ่อเกิดวัฒนธรรมที่ดีงามในสังคม

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้ว สามารถ

๑. มีความรู้ ความเข้าใจและเห็นความสำคัญ ของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็น พุทธสาวกและผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา
๒. วิเคราะห์ความแตกต่างของสมมติสงฆ์และอริยสงฆ์
๓. มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการบวช รวมทั้ง อาณิสสส์ที่เกิดจากการบวช
๔. ตระหนักถึงความสำคัญที่พุทธศาสนิกชนจะต้องปฏิบัติต่อพระสงฆ์ด้วยเคารพ ถูกรับ และเหมาะสม รวมทั้งสามารถปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ได้อย่างถูกต้อง

ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสม ต่อพระสงฆ์

พระพุทธศาสนามีกบฏประกอบที่สำคัญอยู่ ๓ กบฏ เรียกว่า พระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ พระพุทธ หมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นศาสดาตรัสรู้ โดยพระองค์เอง พระธรรม หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ส่วนพระสงฆ์ คือสาวกผู้สืบศาสนา ในบทนี้จะได้กล่าวถึง ความหมายของ “พระสงฆ์” คุณลักษณะความเป็นพระสงฆ์ กิจวัตรของ พระสงฆ์ อาณิสสส์ของการบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติตนที่เหมาะสมของ พุทธศาสนิกชนต่อพระสงฆ์เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบไป

คุณลักษณะความเป็นพระสงฆ์

สำหรับผู้ที่ไม่เข้าใจหรือไม่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนา หรือรู้จักแต่เพียงผิวเผิน พระสงฆ์ ก็คือผู้ที่นุ่งห่มด้วยผ้าเหลือง ไม่มีความสามารถแยกแยะได้ว่า อันที่จริงผู้ที่นุ่งห่มด้วยผ้าสีเหลืองหรือ บางครั้งก็สีแก่จนใกล้สีน้ำตาลนั้น ยังแบ่งออกเป็น สามเณร และพระภิกษุ ซึ่งมีสถานภาพต่างกัน

ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุที่ได้บวชถูกต้องตาม พระธรรมวินัย พระภิกษุสงฆ์แต่ละรูป เป็นองค์ประกอบสำคัญประการที่ ๓ ในพระรัตนตรัย

คำว่า “พระ” มาจากคำภาษาบาลีว่า “วร” (อ่านว่า “วะ-ระ”) แปลว่า “ประเสริฐ” ส่วนคำว่า “ภิกษุ” แปลว่า “ผู้ขอ” หรืออีกความหมายหนึ่งคือ “ผู้เห็นภัยในการเวียนว่ายตายเกิด” เมื่อเห็นภัยก็หนีภัย โดยการออกบวช คือ การละชีวิตในทางโลก หันมาปฏิบัติธรรมนั่นเอง

คำว่า “ธรรมวินัย” ในพระพุทธศาสนาแยกออกได้เป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกคือ “ธรรมะ” ส่วนที่สองคือ “วินัย”

ธรรมะ มีความหมายเป็น ๒ นัย กล่าวคือ นัยแรก หมายถึง ความจริงตามธรรมชาติ เช่น ชีวิตที่เกิดมาก็เริ่มต้นด้วยการเกิด ต่อมาก็เริ่มแก่ ในระหว่างการดำรงชีวิตอยู่ก็มีการเจ็บป่วย สุดท้ายก็จบชีวิตลงด้วยความตาย เรียกว่า ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย เป็นสภาพของชีวิตทั้งหลายที่พบเห็นกันโดยทั่วไป คือ เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่ง ความจริงเหล่านี้ล้วนเป็นธรรมะทั้งสิ้น

นัยที่สอง ธรรมะหมายถึง คำแนะนำให้บุคคลทำความดีในรูปแบบต่าง ๆ ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมก็จะได้รับผลดี ผู้ไม่ปฏิบัติก็ไม่เกิดผลดี ธรรมะในความหมายนี้จึงได้แก่ ความดี ความถูกต้อง เป็นสิ่งที่ควรกระทำ เช่น ความเมตตา ความกรุณา ความเสียสละ ความอดทน ความอดกลั้น ความเพียร เป็นต้น

ส่วนคำว่า “วินัย” หมายถึง ระเบียบข้อบังคับในพระพุทธศาสนา ซึ่งกำหนดให้พุทธบริษัทปฏิบัติเพื่อความเจริญในหน้าที่ หรือเพื่อความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน ทำนองเดียวกับวินัยหรือข้อบังคับของนักกีฬา หรือกฎหมายที่ใช้ในการปกครองบ้านเมือง ซึ่งกำหนดให้บุคคลทำอย่างนั้นอย่างนี้ หรือเว้นจากการกระทำอย่างนั้นอย่างนี้ วินัยในทางพระพุทธศาสนามีดังนี้คือ

วินัยของชาวบ้าน คือ ศีล ๕ ข้อและศีล ๘ ข้อ

วินัยของสามเณร คือ ศีล ๑๐ ข้อ

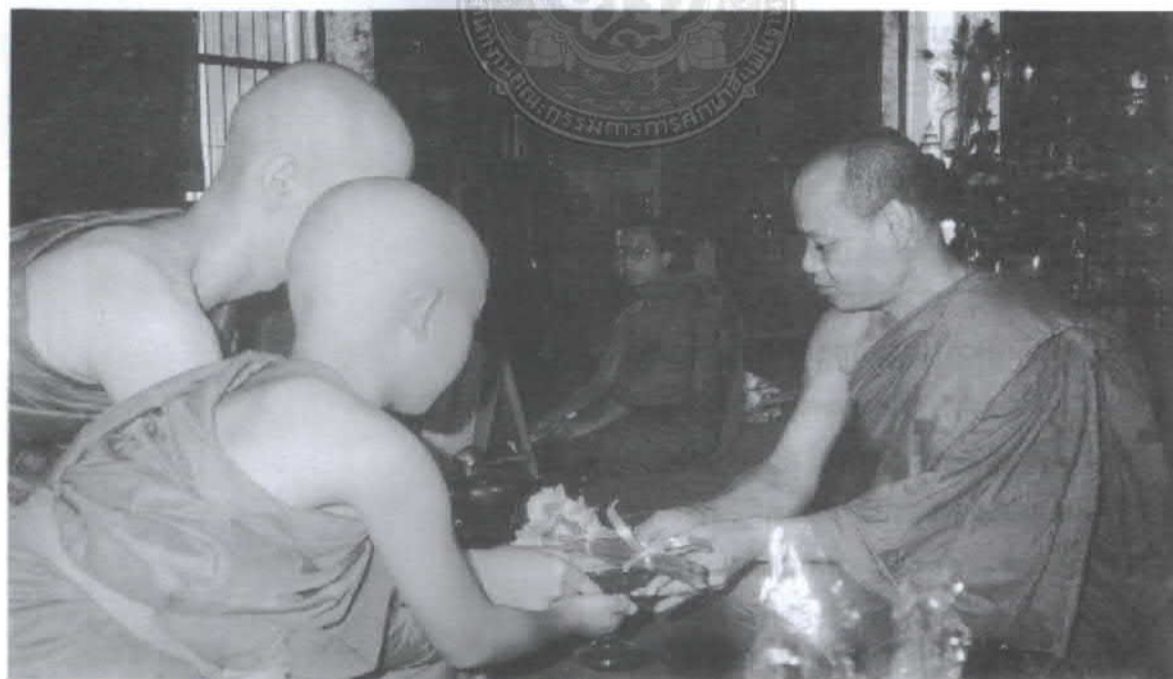
วินัยของพระภิกษุ คือ ศีล ๒๒๗ ข้อ

พระสงฆ์ยังมีความหมายตามพระวินัยอีกประการหนึ่งคือ หมายถึง พระภิกษุที่อยู่ร่วมกัน ๔ รูปขึ้นไป เป็นคณะเรียกว่า “สงฆ์” สามารถประกอบ “สังฆกรรม” หรือปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็น “พระสงฆ์” ที่สมบูรณ์ได้ เช่น การลงอุโบสถเพื่อทำวัตรสวดมนต์ การรับกฐินซึ่งผู้มีจิตศรัทธา นำมาถวาย และการบวชเป็นพระภิกษุให้แก่ผู้ที่ตั้งใจจะเข้ามาสู่ศาสนา ซึ่งจะต้องกระทำด้วย คณะสงฆ์มีจำนวนไม่น้อยกว่า ๔ รูป เป็นต้น

พระสงฆ์ตามความหมายปัจจุบันที่ใช้กันบ่อย ๆ อาจแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ สมมติสงฆ์ และอริยสงฆ์ สมมติสงฆ์ หมายถึงพระสงฆ์ซึ่งบวชถูกต้องตามพระธรรมวินัยดังได้กล่าวมาแล้ว ส่วนพระ “อริยสงฆ์” นั้น หมายถึงพระสงฆ์ที่สำเร็จมรรคผล คือ บรรลุธรรมขั้นสูงจนมีกิเลสเบาบาง จนกระทั่งหลุดพ้นหรือ “นิพพาน” หรืออาจกล่าวเป็นภาษาง่าย ๆ ว่ามีจิตที่สะอาด สว่าง และสงบ และเมื่อถึงระดับนิพพานทุกข์ทั้งหลายก็ดับหมดสิ้น

การบวช

คำว่า “บวช” เป็นภาษาไทย ซึ่งมาจากคำในภาษาบาลีว่า “ปพฺพชฺชา” แปลว่า “ไปโดยสิ้นเชิง” หรือ “เว้นโดยสิ้นเชิง” ซึ่งหมายถึงการไปจากความเป็น “ฆราวาส” หรือผู้ครองเรือน ไปสู่ความเป็น “บรรพชิต” คือผู้ไม่ครองเรือนโดยสิ้นเชิง บางท่านก็แปลลึกซึ้งไปอีกระดับหนึ่งว่า หมายถึงผู้ “ไปจากโลกโดยสิ้นเชิง” คือ จากวิสัยที่ชาวโลกธรรมดาประพฤติดิปฏิบัติกัน ไปสู่ “โลกุตตรวิสัย” คือ อยู่เหนือโลก เช่น สละความมีทรัพย์สินสมบัติ เลี้ยงชีวิตตามแต่ผู้ศรัทธา

การบรรพชาเป็นสามเณร

จะบริจาคทานช่วยเหลือ ไม่อยู่ในหมู่วงศ์ศาสนาญาติ ไม่มุ่งหม้อย่างฆราวาส ไม่ใช้อยู่อย่างฆราวาส ไม่ใช้กิริยาจาจอย่างฆราวาส เป็นต้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับการบวชว่า “ฆราวาสเป็นที่คับแคบ เป็นทางมาแห่งทุกข์ ส่วนการบรรพชาเป็นโอกาสสว่าง ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ด้วยดีเหมือนสังข์ที่ขัดแล้วย่อมไม่ได้ เราพึงปลงผมและหนวด ครองผ้า ย้อมผ้าออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับด้วยเรือนเกิด”

การบวชในปัจจุบันสามารถแยกออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ “บรรพชา” และ “อุปสมบท” บรรพชาเป็นการบวชเป็นสามเณร ส่วนอุปสมบทเป็นการบวชเป็นภิกษุ แต่ในยุครัตนของพระพุทธศาสนานั้นเรียกการบวชว่า บรรพชา แม้เจ้าชายสิทธัตถะเมื่อทรงออกผนวชหรือบวชก็เรียกว่า เสด็จออก “บรรพชา” พระสาวกทุกรูปในตอนต้นพระศาสนาก็ล้วนเป็นพระภิกษุทั้งสิ้น ยังไม่มีพระสาวกที่เป็นสามเณร ต่อมาเกิดสามเณรองค์แรกขึ้นคือ “สามเณรราหุล” ซึ่งเป็นพระโอรสของพระสิทธัตถะนั้นเอง ท่านได้รับพุทธานุญาตให้บวชได้ โดยทรงมีพุทธบัญชาให้พระสารีบุตร บรรพชาพระโอรสราหุลเป็นสามเณรด้วยวิธี “ไตรสรณาคมน์” คือการให้กล่าววาจายึดเอาพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง เมื่อกล่าวจบแล้วก็รับสิกขาบท ๑๐ ประการ หรือ “ศีล ๑๐ ข้อ” เป็นเสร็จพิธี

การบวช (อุปสมบท) เป็นพระภิกษุ

สำหรับการบวช (อุปสมบท) เป็นพระภิกษุนั้น ในระยะเริ่มต้นพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงอุปสมบทให้ด้วยพระองค์เอง เรียกว่า “เอยหิภิกขุอุปสัมปทา” โดยตรัสว่า

“จงเป็นภิกษุเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์เถิด”

พระภิกษุรูปแรกที่บวชโดยวิธีนี้คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ ซึ่งเป็นพระสงฆ์รูปแรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอุปสมบทให้ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี หลังจากที่ได้ทรงแสดงปฐมเทศนาเรื่องธรรมจักษุกับปัญจวัคคีย์ แล้วซึ่งทำให้พระอัญญาโกณฑัญญะเกิด “ดวงตาเห็นธรรม” บรรลุธรรมขั้นอริยบุคคลสำเร็จเป็นพระโสดาบันในทันที

ในระยะต่อมาพระพุทธองค์ได้ทรงอนุญาตให้อุปสมบทเป็นพระภิกษุได้โดยวิธีไตรสรณาคมณ เรียกว่า “ติสรณคมณุปสัมปทา” เช่นเดียวกับการบรรพชาสามเณรในสมัยนั้น แต่เปลี่ยนเป็นรับสิกขาบทของพระภิกษุ (ศีลของพระภิกษุ)

ต่อมาได้ทรงปรับปรุงวิธีการอุปสมบทเป็นวิธีสุดท้ายคือ ใช้วิธี “ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา” ซึ่งใช้มาจนตราប់เท่าปัจจุบันนี้

การบรรพชาและการอุปสมบทในปัจจุบันมีความแตกต่างจากสมัยพุทธกาล ในปัจจุบันการบรรพชาเกิดขึ้นใน ๒ กรณีคือ

๑. หมายถึงการบวชผู้ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ คือยังมีอายุไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ให้เป็นสามเณร

๒. หมายถึงการบวชผู้ที่อุปสมบทเป็นภิกษุให้เป็นสามเณรเสียก่อน ซึ่งเป็นขั้นตอนแรก จากนั้นจึงอุปสมบทเป็นภิกษุซึ่งเป็นพิธีต่อเนื่องกัน ผู้มีสิทธิอุปสมบทเป็นภิกษุต้องบรรลุนิติภาวะแล้ว

อานิสงส์ของการบวช

การบวชของบุคคลนั้นย่อมก่อให้เกิดผลดีหรืออานิสงส์นานัปการ ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. อานิสงส์ที่จะพึงได้แก่ตัวผู้บวชเอง
๒. อานิสงส์ที่จะพึงได้แก่ผู้อื่น มีบิดามารดาเป็นหลัก
๓. อานิสงส์ที่จะพึงได้แก่พระศาสนา

๑. อานิสงส์ที่จะพึงได้แก่ตัวผู้บวชเอง จุดประสงค์สำคัญของการบวช คือ การหนีทุกข์ซึ่งเกิดขึ้นเพราะการดำรงชีวิตในโลก ซึ่งมีต้นเหตุแห่งทุกข์คือ กิเลส ตัณหาต่าง ๆ การบวชคือการเรียนรู้ทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ และฝึกฝนตนเองให้เข้าใจทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ พร้อมทั้งดับไฟแห่งกิเลส ตัณหาที่เผาผลาญให้เกิดทุกข์ โดยอาศัยมรรคมรรค ๘ หรือทางแห่งความพ้นทุกข์ที่พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสอน โดยมีนิพพานเป็นจุดหมายปลายทางสูงสุด การที่ผู้บวชจะบรรลุเป้าหมายได้ในระดับใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น ผู้ที่บวชตามประเพณีเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ย่อมยากที่จะประสบความสำเร็จในระดับสูงได้ ผู้ที่มีความเพียรปฏิบัติธรรมโดยสม่ำเสมอย่อมมีโอกาสบรรลุธรรมได้ง่ายและเร็วกว่าผู้ที่ขาดความพยายาม ผู้มีสติปัญญาสูงย่อมบรรลุธรรมได้ลึกซึ้งกว่าผู้มีสติปัญญาดำ เป็นต้น

๒. อานิสงส์ที่จะพึงได้แก่ผู้อื่น อันมีบิดามารดาเป็นต้นนั้น ย่อมเกิดขึ้นจากการที่ได้ฝึกฝนตนเองแล้ว มีโอกาสตอบสนองพระคุณบิดามารดา โดยการทำให้ท่านเกิดความสุขทางใจ

เช่น มีความปิติยินดีที่เห็นบุตรเป็นผู้ทรงศีล ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ยิ่งไปกว่านั้นหากบุตรในสมณเพศสามารถช่วยบิดามารดาให้พ้นจากมิฉนาคาญ โดยการให้ธรรมะเป็นทาน ดังเช่นพระพุทธเจ้าที่ได้เสด็จไปเทศนาโปรดพระราชบิดาก็จักเกิดเป็นกุศลอย่างสูง เพราะการสงเคราะห์กันด้วยธรรมะถือเป็นการสงเคราะห์อันสูงส่งในพระพุทธศาสนา

๓. **อานิสงส์ที่จะพึงได้แก่พระศาสนา** ผู้ที่มีบุญคุณต่อผู้บวช ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอุปัชฌาย์ และพระศาสนา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการบวชและการกระทำความดีขึ้น ดังนั้นการบวชจึงอาจถือได้ว่าเป็นการตอบแทนพระคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอุปัชฌาย์และพระศาสนา เพราะผู้บวชคือผู้สืบทอดศาสนาให้เผยแผ่ต่อไป ผู้บวชจึงสมควรที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้บริบูรณ์ให้สมตามบทบาท ต้องปฏิบัติตนรักษาศีลให้เคร่งครัด ศึกษาพระธรรมวินัย ทั้งในด้านปริยัติหรือทฤษฎีและด้านปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุปฏิเวธ หรือผลจากการปฏิบัติ พร้อมทั้งเผยแผ่พระธรรมไปยังประชาชนทั่วไป พระศาสนาก็จะมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป

กิจวัตรของพระสงฆ์

เนื่องจากผู้บวชเป็นพระภิกษุคือ “ผู้เห็นภัยในชีวิตทางโลก” จึงสละเพศฆราวาส หรือผู้ครองเรือนออกบวชเพื่อมุ่งตัดภาระผูกพันทางโลก แสวงหาความหลุดพ้นด้วยการบำเพ็ญเพียรทั้งทางกาย วาจา และใจ เฝ้าผลาญกิเลสและค้นหาในสันดานให้หมดไป เพื่อจะได้พบกับความสุขอันแท้จริงและสูงสุด นั่นคือ “พระนิพพาน” การปฏิบัติเพื่อเฝ้าผลาญกิเลสตามแนวทางที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เรียกว่า การปฏิบัติกิจวัตรของพระสงฆ์

“กิจวัตร” มาจากการรวมของคำสองคำ คือ คำว่า “กิจ” กับคำว่า “วัตร” คำแรก “กิจ” หมายถึง สิ่งที่จะต้องทำ หากละเลยจะเกิดความเสียหาย เช่นการบิณฑบาต การสวดมนต์ เจริญภาวนา การศึกษาพระธรรมวินัย เป็นต้น ส่วนคำว่า “วัตร” หมายถึงสิ่งที่ควรทำ ไม่ถึงขั้นบังคับ หากละเลยก็ไม่ถึงกับขาดความเป็นพระภิกษุ แต่จะเป็นเหตุให้เกิดความไม่น่าเลื่อมใส ไม่งดงาม เป็นช่องทางให้เกิดความเสื่อมได้ เช่น การทิ้งขยะเกลื่อนกลาด การรับประทานอาหารมูมามาม การไม่สำรวมต่าง ๆ เป็นต้น ตามปกติคำว่า กิจวัตรมักใช้ประกอบกันในความหมายรวม ๆ ไม่แยกว่าอะไรเป็นกิจ อะไรเป็นวัตร พระเถรจารย์ในอดีตได้รวบรวมไว้มี ๑๐ ประการ คือ

๑. บิณฑบาต
๒. กวาดวัด
๓. ปลงอาบัติ
๔. ทำวัตร สวดมนต์ และเจริญภาวนา
๕. พิจารณาปัจเจกชน

๖. อุบัติฐานอุปัชฌาย์อาจารย์
๗. บริหารสิ่งของและร่างกาย
๘. ขวนขวายเรียนธรรมวินัย
๙. เอาใจใส่ของสงฆ์และกิจสงฆ์
๑๐. ดำรงตนให้น่ากราบไหว้

ภิกษุใดสามารถปฏิบัติได้ครบถ้วนและเคร่งครัด ก็ย่อมเกิดคุณประโยชน์นานัปการ ช่วยเผือกเลสให้เบาบางลง เป็นพื้นฐานของการปฏิบัติธรรมขั้นสูงเพื่อการหลุดพ้นในจุดสูงสุด

๑. การบิณฑบาต แปลความว่า “การตกแห่งก้อนข้าว” พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้พระภิกษุต้องออกบิณฑบาต คือรับการบริจาคอาหารจากผู้มีจิตศรัทธา มีชีวิตอยู่ด้วยการ “ขอ” แบบสมถะ คือขอด้วยอาการอันสงบ ให้ก็รับด้วยอาการอันสงบ เขาไม่ให้ก็จากไปด้วยอาการสงบ ทรงห้ามการหุงหาอาหารฉันเอง ไม่ต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพ แต่อยู่ได้ด้วยศรัทธาหรือความเลื่อมใสของประชาชน เขาไม่ให้ก็อด โดยวิธีนี้พระภิกษุจะได้ตระหนักถึงความสำคัญของประชาชนจะได้ปฏิบัติตนให้น่าเคารพเลื่อมใส มีชีวิตอยู่เพื่อศึกษาธรรมะให้เต็มที่และประกอบความดี ช่วยสั่งสอนประชาชนให้ประพฤติดี ปฏิบัติธรรมเกี่ยวกับเรื่องนี้พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติเป็นตัวอย่าง คือเมื่อทรงไปอาราธนาไปฉันภัตตาหารที่บ้านใคร เมื่อเสร็จแล้วจะทรงแสดงพระธรรมเทศนาประทาน

เสมอ เพื่อให้เจ้าบ้านได้บรรลุธรรมและเกิดประโยชน์ นอกจากนั้นยังทรงบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุสะสมอาหาร หากฉันเหลือแต่ละครั้งก็ไม่สามารถเก็บสะสมไว้ได้

๒. การกวาดวัด นอกจากบิณฑบาตและฉันอาหารแล้ว สิ่งสำคัญที่พระภิกษุต้องปฏิบัติคือการทำความสะดวกวัด และสถานที่อยู่อาศัยให้เรียบร้อย ไม่รกรุงรัง การทำความสะอาดที่อยู่อาศัยนอกจากจะเป็นวิธีฝึกหัดนิสัยรักความสะดวกแล้ว ยังก่อให้เกิดความน่าเลื่อมใสศรัทธาต่อผู้ที่มาพบมาเยี่ยม ทำให้วัดเป็นสถานที่น่าปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

๓. การปลงอาบัติ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยห้ามพระภิกษุซ่อนเร้นความผิดของตน ทำผิดต้องรับผิด และรับโดยเปิดเผยเพื่อฝึกฝนตนเองให้เป็นคนตรง ไม่ลวงโลก ถ้ากระทำความผิดรุนแรงจริงก็ต้องยอมตัดใจลาสิกขาบท หรือสึกออกมาเป็นบุคคละธรรมดา จะได้ไม่เสื่อมเสียต่อพระพุทธศาสนา การที่พระภิกษุรูปใดละเมิดศีล หรือพระวินัย แล้วสำนึกได้ จึงเปิดเผยความในใจขอรับผิดด้วยใจสำนึกและจะพยายามระวังมิให้ผิดอีก เรียกว่า “การปลงอาบัติ” ซึ่งมีหลายระดับขึ้นอยู่กับความร้ายแรงของการล่วงละเมิดระดับสูงสุดคือ การพ้นจากความเป็นพระภิกษุ หรือ “ปาราชิก”

๔. การทำวัตร สวดมนต์ และเจริญภาวนา “การทำวัตร” หมายถึงการสวดมนต์ บทสรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสงฆ์คุณหรืออีกนัยหนึ่ง คือ การระลึกถึงคุณความดีของพระรัตนตรัยที่มีต่อชาวโลกผู้เลื่อมใสและประพฤติปฏิบัติตาม “การสวดมนต์” คือ การนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาท่องหรือสวด การทำวัตรสวดมนต์จะปฏิบัติในตอนเช้าและตอนเย็น เป็นการย้ำศรัทธาในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความมั่นคงยิ่งขึ้น สำหรับการเจริญภาวนานั้น คำว่า “ภาวนา” แปลว่า การอบรมซึ่งหมายถึงการอบรมจิตใจ ให้สะอาด สว่าง และสงบ ด้วยการปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนา เป็นต้น

๕. การพิจารณาปัจเจกชน คำว่า “ปัจเจกชน” แปลว่า การเพ่งพินิจพิจารณาอย่างละเอียดละออและรอบคอบ พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้พระภิกษุพิจารณาปัจเจกสิ่งแห่งการดำรงชีวิต คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค โดยพิจารณาเป็น ๓ ระยะ เพื่อสร้างสติให้รอบคอบมีความละเอียดลออ คือ

- ให้มีสติรู้สึกตัวในการรับปัจจัยสี่ ไม่รับด้วยอำนาจกิเลส เช่น ความอยากได้ ความกระหาย ซึ่งจะก่อให้เกิดความเป็นสมณะ ไม่ควรรับสิ่งของเกินความจำเป็น ไม่รับอาหารหลังเที่ยงวัน เป็นต้น

- ให้พิจารณาในขณะที่กำลังบริโภคหรือใช้สอยปัจจัยสี่ เช่น ฉันอาหารด้วยสำนึกกว่าเพื่อให้มีเรี่ยวแรงพอในการปฏิบัติธรรม มิใช่ฉันเพื่อความเอร็ดอร่อย แม้จิวรก่อนจะนำมา

ใช้ก็จะต้องทำให้เกิดตำหนิเสียก่อน เพื่อเตือนสติว่ามีได้ใช้สวมนใส่เพื่อความสวยงาม เป็นต้น

- ให้พิจารณาภายหลังการบริโภคใช้สอย เช่น เมื่อฉันภัตตาหารเรียบร้อยแล้ว ก็พิจารณาว่าได้ใช้เรี่ยวแรงมาปฏิบัติธรรมคัมกับอาหารที่เขาบริจาคนให้หรือไม่

การพิจารณาทั้งสามระยะนี้ เมื่อกระทำเป็นประจำก็จะช่วยให้สติและสัมป-
ชัญญะของพระภิกษุมีความสมบูรณ์ ละเอียดและรอบคอบ และมีปัญญาเพิ่มขึ้น

๖. การอุปัฏฐากอุปัชฌาย์อาจารย์ การอุปัฏฐากคือ การดูแลปรนนิบัติเอาใจใส่พระ
อาจารย์อย่างใกล้ชิด เพราะพระอุปัชฌาย์จารย์ หรือพระอาจารย์ที่บวชให้และอบรมสั่งสอน
พระภิกษุผู้บวชใหม่ ย่อมกอปรด้วยพระคุณอันสูง ศิษย์ทั้งหลายพึงทดแทนพระคุณด้วยการติดตาม
ดูแลรับใช้ใกล้ชิด ผลดีจะเกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติคือ นอกจากจะเป็นการทำลายตัว “มานะ” หรือ ความ
ถือดีให้หมดไป เพาะนิสัยอ่อนน้อมถ่อมตนแล้ว การปรนนิบัติครูบาอาจารย์โดยใกล้ชิดย่อมช่วยให้
ได้รับความรู้ความคิดประสบการณ์อันมากมายของครูบาอาจารย์ด้วย

๗. การบริหารสิ่งของและร่างกาย การบริหาร หมายถึง การบำรุงรักษาคอย
ซ่อมแซมปรับปรุงอยู่เสมอ การบริหารสิ่งของไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์เครื่องใช้ประจำตัว เช่น การ
ปะชุนจีวร ซ่อมบาตร ตลอดจนปฏิสังขรณ์วัดวาอารามเป็นกิจสำคัญของพระภิกษุ ส่วนการบริหาร
ร่างกายคือการรักษาสุขภาพให้ดี ร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เช่น รักษาความ
สมดุลในอิริยาบถ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง และนอน ให้พอเหมาะจะทำให้ร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรค

๘. การขวนขวายศึกษาพระธรรมวินัย พระธรรมวินัยคือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
ซึ่งรวบรวมมาจากพระไตรปิฎก มี ๒ ส่วน คือ ส่วนวินัย หรือข้อบังคับ/ข้อห้าม ถ้าไม่ปฏิบัติก็
ผิดวินัยซึ่งมีระดับต่าง ๆ กันขึ้นอยู่กับประเภทของผู้ปฏิบัติ เช่น วินัยของชาวบ้านคือ คีล ๕ ข้อ
วินัยของสามเณร คือ คีล ๑๐ ข้อ และวินัยของพระภิกษุคือ คีล ๒๒๗ ข้อ เป็นต้น ส่วนที่สอง คือ
ส่วนธรรมะ เป็นแนวทางให้คนประพฤติปฏิบัติชอบ เช่น ธรรมะของผู้ครองเรือน คือ สัจจะ ความ
ซื่อสัตย์ต่อกัน ทมะ ความรู้จักข่มจิตใจตนเอง ขันติ ความอดทน จาคะ การสละให้ปันสิ่งของแก่
ผู้อื่นที่สมควร เป็นต้น

๙. การเอาใจใส่ของสงฆ์และกิจของสงฆ์ “ของสงฆ์” หมายถึง วัตถุ สิ่งของ สถานที่
ตลอดจนสิทธิต่าง ๆ ที่สาธุชนถวายให้แก่พระศาสนา ส่วน “กิจของสงฆ์” หมายถึง งานของ
พระภิกษุหรือการทำสังฆกรรมต่าง ๆ เช่น การทำวัตรเช้า-เย็น การฟังพระปาฏิโมกข์ทุกครึ่งเดือน
ตลอดจนภารกิจอื่น ๆ ของพระภิกษุสงฆ์ภายในวัด เป็นต้น การเอาใจใส่ของสงฆ์และกิจของสงฆ์
นอกจากเป็นการเพิ่มความสามัคคีแล้วยังช่วยให้พระศาสนายั่งยืนมั่นคงด้วย

๑๐. การดำรงตนให้น่ากราบไหว้ พระภิกษุสงฆ์เป็นองค์หนึ่งในพระรัตนตรัย เป็น

เสมือนผู้แทนของพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่ธรรมะหรือศาสนาไปสู่ประชาชน จึงต้องดำรงตนให้เป็น “ปุชณียบุคคล” หรือบุคคลที่ควรแก่การเคารพบูชา ซึ่งจะเกิดขึ้นได้เพราะมีศีลบริสุทธิ ละเว้นจากความเป็น “ฉรรวาส” อย่างสิ้นเชิง ทั้งในเรื่องการคิด พูด และทำ เพราะฉรรวาสวิสัยย่อมเต็มไปด้วยกิเลส คือ โลภ โกรธ และหลง ส่วนเป้าหมายของการบวชคือ ความสะอาด สว่าง และสงบ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้เพราะละกิเลสเหล่านั้นได้ ผู้สำเร็จหรือมีกิเลสเบาบาง จะมีลักษณะที่น่ากราบไหว้บูชา

การปฏิบัติตนของเยาวชนต่อพระสงฆ์

พระสงฆ์เป็นหนึ่งในองค์สามของพระรัตนตรัย พระสงฆ์เป็นผู้ที่ได้อุทิศตน เพื่อศึกษาพระธรรม สั่งสอนอบรมประชาชนให้เป็นคนดี มีศีลธรรม อีกทั้งพระสงฆ์ยังเป็นผู้สืบทอดพระศาสนาให้ธำรงสถาวรอยู่ได้ ดังที่ได้กล่าวถึงหน้าที่และบทบาทของพระสงฆ์ไว้ข้างต้นแล้ว

พุทธศาสนิกชน พึงแสดงความเคารพพระสงฆ์ ด้วยกิริยา การประพฤติปฏิบัติที่สำรวม ยกย่อง กล่าวคือ การแสดงกิริยาด้วยการกิตี ด้วยวาจากิตี การแสดงความเลื่อมใสศรัทธากิตีต้องให้เหมาะสมงดงาม ถูกต้องตามธรรมเนียมประเพณี

ในชีวิตประจำวัน เราจะได้พบพระสงฆ์นอกวัดเมื่อเรานิมนต์ท่านมาในงานพิธีที่บ้าน หรือในสถานที่อันควร การจัดสถานที่ที่เหมาะสมกับพระสงฆ์คือสถานที่ที่สะอาด สงบ ห่างไกลจาก

แหล่งบันเทิงและแหล่งอบายมุข จัดที่นั่งให้สูงกว่าฆราวาส ดูแลพาหนะการเดินทางตามสมควร การถวายภัตตาหาร น้ำดื่ม และเครื่องไทยทานต้องเหมาะกับสมณเพศ เยาวชนทั้งหลายควรศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้องตามประเพณี

เมื่อพบพระสงฆ์ตามถนนหนทางหรือบนรถโดยสารประจำทาง ควรอำนวยความสะดวกและแสดงความเคารพพอเหมาะกับโอกาสและสถานที่ เยาวชนทั้งชายหญิงควรฝึกปฏิบัติตนในการกราบ การไหว้ พระสงฆ์และมรรยาทต่าง ๆ ที่พึงปฏิบัติอย่างถูกต้อง

การพูดกับพระสงฆ์นั้นมีศัพท์เฉพาะไม่มากนัก นักเรียนควรศึกษาและฝึกหัดพูดให้คล่องแคล่ว ดำเนินถึงความสุภาพ และความถูกต้องอยู่เสมอ การพูดกับพระสงฆ์ต้องสำรวมไม่พูดหยอกล้อหรือทำตนเสมอกับท่าน

เมื่อเยาวชนไปวัด ย่อมได้พบพระสงฆ์ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ การแสดงความเคารพและการปฏิบัติตนย่อมต้องฝึกฝนเพิ่มขึ้นทวีคูณ เพราะนักเรียนต้องแสดงความเคารพต่อพระสงฆ์และเคารพสถานที่อันเป็นปูชนียสถานด้วย มรรยาทที่พึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์นั้นมีข้อพึงฝึกฝนหลายประการ เช่น ทำนั้ง ทำยืน การไหว้ การกราบ การพูดสนทนาได้ตอบการจัดของถวาย การประเคนของ เป็นต้น

การไปหาพระสงฆ์ที่กุฏิ ควรเลือกเวลาที่เหมาะสม มีการนัดหมายล่วงหน้า และนั่งสนทนาในที่อันควร การแต่งกายต้องสุภาพเรียบร้อย โดยเฉพาะสตรีต้องนุ่งห่มมิดชิด ลูกนั่งเรียบร้อย และไม่เข้าไปหาพระสงฆ์ในกุฏิตามลำพัง

พระสงฆ์มีวินัยและมีศีลที่ต้องปฏิบัติ พุทธศาสนิกชนจึงต้องศึกษาหาความรู้ว่าท่านมีศีลและวินัยอย่างไร เพื่อจะได้ไม่ปฏิบัติตนต่อท่านในทางที่จะทำให้ท่านผิดศีล และละเมิดวินัย

กล่าวโดยสรุป พระสงฆ์เป็นปูชนียบุคคล เป็นที่ระลึกที่พึงของพุทธศาสนิกชน เป็นผู้นำทางพันธุภักดิ์ และเป็นผู้อบรมจิตใจประชาชน เราจึงควรแสดงความเลื่อมใสศรัทธาอย่างใช้ปัญญา เหตุผล ปฏิบัติตนต่อท่านด้วยความสำรวม เคารพยกย่อง ตามธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

เยาวชนที่ปฏิบัติตนได้เหมาะสม ย่อมได้รับคำชมเชย ยกย่อง เยาวชนที่ปฏิบัติตนบกพร่องย่อมนำความเสื่อมเสียมาสู่สถาบัน

ผู้ที่จะเป็นบัณฑิต จึงต้องฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ

ประเด็นอภิปราย

๑. สมมติสงฆ์ กับอริยสงฆ์ มีความแตกต่างกันในลักษณะใด และปัจจุบันนี้มีพระอริยสงฆ์หรือไม่

๒. การจัดงานบวชในปัจจุบันจะจัดเป็นงานใหญ่โต มีมหรสพ มีการเลี้ยงอาหารกันอย่างมากมาย นักเรียนเห็นว่าถูกต้องเหมาะสมแล้วหรือยัง นักเรียนเห็นว่าควรจัดงานบวชในลักษณะใด

๓. ที่ว่าชาวไทยควรได้รับ การบวชเรียนทุกคน มีความเป็นไปได้หรือไม่และอันสืบจากการบวชจะมีผลต่อสังคมไทยอย่างไร

๔. แนวการปฏิบัติตนที่ถูกต้องเหมาะสมคือพระสงฆ์ควรได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และให้เหมาะสมสอดคล้องกับประเพณีไทยอย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนสังเกตและสัมภาษณ์ วัดรปฏิบัติของพระสงฆ์ประจำวัน และในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบวช การรับกฐิน การลงอุโบสถ การปฏิบัติในวันธรรมสวนะ

๒. ให้นักเรียนจัดนิทรรศการเกี่ยวกับวัดปฏิบัติ การเผยแพร่พุทธศาสนา และพิธีกรรมต่าง ๆ พร้อมรายงานสิ่งที่ได้ค้นพบในห้องเรียน

๓. ให้นักเรียนฝึกการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ โดยการไปปฏิบัติที่วัด หรือนิมนัตมาที่โรงเรียน และให้ฟังพระธรรมเทศนาด้วย

๔. ให้นักเรียนอาสาสมัครบวชเณรภาคฤดูร้อน หรือเข้าค่ายฝึกสมาธิ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนควรศึกษาแนวทางปฏิบัติตนตลอดจนมรรยาทของพุทธศาสนิกชนต่อพระภิกษุสงฆ์ โดยอ่านจากหนังสืออ่านเพิ่มเติม ดูแบบอย่างจากโทรทัศน์หรือดูแบบอย่างจากผู้ปฏิบัติได้งดงาม แล้วฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริงอยู่เสมอ

คำถาม

๑. จงอธิบายถึงความสำคัญของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทย

๒. สมมติสงฆ์กับอริยสงฆ์ แตกต่างกันอย่างไร จงอธิบาย

๓. การบรรพชา และอุปสมบท แตกต่างกันอย่างไร บุคคลเช่นไรจึงสามารถบวชได้

๔. วิธีการบวชในสมัยพุทธกาลกับปัจจุบันมีความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกันอย่างไร

จงอธิบาย

๕. อันสืบจากการบวชนั้นบังเกิดผลดีอย่างไรบ้าง จงอธิบาย

๖. จงประเมินตนเองว่าสามารถปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ได้ถูกต้องหรือไม่ ทั้งทางกาย วาจา ใจ

บทที่ ๕

ภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

๕.๑ การอ่านภาษาบาลี

แนวคิดสำคัญ

ภาษาบาลีเป็นภาษาที่ใช้จารึกหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท มีหลักการอ่านที่แน่นอน พุทธศาสนิกชนควรอ่านได้อย่างถูกต้อง เพื่อสามารถนำไปปฏิบัติเมื่อร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาได้

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้นักเรียนอ่านและเขียนภาษาบาลีบทที่เกี่ยวกับคำอาราธนาพระปริตและคำอาราธนาธรรมได้ถูกต้อง

การอ่านภาษาบาลี

ภาษาบาลี เป็นภาษาที่ใช้จด จารึก พิมพ์ คำสอนในทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทย ลัทธิ พม่า ลาว เขมร นับถือ สำหรับประเทศไทยนั้น นอกจากภาษาบาลีจะเป็นภาษาทางศาสนาแล้ว ยังมีการนำคำในภาษาบาลีไปใช้ปะปนกับคำภาษาไทยที่ใช้ในชีวิตประจำวันด้วย จนอาจกล่าวได้ว่าหนังสือทุกหน้าที่อ่านกัน คำพูด ชื่อสถานที่ บุคคล นามสกุลคนไทย ส่วนหนึ่งนำมาจากภาษาบาลี ภาษาบาลีจึงเป็นภาษาที่เกี่ยวข้องกับการพูด การเขียน การฟัง การอ่านของคนไทยในชีวิตประจำวัน

ในที่นี้จะกล่าวถึงหลักการอ่านภาษาบาลี ที่ท่านใช้กันในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะด้านที่เกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา

การสะกดภาษาบาลีที่ใช้อ่านกันในหนังสือทางศาสนานั้น ๒ วิธี คือ

การสะกดแบบไทย การอ่านออกเสียง คงเป็นเช่นเดียวกับการอ่านภาษาไทยทั่วๆ ไป

เพียงแต่ภาษาบาลีไม่มีการรันต์ วรรณยุกต์ และ สระ พยัญชนะบางตัวที่มีใช้ในภาษาไทยเท่านั้น การสะกดแบบมคธ หรือบาลี มีข้อที่ควรทำความเข้าใจ เบื้องต้นบางประการ ซึ่งหากจับหลักแล้วจะง่ายต่อการอ่านออกเสียง ข้อที่ควรทำความเข้าใจหลัก ๆ คือ

๑. พยัญชนะทุกตัวในภาษาบาลี เมื่อไม่มีสระหรือสัญลักษณ์อื่นประกอบอยู่ เช่น ก ข ค ฆ ง ถือว่ามีรูปสระ อะ แฝงอยู่จึงจะออกเสียงพยัญชนะว่า กะ ขะ คะ ฆะ งะ เป็นต้น ไม่ออกเสียงพยัญชนะว่า กอ ขอ คอ ฆอ งอ อย่างอักษรไทย

๒. พยัญชนะตัวที่มีจุดอยู่ข้างใต้ ถือว่าเป็นตัวสะกด เช่น ตสฺส อ่านว่า ตัด-สะ สมุมาสมพุทฺธสฺส อ่านว่า สำ-มา-สำ-พุต-ทัด-สะ ในที่นี้จึงมีค่าเท่าตัวไม้หันอากาศด้วย แต่ถ้าพยัญชนะหน้าตัวสะกดมีสระอื่นอยู่ด้วยจุดจะมีค่าเท่ากับตัวสะกดเพียงอย่างเดียว เช่น ปุเรนฺโต อ่านว่า ปู-เรน-โต กิณฺจิ อ่านว่า กิน-จิ โภณฺโต อ่านว่า โพน-โต เป็นต้น

๓. ท ออกเสียงเหมือน ด และ พ ออกเสียงเหมือน บ เช่น พุทฺโท อ่านว่า บุต-โต คณฺโฑ อ่านว่า คัน-โต บัณฺฑิต อ่านว่า บัน-ดิด เป็นต้น

๔. นิคหิต หรือ ํ จะลงบนสระ อี อ่านออกเสียงเป็น อัง อิง อุง เช่น อรหํ อ่านว่า อะ-ระ-หัง, รตฺติ อ่านว่า รัต-ติง จักขุํ อ่านว่า จัก-ขุง

๕. พยัญชนะบางตัว มี . อยู่ข้างใต้ แต่ไม่ได้มีหน้าที่เป็นตัวสะกด ให้อ่านออกเสียงก็เช่น อยากรอ่านตัวควบกล้ำในภาษาไทย เช่น อพฺรหฺมจฺริยา อ่านว่า อะ-พรม-มะ-จะ-ริ-ยา

คำอาราธนาพระปริตร สะกดแบบไทย

วิปตฺติปฏิพาหะ	สัพพะสัมปัตติสัทธา
สัพพะทุกขะวินาสายะ	ปะริตตัง พุฏฺเฐ มังคะลัง
วิปตฺติปฏิพาหะ	สัพพะสัมปัตติสัทธา
สัพพะภะยะวินาสายะ	ปะริตตัง พุฏฺเฐ มังคะลัง
วิปตฺติปฏิพาหะ	สัพพะสัมปัตติสัทธา
สัพพะโรคะวินาสายะ	ปะริตตัง พุฏฺเฐ มังคะลัง
สะกดแบบมคธ หรือบาลี	
วิปตฺติปฏิพาหะ	สพฺพสมฺปัตติสัทธา
สพฺพทุกฺขวินาสาย	ปริตฺตํ พุฏฺเฐ มงฺคลํ
วิปตฺติปฏิพาหะ	สพฺพสมฺปัตติสัทธา
สพฺพภยวินาสาย	ปริตฺตํ พุฏฺเฐ มงฺคลํ
วิปตฺติปฏิพาหะ	สพฺพสมฺปัตติสัทธา
สพฺพโรควินาสาย	ปริตฺตํ พุฏฺเฐ มงฺคลํ

คำแปล

ขอท่านทั้งหลาย ได้โปรดสวดปริตรอันเป็นมงคล เพื่อการป้องกันวิบัติ เพื่อความสำเร็จแห่งสมบัติทั้งปวง เพื่อความพินาศแห่งทุกข์ทั้งปวง

ขอท่านทั้งหลายได้โปรดสวดปริตรอันเป็นมงคล เพื่อป้องกันวิบัติ เพื่อความสำเร็จแห่งสมบัติทั้งปวง เพื่อความพินาศแห่งภัยทั้งปวง

ขอท่านทั้งหลาย ได้โปรดสวดปริตรอันเป็นมงคล เพื่อป้องกันวิบัติ เพื่อความสำเร็จแห่งสมบัติทั้งปวง เพื่อความพินาศแห่งโรคทั้งปวง

คำอาราธนาธรรม สกคแบบไทย

พรหมา จะ โลกาธิปะดี สะหัมปะติ,

กัตถัญชะลี อันวะรัง อะยาจะถะ

สันตีระ สัตตาปะระชัคคะชาติกา

เทเสตุ ธัมมัง อะนุกัมปิมัง ปะชัง

สกคแบบมคธ หรือบาลี

พรหมา จ โลกาธิปัตติ สหมปัตติ

กตถญชลี อนวัรว รยาจถ

สันติธ สตุตทาปุปรกุกุชาติกา

เทเสตุ ธมมํ ออนุกัมปิมี ปชัง

คำแปล

ท้าวสหัมบดีพรหม ผู้เป็นอธิบดีในโลก มีอัญชลีอันกระทำแล้ว ได้กราบทูลขอพระพรอันประเสริฐว่า สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีชาติแห่งสัตว์ผู้มีภูมิน้อยในจักรวาล คือสัตว์ที่มีกิเลสเล็กน้อยมีอยู่ในโลกนี้ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าได้โปรดเอ็นดู ทรงแสดงธรรมโปรดหมู่สัตว์เหล่านี้

ประเด็นอภิปราย

การอ่านภาษาบาลีได้มีประโยชน์อย่างไร

เนื่องจากภาษาบาลี เป็นภาษาทางพระพุทธศาสนา ภาษาทางวิชาการและมีคำภาษาบาลีปะปนอยู่ในภาษาไทยที่ใช้พูดกันในชีวิตประจำวันดังกล่าว ความสามารถในการอ่านภาษาบาลีจึงมีประโยชน์แก่นักเรียนเป็นอันมาก เช่น

- ช่วยให้นักเรียนมีความสามารถในการเรียนรู้ทางภาษาเพิ่มขึ้น ช่วยให้นักเรียนมีความสามารถในการอ่าน การเขียน การพูด การฟัง การติดต่อสื่อสารกับคนอื่น

- ช่วยให้นักเรียนมีความเข้าใจความหมายของภาษา ที่ใช้กันในชีวิตประจำวันดีขึ้น เพราะภาษาบาลีจะปรากฏอยู่ในหนังสือเรียนในเรื่องอื่น ๆ อยู่ด้วยมากบ้างน้อยบ้าง

- นักเรียนลงทุนศึกษาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเพียงครั้งเดียว แต่ความรู้ในการอ่านภาษาบาลีจะช่วยให้ นักเรียนอ่านเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภาษาบาลีได้ตลอดชีวิต

- หากนักเรียนอ่านออก จำได้ เช่น จำคำอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรมได้เมื่อเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา นักเรียนจะสามารถใช้ความรู้ของตนเองให้เป็นประโยชน์ เช่น ช่วยอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม หรือแม้แต่อาราธนา ร่วมกับคนอื่น

- ภาษาบาลีเป็นมรดกทางภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมของไทย การศึกษาจนสามารถอ่าน เขียน จำ ภาษาบาลีได้ จึงเป็นการดำรงรักษามรดกของชาติ ศาสนา ตามหน้าที่ของธรรมทายาทที่ดี

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

- ควรหัดอ่านคำอาราธนาพระปริตร และคำอาราธนาธรรมให้คล่องแคล่ว เพราะเป็นบทที่นักเรียนคุ้นเคยอยู่แล้ว ยิ่งถ้าจดจำได้ นักเรียนจะนำไปใช้ได้ในงานพิธีต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ เมื่อนักเรียนไปร่วมบำเพ็ญบุญอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น รับศีล ถวายทาน ควรจดคำอาราธนาศีลหรือคำถวายที่เกี่ยวข้องไปด้วย โดยมีต้องให้พระสงฆ์กล่าวนำ หากจะเป็นการกล่าวปากเปล่าได้ก็จะเป็นการดียิ่ง ทั้งนี้ เพื่อให้เหมาะสมแก่การเป็นชาวพุทธประการหนึ่ง

๐ ให้นักเรียนเขียนภาษาบาลีต่อไปนี้เป็นภาษาบาลีแบบไทย

	ภาษาบาลี	ภาษาบาลีแบบไทย
ตัวอย่าง	สิกขาปทํ	สิกขาปะทัง
๑.	ปริตตํ	
๒.	มงฺคลํ	
๓.	วิปตุติปฏิพาหาย	
๔.	สพฺพสมุปฺตติสัทฺธิยา	
๕.	สพฺพทฺฤทฺวินาสาย	

๕.๒ ความเป็นมาของพระไตรปิฎก

แนวคิดสำคัญ

๑. พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาไว้ แบ่งเป็น ๓ หมวดใหญ่ ๆ ตามลักษณะเนื้อหา คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

๒. หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาแต่เดิม สืบต่อโดยวิธีจดจำแล้วบอกต่อ ๆ กันไปตรวจสอบความถูกต้องโดยการนำมาเทียบเคียงและปรับให้ลงกันได้ ต่อมาได้ถูกจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นคัมภีร์เรียกว่า พระไตรปิฎก

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนบทนี้แล้วสามารถ

๑. บอกความหมายและโครงสร้างของพระไตรปิฎกได้อย่างถูกต้อง
๒. อธิบายลำดับ และระบุขั้นตอนการตรวจสอบหลักคำสอนและพระไตรปิฎกได้อย่างถูกต้อง
๓. ตระหนักในความสำคัญของพระไตรปิฎกในฐานะที่เป็นหลักและแหล่งอ้างอิงสาระทางพระพุทธศาสนา

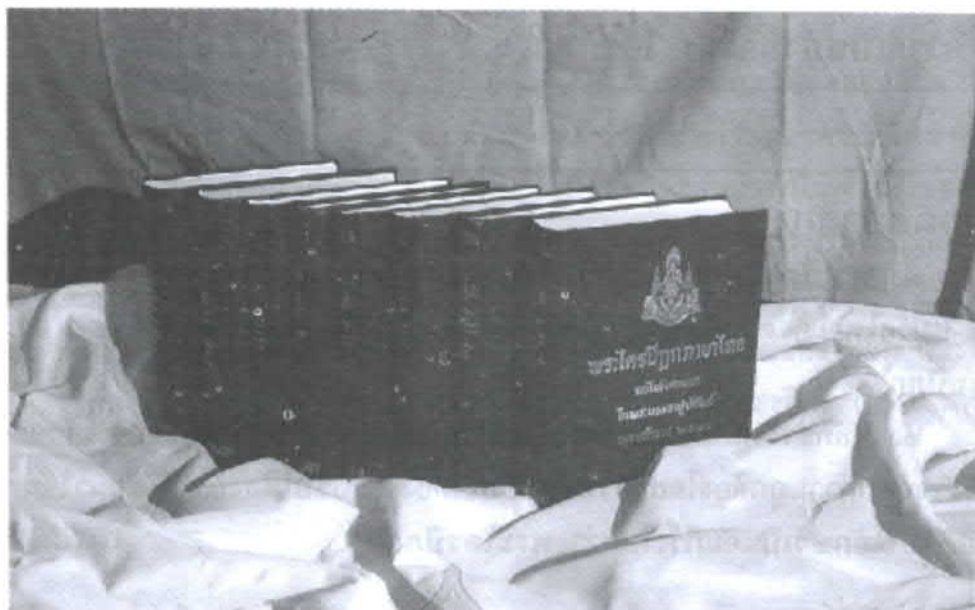
ความเป็นมาของพระไตรปิฎก

คำว่า **พระไตรปิฎก** เป็นชื่อคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเปรียบเสมือนตะกร้าหรือกระจัด ๓ ใบ สำหรับบรรจุพระธรรมวินัยอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า

คำว่า **พระไตรปิฎก**เป็นคำที่เรียกกันในตอนหลัง เดิมทีเดียวเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ ๆ ทรงเรียกสิ่งที่พระองค์ตรัสรู้ ว่า **ธรรมะ** หมายถึงสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่โดยธรรมชาติธรรมดา พระพุทธเจ้านำมาเปิดเผยชี้แจงแสดงแก่โลก และการเรียกชื่อธรรมะนั้น ได้เปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ

ในตอนแรก เรียกว่า **อมฤตธรรม** แปลว่า ธรรมะที่นำคนผู้ปฏิบัติได้ ไม่ให้ต้องถึงความตายอีกต่อไป

ต่อมาทรงใช้คำว่า **“ธรรมะ”**

เมื่อพระองค์ทรงแสดง โอวาทปาฏิโมกข์ แก่พระสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูป ณ เวฬุวัน ก็ได้เกิดมีคำว่า “พุทธศาสนา” ขึ้น แต่ชาวพุทธเราเรียกด้วยความเคารพว่า “พระพุทธศาสนา” แปลว่า คำสั่งสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลาย ซึ่งหมายความว่าคำสอนในพระไตรปิฎกนั้นส่วนใหญ่จะเป็นของพระพุทธเจ้าเอง แต่บางข้อก็เป็นคำสอนของพระสาวก คำสอนของคนรุ่นก่อน ๆ ที่พระพุทธเจ้าจะอุปติขึ้น คำพูดของนักปราชญ์ ราชบัณฑิตทั้งหลาย แต่ถ้าเมื่อบุคคลปฏิบัติตามแล้ว สามารถลดละความชั่วได้ เพิ่มพูนความดีให้บังเกิดขึ้นได้ ในระดับใด ระดับหนึ่ง ถือว่าเป็นคำสอนของท่านผู้รู้ เพราะให้ประโยชน์แก่คนที่ศึกษาตาม ปฏิบัติตาม

ต่อมาเมื่อได้มีการบัญญัติ พระวินัยเพิ่มขึ้น ธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนแก่บุคคลทั้งหลายมีจำนวนเพิ่มขึ้น จำเป็นจะต้องมีการศึกษา ประพฤติ ปฏิบัติ และทรงจำเรื่องราวเหล่านั้นเอาไว้ก็ได้เกิดคำว่า “พระธรรมวินัย” ขึ้น

พระวินัย มีลักษณะ เป็น คำสั่ง

พระธรรม มีลักษณะ เป็น คำสอน

เมื่อบุคคลได้ศึกษา ได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ก็ได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติแห่งตน อย่างน้อยก็ดำรงชีวิตอยู่ในโลก อย่างไม่มีเวร ไม่มีภัยต่อโลก มีความเมตตา เอ็นดู ซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ช่วยให้เกิดการอยู่ร่วมกันโดยปกติสุข ตั้งแต่คนสองคนขึ้นไป เป็นครอบครัว เป็นสกุล เป็นสังคม ผลเหล่านั้นเกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามพระธรรม แล้วยังมีผลสูงสุดที่ทำให้ท่านผู้ปฏิบัติตาม เป็นพระอริยบุคคล

ดังนั้น เมื่อเรียงคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นตอน ๆ ท่านก็เรียกว่า “พระสังคหะ” คือ เรื่องที่จะต้องศึกษาประพฤติ ปฏิบัติ จนสัมผัสมล

บางครั้งเราจึงได้ยินคำว่า “พระสังคหะ” แล้วต่อมาเมื่อก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้รับสั่งในท่ามกลางพระสงฆ์ ที่มาประชุมกัน ผ่านพระอานนท์เถระว่า

“ดูก่อน อานนท์ ธรรมและวินัยอันใดที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว”

เพราะฉะนั้น คำว่า “พระธรรมวินัย” จึงได้นิยมเรียกกันแพร่หลาย และถือว่าเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าด้วย เป็นตัวพระธรรมวินัยด้วย

การสืบต่อพระธรรมวินัยนั้น ในด้านการศึกษา ก็ได้แบ่งหมวดหมู่กันโดยการจำจดสาธยายรักษาไว้ เป็นกลุ่ม ๆ

ในเรื่องเดียวกันนั้น มีบุคคลหลายคนท่องได้ มีบุคคลหลายกลุ่มท่องได้ บุคคลแต่ละคนหรือกลุ่มแต่ละกลุ่มเหล่านั้น นาน ๆ ก็มาซักซ้อมกันคราวหนึ่ง เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้นในการจำเรื่องที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ ทำให้การรักษาคำสอนที่ถูกต้องบริสุทธิ์หมดจดตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้อย่างไร ก็รักษาไว้อย่างนั้นสืบต่อกันมาโดยวิธีนี้

บางคราว เกิดความขัดแย้งกัน เพราะการปฏิบัติศีลไม่ตรงกันบ้าง ความเข้าใจในพระธรรมวินัยไม่ตรงกันบ้าง ท่านก็มีการประชุมสังคายนาขึ้น นำเรื่องเหล่านั้น มาทบทวนกันแล้วให้พระสงฆ์ทั้งปวงที่มีประชุมกัน สวดข้อความนั้นพร้อม ๆ กัน เมื่อทุกรูปสวดตรงกัน ก็ถือว่าคำสอนเหล่านั้นถูกต้อง

การสังคายนา ได้ทำกันมาโดยลำดับ ในชมพูทวีปซึ่งเป็นประเทศอินเดียในปัจจุบัน มีการทำสังคายนาใหญ่ ๆ สามครั้ง ในครั้งที่สามนั่นเอง ได้มีการจัดหมวดหมู่คำสอนในพระพุทธศาสนา ในส่วนเป็นบทบัญญัติตามพระวินัยก็แยกออกเป็น หมวดหนึ่งเรียกว่า “วินัยปิฎก”

คำสอนที่เกี่ยวกับธรรมะ มีที่ไปที่มา มีเรื่องราวของบุคคล เช่น เรื่องนั้นทรงแสดงแก่ใคร ที่ไหนมีใจความว่าอย่างไร ในตอนสุดท้ายของการแสดงธรรมะเกิดผลขึ้นมาอย่างไร เป็นต้น ได้จัดรวบรวมไว้หมวดหนึ่งเรียกว่า “พระสุตตันตปิฎก”

การอธิบายถึงสิ่งที่เกี่ยวกับจิต เกี่ยวกับเจตสิก คือ ความดี ความชั่ว สิ่งที่เป็นกลาง ๆ ที่เกี่ยวกับรูป และผลสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือ “นิพพาน” โดยละเอียดพิสดารเรียกว่า “อภิธรรมปิฎก”

ต่อมาได้นำข้อความเหล่านั้นมาจดจารึกขึ้นเป็นอักษร ครั้งแรกที่ทำในประเทศอินเดีย ได้นำคำสอนทั้งหมดมาเขียนไว้ในแผ่นทองเหลือง ประเทศอื่นที่รับนับถือพระพุทธศาสนาก็ใช้วิธีนี้

การจดจารึก ได้มีการทบทวนกันอยู่เสมอ เพราะท่านถือว่าการจด หรือการจำการสอน

ธรรมะ ให้ผิดไปแม้เพียงเล็กน้อย ถือว่าเป็นบาปมาก ทำให้มีการระมัดระวังกันทุกยุคทุกสมัย เมื่อไรที่เกิดไม่แน่ใจ ก็นำสิ่งเหล่านั้นมาทบทวน สอบทานกันในประเทศนั้น ๆ บ้าง บางคราวได้นำคำสอนที่มีอยู่ในหลาย ๆ ประเทศ มาร่วมกระทำสังคายนากันบ้าง ประเทศไทยเราก็ได้มีการทำสังคายนากันหลายครั้งเหมือนกัน

ระยะแรก ๆ ได้นำคำสอนที่เรียกว่า พระไตรปิฎก จดจารึกไว้ด้วยอักษรขอมบ้าง อักษรธรรมบ้าง เมื่อมีการพิมพ์ภาษาไทยบังเกิดขึ้น ก็นำคำสอนเหล่านั้นมาพิมพ์ขึ้นเป็นภาษาไทย คงเรียกว่าพระไตรปิฎก เช่นเดิม โดยแบ่งเป็นหนังสือขนาดใหญ่ ๔๕ เล่ม

เป็นพระวินัยปิฎก ๘ เล่ม

เป็นพระสุตตันตปิฎก ๒๕ เล่ม

เป็นพระอภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่ม

ในสมัยรัชกาลปัจจุบัน ได้นำเอาพระไตรปิฎกเหล่านั้นมาแปลเป็นภาษาไทย และมีการพิมพ์เผยแพร่ทั้งที่เป็นการแปลโดยตรง ทั้งที่เป็นการย่อความ เก็บความทั้งที่นำข้อความในพระไตรปิฎกมาอธิบายตอนใดตอนหนึ่ง หรือ หลาย ๆ ตอน แม้แต่เรื่องที่น่ามาศึกษากันในโรงเรียนก็เป็นธรรมะจากพระไตรปิฎก

การศึกษาความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎก นั้น ให้ประโยชน์หลายประการ เช่น

๑. ข้อความในพระไตรปิฎก ได้ให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ ทั้ง ศาสนา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ความเชื่อถือต่าง ๆ ปรัชญา และวิชาที่เกี่ยวกับศาสตร์ทั้งหลาย ซึ่งมีการศึกษากันอยู่ในสมัยนี้ ก็มีข้อความเหล่านั้นปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

๒. ในฐานะที่เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องศึกษาปฏิบัติให้ได้ รับผลจากธรรมะในพระไตรปิฎก ในระดับใดระดับหนึ่ง เพื่อให้เหมาะสมแก่ความเป็นศาสนทายาท คือรับมรดกทางพระพุทธศาสนา

๓. หลักธรรมในพระไตรปิฎก เป็นหลักความรู้ขั้นสูงสุด ที่จะยกระดับชีวิตของบุคคลจากสามัญชน ให้เป็นพระอริยบุคคล เป็นสุดยอดทางปัญญาที่เกี่ยวกับศาสนา และปรัชญาของ

ตู้พระไตรปิฎกวัดเชิงหวาย ปัจจุบันเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

มนุษยชาติ ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษา ที่จะนำเอาคำสอนเหล่านั้นเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคน

๔. หลักธรรมะในพระไตรปิฎก เป็นระบบที่เสริมคำชีวิตของคน เป็นหลักในการครองตนให้เป็นคนดี มีความสุขในสังคม เป็นคะแนนชีวิตที่คนซึ่งปฏิบัติได้แล้วได้รับการยกย่อง นับถือจากบุคคลทั้งหลายไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด ก็ตาม

ประเด็นอภิปราย

- หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล ได้รับการสืบทอดด้วยการจดจำแล้วถ่ายทอดต่อ ๆ กันไปโดยพระอรหันตสาวกผู้หมดกิเลส นักเรียนคิดว่าในช่วงดังกล่าวก่อนที่จะจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรจะเกิดความคลาดเคลื่อนบ้างหรือไม่ เพราะเหตุใด จงอภิปราย

- พระไตรปิฎกที่ถูกจารึกเป็นภาษาต่าง ๆ นักเรียนเห็นว่าจะมีความคลาดเคลื่อนบ้างหรือไม่ มีวิธีการใดบ้างที่จะทำให้ความคลาดเคลื่อนน้อยที่สุด

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

ให้นักเรียนศึกษาเกี่ยวกับแหล่งค้นคว้าพระไตรปิฎกโดยไปชมตู้พระไตรปิฎกและพระไตรปิฎกฉบับของกรมการศาสนา เพื่อได้อ่านโครงสร้างหมวดหมู่ที่จัดไว้ในพระไตรปิฎกแต่ละเล่ม

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนมีคตินิยมในการดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง เช่น พึ่งตนเองดีที่สุด ปัญญาเป็นสิ่งประเสริฐที่สุด เป็นต้น คตินิยมที่นักเรียนยึดถือนั้นมีสอนอยู่ในพระไตรปิฎก ถ้านักเรียนไม่นำหลักธรรมนั้นมาปฏิบัติ พระไตรปิฎกก็เป็นเพียงคัมภีร์ที่สร้างไว้เคารพบูชาเท่านั้น

๐ นักเรียนควรศึกษาหัวข้อ ๕.๓ ข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎก โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยว่ามีเนื้อหาโดยสรุปว่าอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงสอนธรรมนั้น ๆ แก่ใคร

คำถาม

๑. เมื่อนักเรียนเกิดความสงสัยในการตีความธรรมะข้อต่าง ๆ นักเรียนจะค้นคว้าตรวจสอบความถูกต้องได้จากแหล่งใดบ้าง

๒. พระไตรปิฎก มีความสำคัญอย่างไร

๓. โครงสร้างของพระไตรปิฎกแบ่งออกได้อย่างไร

๔.๓ ข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎก

แนวคิดสำคัญ

ความรู้ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกนับว่ามีประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเป็นอย่างมากครอบคลุมด้านต่าง ๆ ของการดำเนินชีวิต เช่น การศึกษา การปกครอง การเศรษฐกิจ เป็นต้น พุทธศาสนิกชนควรศึกษาให้ถ่องแท้และนำไปใช้ให้ถูกต้อง

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว สามารถนำความรู้และความเข้าใจความหมายของคำสอนที่กำหนดไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

ข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎก

ข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎกนั้น เป็นการนำนักเรียนไปศึกษาข้อความบางประโยคเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ แล้วนำไปเป็นหลักในการดำเนินชีวิตตามสมควรแก่เรื่องนั้น ๆ ซึ่งในขั้นนี้หลักสูตรกำหนดให้เลือกทำความเข้าใจอย่างน้อย ๑ ข้อ

ข้อ ๑ ศึกษาธรรมะไม่ถูกต้อง เป็นผลเสียเปรียบด้วยการจับงูพิษไม่ถูกวิธีอาจถูกงูกัดตาย
การศึกษาวิชาการต่าง ๆ นั้น ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาเรื่องของธรรมะหรือเรื่องที่มีการศึกษากันในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัยก็ตาม ผู้ศึกษาจะต้องมุ่งไปในด้านการพัฒนาความรู้ ความคิด ความสามารถของตน ให้สามารถใช้ความรู้มาแปลเป็นความคิด โดยอาศัยความรู้และความคิด แสดงความสามารถในการปฏิบัติงาน ในการพูดจาเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในการทำธุระหน้าที่ของตน โดยมุ่งไปที่การพัฒนาคุณธรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมการใช้ความรู้ ความคิด ความสามารถ ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง และให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น อย่างน้อยที่สุดก็ให้ลดเว้นการกระทำ การพูด ที่นำความเดือดร้อนมาสู่ตนเอง และนำความเดือดร้อนมาสู่บุคคลอื่น

เพราะฉะนั้น การศึกษาของบุคคล ท่านจึงแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ศึกษาเหมือนกับงูพิษ คือ ศึกษาเรียนรู้เรื่องเหล่านั้นไปแล้ว เกิดความถือตัว ความอวดดีก็กลายเป็นคนกระด้าง ขอบทะเลาะวิวาท ทุ่มเถียงกับบุคคลอื่น ขัดแย้งกับบุคคลอื่น ได้ตอบหักล้างกัน ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทการแตกแยกกัน

การศึกษาในลักษณะนี้ จึงเหมือนกับการจับงูที่ไม่ถูกวิธีแทนที่จะจับงูได้ งูก็อาจจะกัดบุคคลนั้นให้ถึงแก่ความตายไปได้ เพราะว่าวิชาความรู้ทั้งหลายนั้น ถ้าหากว่าขาดคุณธรรมในการใช้ บุคคลจะเข้าไปในทางดีก็ได้ ทางเสียก็ได้

เช่นความรู้เรื่องปรมาณู มีการเข้าไปในทางพัฒนา สร้างสรรค์ต่าง ๆ เป็นอันมาก และก็มีการเข้าไปในทางทำลายล้างเป็นอันมากเช่นเดียวกัน

หลักสำคัญอยู่ที่ผู้ใช้ว่า มีคุณธรรมอยู่ภายในใจหรือไม่ ถ้าขาดคุณธรรมแล้ว ความรู้เหล่านั้นก็อาจจะเป็นอันตรายแก่ตนเอง และเป็นอันตรายแก่บุคคลอื่นได้เสมอ

๒. การศึกษาเพื่อปฏิบัติพัฒนาตนให้มีความเจริญก้าวหน้า ในด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ และความประพฤติ เพื่อให้ผู้ศึกษาสามารถดำรงชีวิตอยู่โดยปกติสุข และมีความเจริญก้าวหน้าในการศึกษา ในการทำงาน ในด้านเศรษฐกิจสังคม เป็นต้น

๓. การศึกษา เพื่อธำรงรักษาสິงติงามเหล่านั้นเอาไว้ และได้นำไปถ่ายทอดสั่งสอนบุคคลอื่นเพื่อให้ช่วยกันรักษาสืบต่อ สິงติงามเหล่านั้นไปเรื่อย ๆ ซึ่งการศึกษาประเภทนี้มีความจำเป็น เราจะเห็นว่า มีความรู้ต่าง ๆ เป็นอันมาก ที่ได้หายไปจากโลก เพราะไม่ได้มีการรักษาไว้ และไม่ได้มีการถ่ายทอดแก่คนรุ่นหลัง ความรู้เหล่านั้นก็หายไป

ดังนั้น การศึกษา ธรรมะจึงต้องศึกษาให้ถูกทาง

ก่อนศึกษาให้ตั้งคำถามว่า ศึกษาอะไร ศึกษาไปเพื่ออะไร ศึกษาแล้วจะได้ประโยชน์โดยวิธีใด และจะได้ประโยชน์อย่างไร แล้วตั้งใจศึกษาเรื่องเหล่านั้น ให้ได้รับประโยชน์ทั้งแก่ตน และแก่บุคคลอื่นดังกล่าว

ข้อ ๒ วาจาใดควรสอน วาจาใดควรพูด และไม่ควรพูด

เรื่องของวาจา มีความสำคัญมาก เพราะคนเราเป็นสัตว์โลก ที่ใช้วาจาเป็นสื่อในการติดต่อกัน วาจาจึงมีบทบาทอย่างสำคัญทั้งในการสนทนาในการศึกษาในการทำสัญญาตกลงนัดหมายกัน เป็นต้น ซึ่งจะต้องอาศัยวาจาการพูด วาจาที่ดี เว้นวาจาที่ไม่ดี

วาจาเช่นไรที่เรียกว่าเป็นวาจาที่ดี เมื่อกล่าวโดยความรู้สึก นึกคิดของผู้พูด ที่มีต่อคนซึ่งตนพูดด้วย จะต้องเป็นคำพูดที่เกิดขึ้นจาก ความรัก ความเมตตา ความเคารพ ความนับถือหรือความจงรักภักดี เป็นต้น

แต่โดยทั่ว ๆ ไปก็คือ ให้มีความรักความปรารถนาดีต่อกัน จะพูดอะไร จะพูดกับใคร จะพูดเพื่ออะไร พูดไปแล้ว ผู้ฟังจะได้ประโยชน์อะไร

วาจาที่ควรพูด จึงต้องมองดูว่าเรื่องนั้นเป็นเรื่องดีไหม เป็นเรื่องจริงไหม มีประโยชน์ไหม และเวลาควรแก่การพูดเรื่องเหล่านั้นหรือไม่ เมื่อพูดไปแล้ว คนฟังชอบใจ หรือไม่ชอบใจ

ดังนั้นท่านจึงกล่าววาทะที่ควรรงควะณ และวาทะที่ควรพูดไว้ อย่างละ ๔ ประการ คือ

๑. งดเว้นการพูด คำเท็จ ให้พูดคำที่เป็นคำสัตย์ คำจริงตามที่ตนได้เห็นมา ได้ยินมา

ได้ทราบมา ได้รู้มา อย่างไรก็ตามไปตามนั้น ไม่ขยายให้เกินจริง หรือไม่ย่อให้น้อยกว่าความจริง

๒. จดวันวาจาที่เป็นการยุยงให้เกิดความแตกแยก มาพูดข้อความที่เป็นการส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีสำหรับคนที่ยังไม่สามัคคีกัน

พูดประสานให้เกิดความสามัคคี สำหรับคนที่มีเค้าจะแตกแยกกัน

พูดกระชับให้เกิดความสามัคคี สำหรับกลุ่มคนที่มีความสามัคคีกันอยู่แล้ว

๓. จดวันการพูดคำหยาบ พูดคำที่ไพเราะอ่อนหวาน สละสลวยน่าฟัง ฟังแล้วสบายหู สบายใจ ชื่นใจ อย่างที่พูดกันว่า “อันอ้อยตาล หวานลิ้น แล้วลิ้นชาก แต่ลมปาก หวานหู ไม่รู้หาย” นั้นเอง

๔. จดวันคำพูดที่ เพ้อเจ้อ เหลวไหล ไร้สาระ มาพูดคำที่มีประโยชน์ คือ ฟังแล้ว ได้รับประโยชน์จากการฟังข้อความเรื่องราวเช่นนั้น

เรื่องบางเรื่อง แม้จะดีแต่พูดสำหรับคนบางพวก ในสถานที่บางแห่งก็กลายเป็นไม่มีประโยชน์ไปก็ได้ เหมือนกับการนำยาแก้ปวดท้อง ไปให้แก่คนซึ่งเป็นไข้หวัดอยู่ ยานั้นมีประโยชน์จริง แต่มีประโยชน์สำหรับคนปวดท้อง ไม่มีประโยชน์สำหรับคนที่เป็นหวัด

เพราะฉะนั้น การให้ยาผิดจึงไม่เป็นประโยชน์ แต่ไม่ได้หมายความว่า ยาไม่มีประโยชน์ เพียงแต่ว่า เป็นการให้ยาที่ไม่ถูกกับโรคของบุคคล ผลที่เราต้องการจากยาก็เกิดขึ้นไม่ได้

การพูดวาจาที่เป็นประโยชน์จึงต้องมองผู้ฟัง มองสถานที่และมองเวลา ที่จะพูดข้อความเช่นนั้น เพราะฉะนั้นการเลือกใช้วาจา พูดให้เหมาะให้ควรแก่บุคคล เวลา แก่สถานที่จึงถือว่าเป็นผู้พูดในเรื่องที่ควรพูด และไม่พูด ในเรื่องที่ไม่ควรพูด รู้จักสำรวมระวังรักษาวาจาของตน จะเป็นผลดีแก่บุคคลผู้นั้น อย่างที่พูดกันว่า พูดดีเป็นศรีแก่ปาก นั้นเอง

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนอภิปรายกับเพื่อนร่วมห้องถึงกรณีต่อไปนี้ว่ามีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกับข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎกข้อที่ ๑ ที่ว่า ศีลขารมมะไม่ถูกต้องเป็นผลเสียจุจับฐิฆไม่ถูกวิธีอาจถูกงูกัดตาย หรือไม่ เพราะเหตุใด

- การผลิตอาวุธนิวเคลียร์
- การทำทานโดยไม่เลือก

- วาจาที่ควรพูดนอกจากจะต้องเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อแล้ว ควรจะมีองค์ประกอบอื่นอีกหรือไม่ ถ้ามีองค์ประกอบเหล่านั้นน่าจะมีอะไรบ้าง

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ระบุไว้ในข้อความนำรู้จากพระไตรปิฎก โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกฉบับจริง เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุ เนื้อหาโดยละเอียดและประเด็นที่น่าสนใจอื่น ๆ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนจะนำข้อความรู้ที่ระบุในหัวข้อที่นักเรียนเรียนนี้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ในโอกาสใดบ้าง และหากไม่นำไปใช้ในโอกาสนั้น จะมีผลเสียใดเกิดขึ้นได้บ้าง

คำถาม

๑. วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาคณิตศาสตร์ วิชาอิงป็น เป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับข้อความรู้ข้อที่ ๑ อย่างไร ขอให้อธิบายพร้อมทั้งระบุเหตุผล
๒. คำพูดที่ไพเราะ มีประโยชน์ มีความจริง และการพูดถูกกาลเวลา มีความจำเป็นต่อคำที่ควรพูดหรือไม่ อย่างไร จงให้เหตุผล

๕.๔ พุทธศาสนสุภาษิต

แนวคิดสำคัญ

พุทธศาสนสุภาษิตเป็นคำที่สั้นแต่มีความหมายลึกซึ้ง เน้นให้บุคคลนำไปประพฤติปฏิบัติมากกว่าการฟังหรือการท่องจำได้เพียงอย่างเดียว

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้ว สามารถ

๑. อธิบายศัพท์และความหมายของพุทธศาสนสุภาษิตที่กำหนดได้
๒. รู้จักเลือกคบเพื่อน และจำแนกได้ว่าบุคคลเช่นใดเป็นคนชั่ว คนพาล

พุทธศาสนสุภาษิต

คำว่า พุทธศาสนสุภาษิต หมายถึงข้อความที่ พุทธดี พุทธงาม ที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนา

ตามปกติแล้ว สุภาสิตนั้นจะเป็นข้อความสั้น ๆ แต่ว่ามีเนื้อหาสาระกว้างขวาง นักเรียนควรศึกษาพุทธศาสนสุภาสิตให้เข้าใจอย่างถ่องแท้แล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวันให้เหมาะสมแก่กรณี ในที่นี้จะนำพุทธศาสนสุภาสิตบางข้อมาให้นักเรียนทำความเข้าใจ

๑. ย เว เสวติ ตาติโส “คบคนเช่นไร ย่อมเป็นคนเช่นนั้น”

การคบ คือ การกระทำอย่างไร การคบคนมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงในชีวิตของคนเราอย่างไร

การคบ ก็คือ การอยู่ร่วมกัน การไปร่วมกัน การคลุกคลีกับการมีความคิดตรงกัน การทำกิจการร่วมกัน การมีผลประโยชน์ร่วมกัน กับบุคคลทั้งหลายเรียกว่าการคบ

คนในโลกมีอยู่ ๒ ประเภท คือ คนดี กับ คนไม่ดี

เป็นธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย และสิ่งที่ตนเองเกี่ยวข้องนั้น จะมีอิทธิพลกับตนเสมอไป แม้แต่ต้นไม้ เช่นต้นไม้สูงใหญ่ แต่ถ้านำไปปลูกกลางทุ่ง ไม่มีต้นไม้ใหญ่ช่วยเหลือ บังกันลม ฝน เป็นต้น ต้นไม้ชนิดนั้นก็ไม่สามารถที่จะเจริญเติบโตได้เต็มที่ แต่ต้นไม้ชนิดเดียวกันนั้นเองงอกอยู่ในป่าใหญ่หรือริมภูเขา ต้นไม้ชนิดนั้นจะสูงมากเป็นพิเศษ

คนเราก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ถ้าคบคนพาลก็จะกลายเป็นคนพาลตามไป เพราะเราไปร่วมความคิดกับเขา ไปร่วมการกระทำกับเขา เมื่อคิดร่วมกับเขา ทำร่วมกับเขาทำให้การประพฤติ การกระทำ เป็นคนพาลตามเขาไป

แต่ถ้าคบหาสมาคมกับคนดี คนดีนั้นเขาเป็นคนคิดดี พูดดี ทำดี เมื่อใครคบกับท่าน เขาก็กลายเป็นคน ทำดี พูดดี คิดดี ตามไปด้วย ในที่สุดเราก็กลายเป็นคนดีตามท่านไป

ตัวอย่างดังนิทานเรื่องนกแขกเต้า มีนกแขกเต้าสองตัวพี่น้อง ตัวหนึ่งเจริญเติบโตในสำนักโจร ตัวหนึ่งเติบโตในอาศรมของฤๅษี

โดยการคบหาสมาคมกับโจร กับฤๅษีนั่นเอง นกแขกเต้าทั้งสองตัวก็ได้เรียนรู้มาแตกต่างกัน แม้จะเป็นนกพ่อแม่เดียวกัน แต่เพราะเจริญเติบโตมาจากกลุ่มคนที่แตกต่างกัน ลักษณะนิสัยใจคอของนกทั้งสองฝ่ายจึงไม่เหมือนกัน

นกที่เจริญเติบโตในสำนักของโจร มีความคิดรุนแรง ก้าวร้าว มุ่งจะปล้น จะฆ่า จะทำลายชีวิตของบุคคลอื่น

นกที่เจริญเติบโตในสำนักของฤๅษี มีความเมตตาเอ็นดู สงสารบุคคลอื่น ๆ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี ต่อบุคคลอื่น

ดังนั้นท่านจึงกล่าวไว้ว่าคบคนเช่นไร ก็จะเป็นเหมือนคนเช่นนั้น หรืออย่างที่พูดกันว่า

“คบคนพาล พาลพา ไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพา ไปหาผล”

๒. ทุกุโ ขพาเลหิ สวาโส “อยู่ร่วมกับ คนชั่ว มีแต่ทุกข์”

คนเช่นไร เรียกว่า คนชั่ว

คนชั่ว ก็คือ คนที่คิดชั่ว คนทำชั่ว คนพูดชั่ว เช่น คนเบียดเบียนคนอื่น สัตว์อื่น คนชอบลักขอบขโมย คนชอบประพฤติดินทางเพศ คนชอบโกหกหลอกลวง ชอบมัวเมา หมกมุ่นในอบายมุขทั้งหลาย

ใครอยู่ร่วมกับบุคคลเหล่านั้น แม้จะไม่ประพฤติตามบุคคลนั้น ก็จะมีผลเดือดร้อนกับเขา เช่น เขาไปลักขโมยของ ๆ บุคคลอื่น แม้เราจะไม่ลักด้วย ก็ต้องถูกตำรวจจับกุม หรืออย่างน้อยก็ต้องวิ่งหนี หัวซุกหัวซุนตามเขาไป

เขาไปทะเลาะวิวาท กับบุคคลอื่น แม้เราจะไม่ทะเลาะวิวาทด้วย แต่ก็จะถูกกล่าวหา ถูกสงสัย ถูกจับกุม เพราะก่อการทะเลาะวิวาท และยิ่งไปกว่านั้น คนชั่วจะนำไปประพฤติดินทางกระทำตนเช่นเดียวกับที่เขาเป็น

คนบางคน แม้เป็นคนดีมาก่อน แต่เพราะการไปเกี่ยวข้องกับคนชั่ว ในที่สุดก็จะกลายเป็นคนชั่ว

การคบคนชั่วก็ดี ความเป็นคนชั่วก็ดี จึงเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์

มีคนเป็นอันมาก ต้องออกจากโรงเรียน เพราะคบเพื่อนไม่ดีเพื่อนชั่ว ในขณะที่รุ่นราวคราวเดียวกันมีความเจริญก้าวหน้า แต่ตนเองไม่ประสบความสำเร็จก้าวหน้า

ความทุกข์เหล่านั้น เกิดขึ้นมาจากการคบคนชั่ว หรืออยู่ร่วมกับคนชั่ว

๓. เสฏฐมบุคมญจ อูปติ จิปปิ “เมื่อคบกับคนดีกว่า ตนเองก็ดีขึ้นในทันที”

พุทธศาสนสุภาษิตข้อนี้มีความหมายคล้ายคบหาสมาคมกับบัณฑิตนั่นเอง ดูตัวอย่างง่าย ๆ นักเรียนไปไหน มาไหนกับ ครู อาจารย์ ก็ได้รับการยกย่องให้เกียรติจากบุคคลทั้งหลาย

ผู้ที่ใกล้ชิดคนดีจะมีคนอื่น ๆ ยอมรับนับถือว่า เป็นลูกศิษย์ของคนดี เป็นลูกน้องของคนดี เป็นลูกของคนดี หรือเป็นญาติพี่น้องของคนดี เป็นต้น

แสดงว่าดีตั้งแต่เริ่มคบท่านแล้ว และเมื่อได้ฟังคำสั่งสอนของท่าน ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่านความดีเหล่านั้นก็เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง เป็นความดีที่โดดเด่นขึ้นไป แม้ในตอนหลังจะไม่มีท่านเหล่านั้นอยู่ด้วย แต่บุคคลก็รักษาความดีของตนไว้ได้อย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“การคบคนดี จึงเป็นศรีแก่ตัว

คบคนชั่ว ทำตัวให้ฉิบหาย”

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนอภิปรายกับเพื่อนร่วมชั้นว่า การคบคนชั่วมักคบคนดีให้ผลแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

๒. “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล” ข้อความนี้มีความหมายว่าอย่างไร จงอธิบาย

กิจกรรมท้ายบท

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรค้นคว้าหลักฐานเพิ่มเติมถึงลักษณะของคนชั่ว (คนพาล) และคนดี (บัณฑิต) ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร และแตกต่างกันอย่างเด่นชัดอย่างไร

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ให้นักเรียนระบุคุณสมบัติของคนดีและคนชั่วตามความคิดเห็นของนักเรียนจากนั้นให้ทดสอบกับข้อความรู้จากตำราว่ามีข้อแตกต่างกันอย่างไร และพิจารณารวมเป็นเกณฑ์คุณสมบัติที่ถูกต้อง แล้วตรวจสอบว่าเพื่อนที่นักเรียนคบอยู่นั้นมีคุณสมบัติตามเกณฑ์หรือไม่ อย่างไร

๙.๕ คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดสำคัญ

ถ้อยคำที่ใช้พูดหรือเขียนในภาษาไทย มีถ้อยคำที่เป็นภาษาบาลี ที่เรียกกันว่า คำบาลีซึ่งเราใช้กันเคยชิน จนเข้าใจว่าเป็นภาษาไทย สื่อความหมายไพเราะ หนักแน่น ลึกซึ้ง ภาษาบาลีเป็นภาษาที่จารึกคำสอนของพระพุทธศาสนา คือพระไตรปิฎก จึงแสดงถึงความผูกพันกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเกาะเกี่ยวกับคนไทยตั้งแต่เกิดจนวาระสุดท้ายของชีวิต เช่น ชื่อคน เป็นต้น แม้ถ้อยคำที่จะสื่อความหมายถึงพระสงฆ์ ก็จะมีบางส่วนที่ใช้แตกต่างกับที่ใช้กับคนทั่วไป ทั้งคำที่เป็นบาลี ภาษาไทยหรือภาษาอื่นก็มี เพื่อให้นักเรียนเข้าใจคำนั้น ๆ แล้วสามารถนำไปใช้อย่างถูกต้อง จึงรวบรวมศัพท์ต่าง ๆ ซึ่งนักเรียนเคยใช้พูดใช้เขียน มาแล้วมาให้แสดงไว้พอเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้ นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ ถึงความหมายที่ถูกต้องของคำที่ใช้ในพระพุทธศาสนา

๒. เพื่อให้สามารถสื่อความหมายได้ถูกต้อง

คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

กฎ	ข้อบังคับที่ตราไว้แล้ว
กฎธรรมชาติ	สิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ
กฎธรรมดา	ความเป็นไปตามเหตุผลในตัวของมันเอง
กฎแห่งกรรม	อำนาจกรรม, สิ่งที่ทำไว้แล้วให้ผลตามที่ทำได้ทำ เช่น ทำดีให้ผลดี ทำชั่วให้ผลชั่ว
กถา	เรื่อง, ถ้อยคำ เป็นร้อยแก้ว ส่วนคาถา เป็นร้อยกรอง
กถีก	ผู้พูด (กถิกะ) พระธรรมกถึก หมายถึง พระผู้แสดงธรรม พระนักเทศน์
กรรมทายาท	ผู้รับผลของกรรม
กรรมพันธุ์	สืบเนื่องมาแต่กรรม
	(๑) ความหมายในทางศาสนา คนทุกคนล้วนแต่สืบเนื่องมาแต่กรรมดี หรือชั่วที่ทำไว้ เรียกว่า กรรมเก่า
	(๒) ความหมายทางวิทยาการทางโลกเพ่งเฉพาะความวิปริตทางร่างกาย หรือจิตใจว่าสืบเนื่องมาแต่บิดามารดา
กรรมกิลเลส	ความเศร้าหมองจิตที่เกิดแต่การกระทำ เช่น การทำร้ายร่างกายผู้อื่น หรือพูดเท็จ จิตใจของผู้ทำก็จะขุ่นมัวผิดปกติ
กามคุณ	สิ่งยั่วชวนให้เกิดความใคร่ มี ๕ อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องด้วยกาย), เพิ่มความใคร่, ความต้องการ, ความชอบใจ, คือ มีแล้วอยากมีอีก
กาลกิริยา	ตาย, มรณภาพ
ข้อตำนานาน	สวดนำ, คำนำเรื่อง
	ก่อนสวดมนต์ในพิธี พระภิกษุรูปที่ ๓ จะสวดนำรูปเดียวก่อน เรียกว่า ขัตตำนานาน
คติ	กำเนิด, ทางไป,
	สุคติ ไปทางดี คือไปกำเนิดเป็นมนุษย์ เทวดา พรหม
	ทุคติ ไปทางชั่ว คือกำเนิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน เปเรต อสุรกาย นรก
คว่ำบาตร	เป็นวิธีที่สงฆ์ประชุมกัน ประกาศลงโทษกฤหัสถ์ผู้ปรารถนาร้ายต่อ พระรัตนตรัย โดยมีให้พระภิกษุทั้งหลายคบด้วย คือไม่รับบิณฑบาต ไม่รับนิมนต์ ไม่รับไทยธรรม ครั้นเมื่อผู้นั้นยอมรับผิด ขมาโทษ สงฆ์ ประกาศยกโทษให้ เรียกว่า หงายบาตร ความหมาย ที่ใช้สำหรับ ชาวบ้าน หมายความว่า ไม่เห็นด้วย ไม่ยอมรับ และไม่คบหาสมาคมด้วย

คิลานภัต	อาหารสำหรับพระภิกษุอาพาธ
จงกรม	การเดินก้าวไปด้วยมีสติระลึกถึงตลอดเวลา จิตจับอยู่ที่กิริยาที่กำลังก้าวไป เดินกลับไปกลับมา เพื่อทำให้เกิดสมาธิ
จตุรพิธพร ฉายา	พรสี่ประการ อายุ วรรณะ สุขะ พละ เงา, ชื่อรองของผู้ที่บวชเป็นพระภิกษุ, เรียกว่า นามฉายา ซึ่งผู้ที่บวช เป็นพระภิกษุ พระอุปัชฌาย์จะตั้งชื่อเป็นภาษาบาลี เช่น โกวิท ปรยุตโต อุปเสนโน
ดาบส	ผู้บำเพ็ญตะบะ คือการเผากิเลส, ฤๅษี
ธรณีสงฆ์	ที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของวัด มี ๓ ประเภท ๑. ที่เป็นที่อยู่ของพระภิกษุ สามเณร คือที่ตั้งวัด ๒. ที่ซึ่งมีผู้ให้เป็นกรรมสิทธิ์ เช่น ที่ตั้งโรงเรียน หรือให้เช่า ๓. ที่กัลปนาสงฆ์ ที่ซึ่งมีผู้ยกให้แก่ผลประโยชน์ที่เกิดแต่ที่นั้น เท่านั้น เช่น ที่นา ก็ให้แต่ข้าวหรือค่าเช่านา
พุทงค์	เป็นวิธีปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร เพื่อกำจัดกิเลสส่งเสริมความ มักน้อยมี ๑๓ อย่าง เช่น ถือใช้ผ้า ๓ ผืน ฉันทอาหารมือเดียว เป็นต้น
สมณะ	ความสงบจิต

บทที่ ๖

หน้าที่ชาวพุทธ

ศรัทธา

แนวคิดสำคัญ

๑. ศรัทธา เป็นหลักธรรมข้อหนึ่ง หมายถึง ความเชื่อความสนใจเพราะได้ไตร่ตรองอย่างมีเหตุมีผล
๒. สิ่งที่ควรเชื่อด้วยไตร่ตรองอย่างมีเหตุมีผลแล้วในทางพุทธศาสนา ได้แก่ กฎแห่งกรรม หรือกรรมตามสนอง คือ เชื่อว่ากรรมดีได้ดี กรรมชั่วได้ผลร้ายตอบแทน (กรรม) เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วจะมีผลติดตามมา (ตาม) เชื่อว่าคนจะได้รับผลกรรมที่ได้ประกอบไว้ (สนอง)
๓. การเชื่อหรือศรัทธาในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นสิ่งที่ควรเชื่อด้วยไตร่ตรองอย่างมีเหตุมีผล

จุดประสงค์การเรียนรู้

- นักเรียนศึกษาเนื้อหาแล้วสามารถ
๑. วิเคราะห์ความหมายของศัพท์ทางธรรมในพระพุทธศาสนาได้
 ๒. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองกับการแก้ปัญหาตามเหตุที่เกิดขึ้นได้
 ๓. วิเคราะห์ผลที่เกิดจากการเชื่อโดยการไตร่ตรองอย่างมีเหตุมีผล
 ๔. วิเคราะห์ความตระหนักในการทำความดีเป็นผู้นำคุณประโยชน์แก่สังคมได้

ศรัทธา ๔

“ศรัทธา” หรือ “สัทธา” ตามศัพท์แปลว่า “ความเชื่อ” ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นจะสอนให้คนมีเหตุผล ไม่ใช่เชื่ออย่างงมงาย ทั้งนี้เพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้ความจริงแล้วนำความจริงนั้นมาเปิดเผย มาแสดง มาบัญญัติ และทำให้เข้าใจง่ายขึ้น พระองค์ทรงสอนว่าชีวิต

ของเราไม่มีใครมาลิขิต ไม่ว่าจะเป็นพระพรหม ซึ่งเรียกว่า “พรหมลิขิต” หรือพระเจ้า ที่เรียกว่า “เทวลิขิต” หากขึ้นอยู่กับ “กรรม” คือการกระทำของเราเอง ซึ่งเรียกว่า “กรรมลิขิต” เราจะได้ดี หรือได้ชั่วก็ขึ้นอยู่กับ การกระทำของเรา กรรมคือการกระทำของเรานั้นจะลิขิตชีวิตของเราให้เป็นต่าง ๆ กันด้วยเหตุนี้ในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทุกแห่ง ถ้ามีคำว่า “ศรัทธา” แล้วจะต้องมีคำว่า “ปัญญา” อยู่ด้วยเป็นคู่กัน หมายความว่าต้องเชื่อด้วยปัญญาอย่างมีเหตุผล

ในพระพุทธศาสนาแบ่งศรัทธาออกเป็น ๔ อย่างคือ

๑. กัมมสัทธา ได้แก่ การเชื่อกฎแห่งกรรมว่ามีอยู่จริง คือ เชื่อว่า กรรมดี กรรมชั่ว เป็นเหตุปัจจัยที่จะก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป

๒. วิปากสัทธา ได้แก่ การเชื่อผลของกรรม คือ เชื่อว่า กรรมที่ทำแล้วจะต้องมีผลติดตามมาอย่างแน่นอน เพียงแต่จะช้าหรือเร็วเท่านั้น

๓. กัมมัสสกตาสัทธา ได้แก่ การเชื่อความที่สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน คือ เชื่อว่า แต่ละคนจะต้องรับผิดชอบเสวยผลของกรรมที่ตนประกอบไว้

กรรมทั้ง ๓ อย่างนี้ จะรวมเป็น ๑ คือ รวมอยู่ใน กัมมัสสกตาสัทธา ก็ได้ นั่นคือ ความเชื่อใน “กฎแห่งกรรม” นั่นเอง

๔. ตถาคตโพธิสัทธา ได้แก่ การเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือ มีความมั่นใจในองค์พระตถาคตพุทธเจ้าที่ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ คือ ทรงเป็นผู้ตรัสรู้สัจธรรมด้วย

พระองค์เองโดยชอบ และพระองค์ก็ได้ตรัสรู้และถึงซึ่งความพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิงแล้วพระองค์ก็ทรงนำสัจธรรมนั้นมาเทศนาสั่งสอนประชาชนชาวโลกให้รู้ตามและถึงซึ่งความพ้นทุกข์เช่นเดียวกับพระองค์ ทั้งนี้ก็ด้วยพระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ทรงมีต่อชาวโลกและสรรพสัตว์ทั้งหลายนั่นเอง

ประเด็นอภิปราย

- การที่เพื่อนนักเรียนกลุ่มหนึ่งมีความสุขกับโลกของแสงสีเรียนรู้ชีวิตด้วยการไปสู่วีทีดนตรี เดินร่ำ แหล่งค้ากามารมณ์ เทปบันทึกภาพลามกและโรงสุรา ในวัยอันสมควร แล้วผลการเรียนไม่สามารถผ่านการศึกษาในระดับนี้เช่นเดียวกับเพื่อนกลุ่มอื่น ๆ ในขณะที่เพื่อนนักเรียนอีกกลุ่มหนึ่งมีความสุขในโลกของความสงบ รู้สึพระธรรมพอประมาณ เอาใจใส่ในการเรียนอย่างสม่ำเสมอ และเล่นสนุกสันทนาการรื่นเริงกับเพื่อน ๆ บ้างในบางโอกาส ผลการเรียนสามารถคุยกับคนอื่น ๆ สามารถบอกผลการเรียนให้กับผู้ปกครองของตนและเพื่อน ๆ ได้

นักเรียนคิดว่าเป็นกฎแห่งกรรมหรือไม่ นักเรียนอยากมีกรรมในลักษณะใด

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษากรณีตัวอย่างหรือบุคคลตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าความเชื่อใน ๔ อย่าง ของพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่มียุติผลในการควรเชื่ออย่างยิ่ง
๒. ให้ดูเทปโทรทัศน์ หรือสไลด์ ที่แสดงถึงการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- การกระทำในสิ่งที่ดีที่ถูกต้องเช่น การเข้าห้องเรียน ห้องสมุด ไปวัดเพื่อสันทนารธรรม หรือการปฏิบัติให้มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คิดร้ายและทำร้ายผู้อื่น เป็นสิ่งที่ยาก ต้องอาศัยความพยายาม ความอดทน อดกลั้นต่อการชักชวนของเพื่อน นักเรียนจะมีวิธีการอย่างไรดีที่จะไม่ให้จิตใจฟุ้งซ่านไปกับคำชักชวนของเพื่อน เพื่อให้เป็น “กรรมดีได้ดีตอบแทน”
- วันนี้นักเรียนฝึกทำสมาธิแล้วหรือยัง

คำถาม

๑. ข้อใดที่สัมพันธ์กับพระธรรมที่สุด
 - ก. คำสอนของศาสดา
 - ข. คำสอนของพระพุทธศาสนา
 - ค. คำสอนของพระพุทธเจ้า
 - ง. คำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม

๒. ข้อใดเป็นเหตุเป็นผลของกรรมที่ทำแล้วจะมีผลติดตามมา
- ก. แดงสอบตกเพราะหนีเรียนบ่อย ๆ
 - ข. แดงสอบตก
 - ค. แดงหนีเรียนบ่อย ๆ
 - ง. แดงขี้เกียจจึงไม่ได้เข้าห้องสอบ

บทที่ ๗

การบริหารจิตและการเจริญปัญญา

๗.๑ ปัญหาทางจิตของประชาชนในสังคมปัจจุบัน

แนวคิดสำคัญ

สภาพสังคมที่ขัดแย้งสับสนในปัจจุบัน ทำให้สภาพจิตของบุคคลอ่อนแอลง เกิดความไม่แน่ใจในตนเอง จึงหันไปยึดติดกับวิธีการต่าง ๆ ที่คิดจะทำให้ตนเกิดความเข้มแข็งทางจิต พระพุทธศาสนาเน้นการฝึกอบรมจิตใจให้สะอาด สว่างและสงบ เพื่อสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชีวิตและพ้นจากความทุกข์ได้

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อศึกษาบทเรียนนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

๑. แสดงความเข้าใจที่ถูกต้อง ต่อปัญหาทางสภาพจิตของคนในสังคมปัจจุบัน
๒. บรรยายสภาพจิตใจและความรู้สึกของตนเมื่อเผชิญปัญหาได้
๓. ฝึกฝนขัดเกลาจิตด้วยวิธีพุทธานุสติ ทั้ง ๔ วิธีและเลือกวิธีที่เหมาะสมกับตนไปใช้

บริหารจัดการอย่างสม่ำเสมอ

ปัญหาทางจิตของประชาชนในสังคมปัจจุบัน

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่หนักไปในทางการบริโภค จึงมุ่งไปในด้านการแสวงหาวัตถุต่าง ๆ มาตอบสนองความต้องการของตัวเองจึงทำให้เป็นสังคมที่มีการยื้อแย่ง แข่งขันกันทุกวิถีทาง ยื้อแย่งกันในการใช้ถนน การใช้ยานพาหนะ การเข้าศึกษาเล่าเรียนในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ การเข้าทำงานทางภาครัฐและภาคเอกชน และในสถาบันการศึกษาเป็นต้นนั้น และยังมีการยื้อแย่งความเป็นผู้เลิศในด้านต่าง ๆ

สังคมใดก็ตาม ถ้ามีการยื้อแย่ง แข่งขันกัน จะทำให้เกิดคนที่ชนะ และแพ้ จะมีคนผิดหวัง และสมหวัง แต่ก็ไม่มีใครผิดหวัง และสมหวังไปทุกเรื่อง

ความผิดหวัง และสมหวัง จึงเกิดขึ้นในกรณีต่าง ๆ แก่บุคคลต่าง ๆ ทำให้เกิดอาการ

ผิดปกติทางจิต ที่เรียกว่ามีปัญหาในด้าน “สุขภาพจิต” เพราะความอยากได้ อยากมี อยากเป็น จึงแสดงออกมาในรูปของการแข่งขัน ดังกล่าว

เมื่อเกิดผิดหวังในเรื่องเหล่านั้น ก็จะมีการเก็บกดความเศร้าใจ ความเสียใจ ความผิดหวัง เอาไว้

ถ้าสมหวังก็จะไปยื้อแย่งแข่งขันกันในด้านอื่นต่อไป ทำให้จิตใจของบุคคลต้องดิ้นรน ไปเรื่อย ๆ แม้อายุจะมากแล้ว ก็หาความสงบสุขภายในใจไม่ค่อยได้

เมื่อมีการกระทบ กระแทก ทางใจมากยิ่งขึ้น ก็เก็บความหงุดหงิด ความรำคาญใจที่เกิดขึ้นจากการกระทบกระแทกกับสิ่งแวดล้อมบ้าง กับบุคคลที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องบ้าง และจากการรับข้อมูล ข่าวสารมาจากสื่อต่าง ๆ บ้าง

อาการทางจิตของบุคคล ท่านจึงเรียกว่าอยู่ในสภาพ “ขวัญกระเจิง” คือ สูญเสียความมั่นใจ ไม่แน่ใจ ในทุกเรื่อง ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่

ในขณะที่ศึกษาก็ไม่มั่นใจ ไม่แน่ใจว่าจะสามารถสอบได้ เมื่อสอบได้ไปแล้ว ก็ไม่มั่นใจว่าจะสอบเลื่อนชั้น ในโอกาสต่อไปได้

เมื่อจบการศึกษาไปแล้ว ก็ไม่แน่ใจว่า จะได้งานที่ตัวต้องการทำ เมื่อได้งานแล้ว ก็เกิดไม่แน่ใจว่าจะมีความเจริญก้าวหน้าในการงานเหล่านั้น และแม้แต่เจริญก้าวหน้าไปในบางจุด ก็เกิดไม่แน่ใจว่าจะอยู่ในตำแหน่งเหล่านั้นได้นานหรือไม่

อาการเหล่านี้ จึงเกิดสิ่งที่เรียกว่า “ขวัญกระเจิง” คือ ขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว เมื่อเก็บกดความรู้สึกเหล่านี้เอาไว้มาก ๆ ก็เกิดอาการ ว้าวุ่น โดดเดี่ยว เดียวดาย ซึมเศร้า จนบางคนมีความรุนแรงจนถึงหมดอาลัยตายอยากในชีวิต

ที่เราได้ยินกัน ข่าวการฆ่าตัวตาย ด้วยการประชดตัวเองด้วยการทำให้ตัวเองเดือดร้อนมากยิ่งขึ้น เป็นอาการของความผิดปกติทางจิต

บุคคลจึงต้องดิ้นรน ไขว่คว้า แสวงหาที่พึ่งพำนักของจิตด้วยวิธีการต่าง ๆ มีกิจกรรมที่เกี่ยวกับอบายมุข เช่น สลากกินแบ่ง สลากกินรวบ และสิ่งมอมเมาทั้งหลาย เพื่อให้บุคคลสามารถหลอกตัวเองอยู่ให้ได้ในช่วงหนึ่ง

รู้สึกว่าได้ลืมเรื่องเหล่านั้นไป หรือมีความหวังรอคอย อยู่ข้างหน้า ตลอดถึงการเข้าหาเครื่องราง ของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย หมอดูทำนายทายทักต่าง ๆ

ทั้งหมดล้วนแล้วแต่ แสดงให้เห็นถึงการสูญเสียความมั่นใจ ของบุคคลเหล่านั้น ทำให้เกิดอาการซึมเศร้าเหงาหงอย เเซ้ง หมดอาลัยตายอยากในชีวิต และบางคนก็มีความคิด พุ่งซ่านไปในเรื่องต่าง ๆ จนกลายเป็นอาการทางจิตประสาท เพราะฉะนั้น คนที่มีอาการทางจิตประสาท มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างน่าเป็นห่วง นายแพทย์ที่ทำหน้าที่รักษาเกี่ยวกับโรคจิต ต้องทำงานหนักเพิ่มขึ้น

เนื่องจากเป็นยุคที่มีข้อมูล ข่าวสารอยู่มาก ข้อมูล ข่าวสารเหล่านั้น เป็นเรื่องของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่จัดสื่อสารมา ในลักษณะลงทุน เพื่อแสวงหากำไรจากคนที่ยอมรับนับถือ เชื่อถือในข้อมูลข่าวสารเหล่านั้น ทำให้คนเกิดความเคลือบแคลงสงสัย ไม่แน่ใจในสิ่งที่ตนรับรู้ในแต่ละวัน

เหล่านี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นแพร่หลายอยู่ในสังคม ถ้าหากไม่มีการแก้ไข เปลี่ยนแปลง ให้ดีขึ้นความรุนแรงในด้านสุขภาพจิต ของคนก็เพิ่มขึ้น

ยิ่งในปัจจุบันนี้ สภาพแวดล้อม และสิ่งที่แวดล้อมต่าง ๆ มีปัญหาในด้านมลพิษ และมลภาวะต่าง ๆ ด้วย ทำให้มีปัญหา ทางด้านสุขภาพกาย ซึ่งมีผลต่อ สุขภาพจิต เพราะกายกับจิตนั้น มีความเกี่ยวข้องถึงกัน

ปัญหาเหล่านี้ เป็นปัญหาที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในสมัยก่อน แล้วก็มาเกิดอยู่ในปัจจุบันเพียงแต่เค้าของความรุนแรง เพิ่มขึ้นเท่านั้น

ประเด็นที่สำคัญ คือ เมื่อชีวิตของเรา จะต้องอยู่ท่ามกลางปัญหาเหล่านี้ ทำอย่างไร จึงจะสามารถแก้ไขบรรเทาลดความรุนแรงของปัญหาเหล่านี้ ลงไปได้

หลักธรรม ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีการปฏิบัติ ที่เรียกว่า “สมาธิ” เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา เกี่ยวกับสุขภาพจิต ของบุคคลเอาไว้ เป็นอันมาก

การฟังคำสอนที่ครูบาอาจารย์ กำลังสั่งสอนอยู่ด้วยการตั้งใจฟัง กำหนดข้อความที่อาจารย์กำลังบรรยายอยู่ และพยายามติดตามข้อความเหล่านั้นไป จนจิตใจไม่เลื่อนลอย ชัดส่ายไปในเรื่องอื่น ชื่อว่า เป็นการฟังอย่างมีสมาธิ

สมาธิ จึงเป็นความต้องการการตามธรรมชาติ ของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นคน หรือเป็นสัตว์ ก็ตาม พอถึงช่วงหนึ่งโอกาสหนึ่ง ก็จะหลบไปหาที่เงียบ ๆ เช่น ตามโคนไม้ ชายทะเล ริมภูเขาหรือแม้แต่อยู่ในห้องตามลำพัง

นั่นก็คือ ความต้องการอยู่อย่างสงบ หรือมีสมาธินั่นเอง เพราะจิตใจที่รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ไว้มาก มีการคิดพิจารณาอย่างต่อเนื่องพอถึงจุดหนึ่ง จะกลายเป็นปัญหาทางจิตที่กล่าวไว้ในตอนต้น คนจึงจำเป็นต้อง สงบจิตจากความคิดเหล่านั้น โดยวิธีทำจิตให้มีสมาธิ แม้แต่การทำงานอดิเรกต่าง ๆ ด้วยการปลูกต้นไม้ การทำสวน การไปพักผ่อนหย่อนใจ ก็แสดงว่า ต้องการให้เกิดความสงบขึ้นในระดับหนึ่ง เพื่อให้จิตใจ มีความเยือกเย็น มีความโปร่งเบา มีความสงบ จากความวุ่นวายต่าง ๆ

แต่ความสงบในระดับนี้ แก้ปัญหาที่ไม่รุนแรงได้ แต่ถ้ามีเรื่องที่รุนแรงเกิดขึ้น ก็ไม่อาจที่จะแก้ไขจึงจำเป็นต้องมีวิธีปฏิบัติ เพื่อให้มีความสงบ ทางจิตมั่นคงมากยิ่งขึ้น

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนอภิปรายกับเพื่อนในชั้นว่า ปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพจิตของคนในสังคมปัจจุบันนั้น ปรากฏออกมาให้เห็นเป็นพฤติกรรมใดบ้าง และพฤติกรรมที่เป็นปัญหานั้นมีสาเหตุที่นำไปได้อย่างไรบ้าง

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

เมื่อนักเรียนไปเที่ยวตามตลาดหรือศูนย์การค้าธุรกิจที่มีความจอแจ ควรสังเกตพฤติกรรมของแต่ละคนว่าอยู่ในภาวะเช่นใดบ้าง และเมื่อนักเรียนเข้าไปยังที่สงบ เช่น วัดหรือศาสนสถานอื่น ๆ แล้วเปรียบเทียบพฤติกรรมของผู้อยู่ในสถานที่ทั้ง ๒ แห่งนี้ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ให้นักเรียนสำรวจตนเองว่าในขณะที่เกิดความรู้สึกเสียใจ ผิดหวัง สภาพจิตใจ จะเป็นเช่นใด ขณะที่เกิดความรู้สึกดีใจ สมหวัง สภาพจิตใจจะเป็นชนิดใด และในยามที่จิตใจเข้มแข็งที่สุดจะอยู่ในอารมณ์ใด แล้วอภิปรายเปรียบเทียบกับเพื่อนร่วมชั้น

คำถาม

๑. จงระบุสาเหตุที่ทำให้บุคคลเกิดสภาวะความอ่อนแอด้านจิตใจมา ๑๐ ประการ
๒. ปัจจุบันบุคคลนั้นไปยึดเหนี่ยวที่พึ่งทางใจในทางผิดกันอย่างมากมายให้ระบุพฤติกรรมเหล่านั้นมา ๕ พฤติกรรมเป็นอย่างน้อย

๗.๒ ความหมายและประโยชน์ของสมาธิ

แนวคิดสำคัญ

สมาธิเป็นสภาพที่จิตตั้งมั่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เป็นสิ่งที่เสริมสร้างสภาพจิตของบุคคลให้เข้มแข็ง

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้นักเรียนทราบความหมายของสมาธิ สามารถระบุประโยชน์ที่เกิดจากสมาธิได้

ความหมายและประโยชน์ของสมาธิ

คำว่า สมาธิ แปลว่า จิตที่สงบตั้งมั่นอยู่ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ในขณะที่อ่านหนังสือ จิตสงบอยู่กับหนังสือที่เราอ่าน ก็เรียกว่าจิตมีสมาธิในขณะนั้น ในขณะที่ทำงาน จิตสงบอยู่กับงาน ที่ทำก็เรียกว่า ทำงานอย่างมีสมาธิ

การฟังคำสอนที่ครูบาอาจารย์กำลังสั่งสอนอยู่ด้วยการตั้งใจฟัง กำหนดข้อความที่อาจารย์กำลังบรรยายอยู่ และพยายามติดตามข้อความเหล่านั้นไป จนจิตใจไม่เลื่อนลอย ชัดสายไปในเรื่องอื่น ชื่อว่า เป็นการฟังอย่างมีสมาธิ

สมาธิ จึงเป็นความต้องการตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นคน หรือเป็นสัตว์ก็ตาม พอถึงช่วงหนึ่งโอกาสหนึ่งก็จะหลบไปหาที่เงียบ ๆ เช่น ตามโคนไม้ ชายทะเล ริมภูเขา หรือแม้แต่อยู่ในห้องตามลำพัง

นั่นก็คือ ความต้องการอยู่อย่างสงบ หรือมีสมาธินั่นเอง เพราะจิตใจที่รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ไว้มาก มีการคิดปัญหาสารพัดอย่างนั้นพอถึงจุดหนึ่ง จะกลายเป็นปัญหาทางจิตที่กล่าวไว้ในตอนต้น คนจึงจำเป็นจะต้องสงบจิตจากความคิดเหล่านั้น โดยวิธีทำจิตให้มีสมาธิ แม้แต่การทำงานอดิเรกต่าง ๆ ด้วยการปลูกต้นไม้ การทำสวน การไปพักผ่อนหย่อนใจ ก็แสดงว่าต้องการให้เกิดความสงบขึ้นในระดับหนึ่ง เพื่อให้จิตใจมีความเยือกเย็น มีความโปร่งเบา มีความสงบจากความวุ่นวายต่าง ๆ

แต่ความสงบในระดับนี้ แก้ปัญหาที่ไม่รุนแรงได้ แต่ถ้ามีเรื่องที่รุนแรงเกิดขึ้น ก็ไม่อาจที่จะแก้ไขได้จึงจำเป็นจะต้องมีวิธีปฏิบัติ เพื่อให้มีความสงบทางจิตมั่นคงมากยิ่งขึ้น

ประโยชน์ที่เราจะเห็นได้ในปัจจุบัน จากการเสริมสร้างสมาธิ คือ

๑. ระวังกความคิดที่ฟุ้งซ่านไปในเรื่องต่าง ๆ ทำจิตใจให้สงบอยู่ในจุดใดจุดหนึ่ง เพื่อให้เกิดพลัง ในการทำงานในการศึกษาเล่าเรียน ตลอดถึงในการปฏิบัติภารกิจงานของตนเอง
๒. จะช่วยให้จิตใจของบุคคลมีความสงบอยู่ในเรื่องที่ตนต้องการนานขึ้น มากขึ้นได้ เกิดผลดีแก่การทำงานที่ตนทำมากยิ่งขึ้น
๓. ความคิดอ่านของบุคคลที่อาศัยความสงบเป็นฐานนั้นจะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ชัดเจนมากยิ่งขึ้น
๔. ความรุนแรงในด้านความคิดที่ตัวเองคิดก่อกำเนิดหรือมีแรงกระตุ้นมาจากข้างนอกที่ดีก็จะมีอิทธิพล เหนือจิตใจของบุคคลน้อยลง
๕. จะมีเหตุมีผลในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ได้ถูกต้องแหลมคมมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนอภิปรายกับเพื่อนว่า การนั่งนิ่งอยู่กับที่ไม่ไหวติงกับการนั่งอ่านหนังสือเรียน จะจัดเป็นสมาธิหรือไม่ ถ้าเป็นเป็นเพราะเหตุใด ถ้าไม่เป็นเป็นเพราะเหตุใด

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

นักเรียนควรฝึกนั่งทำจิตใจให้สงบโดยตั้งมั่นอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ลมหายใจเข้าออกเป็นต้น แล้วเปรียบเทียบความรู้สึกในขณะที่ทำจิตใจให้สงบกับความรู้สึกในยามที่เสียใจหรือดีใจว่ามีสภาพต่างกันอย่างไรบ้าง

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในขณะที่นักเรียนเกิดความรู้สึกเสียใจเนื่องจากไม่สมหวังในสิ่งที่ปรารถนา นักเรียนมีวิธีที่จะทำให้จิตใจกลับคืนสู่สภาพปกติให้ไวที่สุดได้อย่างไร

คำถาม

สภาพจิตที่เป็นสมาธิกับสภาพจิตของบุคคลที่อยู่ในภาวะเหม่อลอยต่างกันหรือเหมือนกันอย่างไร

๗.๓ พุทธานุสสติ

แนวคิดสำคัญ

พุทธานุสสติเป็นการระลึกถึงพระพุทธเจ้า อันจะเป็นอุบายทำให้จิตเป็นสมาธิได้ประการหนึ่ง

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในพุทธานุสสติ สามารถระบุวิธีเจริญพุทธานุสสติและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

พุทธานุสสติ

พุทธานุสสติ คือ การตั้งสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า

ศาสนาทุกศาสนามีจุดสูงสุดเป็นที่ยึดเหนี่ยวในทางด้านจิตใจของศาสนิกในศาสนานั้น สำหรับพระพุทธศาสนาเรานั้นมีพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นจุดยึดเหนี่ยวในทางจิตใจ

การแสดงตนเป็นผู้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาก็แสดงออกด้วยการประกาศตนถึงพระรัตนตรัยทั้งสามว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกที่เรียกว่า ไตรสรณคมน์ เพราะฉะนั้น ความรู้สึกศรัทธาอย่างมั่นคงต่อคุณของพระพุทธเจ้า จึงเป็นฐานสำคัญในการศึกษา และในการปฏิบัติธรรม เพราะว่าธรรมะทั้งหมดนั้นมาจากพระพุทธเจ้า

ถ้าหากว่าศรัทธาในพระพุทธเจ้าน้อยลง การจะศึกษาและปฏิบัติธรรมก็จะน้อยตามไปด้วย

การตั้งสติระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า พุทธานุสสตินี้เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้จิตใจของบุคคลมีความสงบตั้งมั่น และมีศรัทธาเลื่อมใส มั่นคง ในพระพุทธเจ้า

การระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า ก็ทำนองเดียวกับการระลึกถึงคุณของมารดา บิดา และครูบาอาจารย์นั่นเอง

ใครสามารถมองเห็นคุณค่าท่านได้มากเท่าไร ก็จะมีความรู้สึกเคารพ เทอดทูน นับถือต่อท่านมากขึ้นเท่านั้น

พุทธานุสสติ คือ การตั้งสติระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้านั้น ทำได้หลายวิธี คือ

วิธีที่ ๑ การกล่าวสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้าที่เราเรียกว่า ทำวัตรสวดมนต์ ในขณะที่สวดมนต์อยู่นั้น บทสวดมนต์ได้มีการท่องจำกัน จิตใจก็ทำหน้าที่ระลึกถึงบทสวดมนต์

แม้จะนำมาอ่าน ดาก็จะดูที่บทสวดมนต์ปากก็จะอ่านออกเสียงในบทสวดมนต์เหล่านั้น หูก็จะได้ยินเสียง บทสวดมนต์ใจจะสงบอยู่กับบทสวดมนต์ นั้น

เพราะฉะนั้นการสวดมนต์จึงนิยมกระทำกันมาก ยิ่งสวดได้มากเท่าไรจิตใจก็จะค่อย ๆ สงบเพิ่มขึ้น ๆ จนในที่สุดจะตัดเสียงรบกวนเรื่องอื่นหมดมาจดจ่ออยู่กับบทสวดมนต์เหล่านั้น

ในขณะนั้นกายก็ได้ทำความดี วาจาก็ได้เปล่งในสิ่งที่ดี ใจก็คิดอยู่ในเรื่องที่ดี ๆ ความสงบจิตก็เกิดขึ้นตลอดระยะเวลา ที่มีการสวดมนต์อยู่

คนไทยจึงนิยมไหว้พระ สวดมนต์ก่อนนอน และตื่นจากนอนเพื่อจะทำให้จิตใจมีความสงบอยู่กับบทที่เรานำมาสวดนั่นเอง

ต่อมาก็ได้นำข้อความเหล่านั้นมาแปลเป็นภาษาไทยบางที่ก็เรียบเรียงเป็นกลอน เป็นกาพย์ เป็นฉันท์ขึ้นมาแต่ละอย่างก็ช่วยให้จิตมีความสงบนั้นเอง

วิธีที่ ๒ คือ นำเอาพระพุทธรูป แต่ละบทมาคิดพิจารณาจนเกิดความศรัทธา ความเลื่อมใสเพิ่มขึ้นในพระคุณแต่ละบท

แต่ทั้งนี้จะต้องอาศัยการคิดบ่อย ๆ การระลึกถึงบ่อย ๆ และมีตัวอย่างเทียบเคียงยืนยันถึงความจริงที่ท่านแสดงไว้ในบทพระพุทธรูปเหล่านั้น

เมื่อคิดถึงอยู่เช่นนี้จิตใจก็จะสงบอยู่กับบทซึ่งนำมาคิด จะเห็นพระคุณประจักษ์แจ้งแก่ใจ ความศรัทธาเลื่อมใสก็จะบังเกิดขึ้น ปิติ ความเอิบอิ่มใจ ความสงบใจก็จะเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ศรัทธาที่เคยมีในพระคุณของพระพุทธเจ้าก็จะเพิ่มสูงขึ้นภายในจิตใจ จิตใจก็จะสงบอยู่กับเรื่องที่น่ามาคิด ความชุ่มมัวเศร้าหมองซึ่งเป็นอุปสรรคของจิตก็จะสงบระงับไปในขณะนั้น ๆ

วิธีที่ ๓ นำเอาบทพุทธรูปบทใดบทหนึ่งขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการบริการรรม เช่น หายใจเข้าว่า พุช หายใจออกว่า ไร ให้จิตใจสงบอยู่กับบท พุช-ไร ทั้งตอนหายใจเข้าและหายใจออก

เมื่อทำบ่อย ๆ ความคิดฟุ้งซ่าน ชัดส่าย ที่มีอยู่โดยปกติก็จะค่อย ๆ สงบลงไปช่วยให้จิตใจของบุคคลตั้งมั่นเป็นสมาธิ เพิ่มขึ้น

วิธีที่ ๔ พยายามที่จะปฏิบัติตามคุณของพระพุทธเจ้า ทำนองเดียวกับการศึกษาประวัติของวีรบุรุษ ของมหาบุรุษ บุคคลตัวอย่างทั้งหลายเพื่อให้เกิดความประทับใจ ชื่นชมยินดี ในคุณสมบัติของท่าน เช่น เกิดชื่นชมในความซื่อสัตย์ของเปาป๋ันจิ้น ชื่นชมในความกตัญญูของกวนอู ชื่นชมในความกล้าหาญเสียสละของพระเจ้าตากสินมหาราช พระนเรศวรมหาราช เป็นต้น

ทำให้เกิดความกระตือรือร้น ที่จะทำอย่างที่ท่านทำเพื่อจะได้เป็นคล้าย ๆ กับท่าน หรือเป็นอย่างที่ท่านเป็น

พระคุณของพระพุทธเจ้านั้นที่จริงเป็นธรรมะที่ผ่านการศึกษาปฏิบัติจนเกิดผลซึ่งใครจะน้อมนำไปปฏิบัติตาม ก็จะมีผลในลักษณะนั้น เช่น ชื่นชมในปัญญาของพระองค์แล้วเกิดความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาให้สูงขึ้นเพื่อให้มีปัญญาคุมครองตน รักษาตนเองได้

ไม่ว่าการปฏิบัติในระดับใดก็ตาม จะช่วยให้ความเชื่อ ปัญญา ความสงบของบุคคลที่เจริญ
พุทธานุสสติ เพิ่มขึ้นมากยิ่งขึ้น และจิตที่มีคุณธรรมเหล่านั้นปรากฏอยู่ก็จะทำหน้าที่ขจัดความ
ขุ่นมัวเศร้าหมองภายในจิตออกไป จิตของบุคคลก็就会有ความสงบเพิ่มขึ้น

ประเด็นอภิปราย

- ให้นักเรียนอภิปรายกับเพื่อนร่วมชั้นว่า วิธีเจริญพุทธานุสสติที่ระบุถึงในหัวข้อนี้ วิธีใด
จะทำได้ง่าย วิธีใดที่น่าจะเป็นวิธีที่ทำให้จิตเป็นสมาธิได้ง่าย พร้อมทั้งให้เหตุผลประกอบ

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

ให้นักเรียนไปทัศนศึกษาที่วัดแห่งใดแห่งหนึ่งแล้วเข้าไปนั่งในอุโบสถฟังดูพระพุทธรูป
ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แล้วนั่งสมาธิโดยให้จิตจดจ่ออยู่กับพระพุทธรูปนั้น แล้วเปรียบเทียบความ
รู้สึกในขณะนั้นกับความรู้สึกของนักเรียนในขณะนี้นึกถึงผู้อื่นว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ นักเรียนควรฝึกเจริญพุทธานุสสติ ให้ได้สัก ๑ ครั้ง ในวันหนึ่ง ๆ

คำถาม

๑. การบริหารจัดการมีลักษณะต่างจากการบริหารกายอย่างไร
๒. การเจริญพุทธานุสสติมีความขัดแย้งหรือแปลกไปจากวิถีดำเนินชีวิตประจำวัน

หรือไม่

๓. นักเรียนรู้สึกอย่างไรบ้าง ขณะเจริญพุทธานุสสติ

๗.๔ ปณณสิการ

(คิดถูกทาง)

แนวคิดสำคัญ

ปณณสิการ คือ การคิดที่ถูกทาง อันจะเป็นเหตุทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรม
ไปในทางที่ถูกที่ควร ผู้ที่คิดถูกทางจะมีความประพฤติที่ถูกหลักของศีลธรรม ประเพณี ค่านิยม
และถูกกฎหมาย

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนศึกษาบทเรียนนี้แล้วสามารถ

๑. จำแนกได้ว่าการคิดอย่างไรเป็นการหลงผิด และการคิดอย่างไรเป็นการคิดที่ถูกทาง
๒. ทำนายผลที่จะเกิดจากการคิดที่ถูกและการคิดที่ผิดได้
๓. ฝึกฝนตนเองให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลและแสดงออกได้อย่างเหมาะสม

ปถมนสิการ

ปถมนสิการ อ่านว่า ปะ-ละ-มะ-นะ-สิ-กาน แปลว่า การคิดที่ถูกทาง

จิต จึงทำหน้าที่ประการหนึ่ง ก็คือ คิดเรื่องต่าง ๆ แต่ถ้าหากว่า เราคิดไม่เป็น เวลาทำออกไป พูดออกไป เรียกว่า ทำโดยไม่คิด พูดโดยไม่คิด หรือเป็นคนไม่มีความคิด ผลเสียหายก็จะเกิดขึ้นจากการทำ การพูดของตน ความคิดนั้นมีอยู่ ๒ สาย คือ

คิดผิด กับ คิดถูก

ถ้าคิดถูก ก็จะช่วยให้ ทำถูก พูดถูก

ถ้าคิดผิด ก็จะช่วยให้ ทำผิด พูดผิด

เพราะคนเรา คิดก่อนทำ หรือ คิดก่อนพูดเสมอไป

แต่ขณะใดที่ทำโดยไม่คิดหรือพูดโดยไม่คิดจะมีปัญหาเกิดขึ้นในทันที

ดังนั้น ท่านจึงสอนให้บุคคลมีความคิดที่ถูกทาง หมายถึง การคิดเรื่องอะไร จะต้องมีความคิดเรื่องเหล่านั้น เช่น อาจจะต้องตั้งปัญหาว่า พ่อแม่มีพระคุณจริงหรือไม่

ก็ลองคิดดู ตัวเองในปัจจุบัน ดูเสื้อผ้า ดูอาหาร ดูชีวิต ดูการศึกษาเล่าเรียน ดูความรัก ความอบอุ่นที่ตนได้รับ ความเจริญก้าวหน้าที่ตนได้รับแล้วตรวจสอบดูว่าสิ่งเหล่านี้มาจากไหนก็จะพบความจริงว่าชีวิตทั้งชีวิตนั้นมาจากพ่อแม่ที่เรียกว่า ผู้บังเกิดเกล้า

ถ้าพ่อแม่ไม่ให้ชีวิตมาความเป็นเราก็เกิดขึ้นไม่ได้ และเมื่อเกิดแล้วพ่อแม่เลี้ยงดู อบรม แนะนำสั่งสอนมาให้การศึกษาให้ความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัย ปกป้องคุ้มครองอันตรายทั้งหลายด้วยความเสียสละทนทุกข์ทรมานด้วยประการต่าง ๆ เพื่อให้ลูกของตนมีความเจริญก้าวหน้า

ความสุขของพ่อแม่ก็อยู่ที่การมีลูกดั่งอย่างที่ท่านสอนไว้ว่า
“มีลูกดีเป็นศรีสง่าหน้า ญาติวงศ์พงศ์ภาคภูมิใจ”

หรืออาจจะตั้งปัญหาถามว่าคนจะพ้นทุกข์ได้ก็ต้องอาศัยความเพียรจริงหรือ
 อาจจะมองดูอะไรก็ได้ เช่น ทุกข์ที่เกิดขึ้นจากความไม่รู้ ในคำถามของครูทั้งหลาย
 ถ้าจะแก้ให้ได้ก็ต้องใช้ความเพียร พยายามในการอ่าน ในการฟังในการคิด เรื่องเหล่านี้จะขจัด
 ความไม่รู้ออกไปได้

ความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากความไม่รู้ก็จะหมดไปในจุดนั้น

ท่านสอนว่า **“อย่าเกียจคร้านการเรียน”**

ถ้าจะตั้งปัญหาถามว่า ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ก็ตอบได้ว่าเพราะความขยันมากน้อย
 ในการเรียนนั้นเองทำให้ผลจากการเรียนแตกต่างกัน

คนขยันน้อยคะแนนก็น้อย ขยันมากคะแนนก็มาก คนเกียจคร้านจะไม่ได้รับผลจาก
 การเรียนหรือแม้แต่เรื่องอื่น ๆ ถ้าคนคิดถูกทางแล้วก็จะสามารถประพฤติกะทำได้ เช่น **“อบายมุข”**
 การเที่ยวกลางคืนเป็นทางเสื่อมจริงหรือไม่

จะพบว่าเป็นทางเสื่อมจริง ในขณะที่เพื่อนเขาเรียนหนังสือแต่เราไปเที่ยว โอกาสที่จะรู้
 หนังสือในช่วงนั้นก็หมดไป เงินทองที่ไม่จำเป็นต้องจ่ายก็ต้องจ่ายโดยไม่จำเป็น สุขภาพตัวเอง
 ก็จะทรุดโทรม สร้างความวิตกกังวลหวั่นไหวให้เกิดขึ้นแก่พ่อแม่ และอาจจะเกิดเรื่องทะเลาะวิวาทกัน
 เป็นต้น

ดังนั้นสำคัญอยู่ที่ความคิด ถ้าคิดให้ถูกทางแล้วสามารถที่จะบงการชีวิตของตนเอง ให้เดินไปในทางที่เป็นความเจริญก้าวหน้ามีความสุข ความสำเร็จได้

แต่ถ้าคิดผิดก็จะก่อให้เกิดการกระทำที่ผิด การพูดที่ผิดผลคือความเดือดร้อนต่าง ๆ ก็จะต้องตามมา

ดังนั้น ความคิดถูกทางจึงเป็นหลักสำคัญในการคุ้มครองตัว รักษาตัวของบุคคลตลอดถึง พัฒนาตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

ประเด็นอภิปราย

- คนไม่มีความคิดกับคนที่คิดผิด คิดชั่ว คิดในทางเสื่อมเสีย คนแบบไหนมีอันตรายมากกว่ากัน

- ถ้าเราต้องการฝึกคิดอย่างถูกทาง ทางที่ถูกนั้นคืออย่างไร ตอบได้ว่าต้องใช้หลักของศีลธรรม ประเพณี ค่านิยมและกฎหมายมาเป็นเกณฑ์วัด ถ้าการคิดนั้นสอดคล้องกับหลักดังกล่าว ก็เป็นการคิดที่ถูกทาง

- นักเรียนสามารถฝึกการคิดที่ถูกทางได้ โดยหมั่นฝึกฝนและรับคำแนะนำที่ดีจากครูและมิตรที่ดี

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นำข่าวและเหตุการณ์มาวิเคราะห์วิจารณ์เพื่อสังเกตและสรุปวิธีการคิดของคนในข่าว

๒. เสนอกรณีปัญหาที่สอดคล้องกับสภาพของชุมชนและเป็นที่น่าสนใจในยุคสมัยนั้น นักเรียนแสดงความคิดเห็นต่อกรณีปัญหาดังกล่าว แล้ววิจารณ์ สรุปวิธีการคิด

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

๐ ในชีวิตประจำวัน นักเรียนย่อมต้องเผชิญกับเหตุการณ์และปัญหาต่าง ๆ อยู่เสมอ การฝึกตนให้รู้จักคิดหาเหตุผลและใช้หลักของศีลธรรมเป็นพื้นฐานของการคิด ย่อมช่วยให้การตัดสินใจเกิดผลดีมากกว่าการกระทำที่โลดแล่นไปตามอารมณ์

๐ พระพุทธศาสนานับการฝึกคิดพิจารณาไตร่ตรองเพื่อจะได้ปฏิบัติตนอย่างไม่ประมาท

คำถาม

๑. ถ้านักเรียนถูกคนพูดลบล้างดูหมิ่นเกียรติยศนักเรียนจะมีปฏิกิริยาอย่างไร กิริยาเช่นนั้นเป็นผลจากการคิดด้วยวิธีใด

๒. มนุษย์ทั้งหลายมักคิดฝันอยากเก่ง อยากรวย อยากสวย อยากดัง อยากเด่น ความคิดอย่างนี้บางคนบอกว่าเป็นแรงจูงใจใฝ่สูงใฝ่ดี นักเรียนคิดอย่างนี้หรือไม่ ถ้าคิดทำอย่างไร จึงจะทำให้ความคิดดังกล่าวเป็นการคิดที่ถูกต้องทางไม่หลงผิดติดอยู่กับความอยากเหล่านั้น

บทที่ ๘

มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๘.๑ มารยาทชาวพุทธ

แนวคิดสำคัญ

พุทธศาสนิกชนนอกจากจะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีแล้วยังจะต้องประพฤติปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างมีมารยาท เพื่อจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีมารยาทงามและอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมอย่างมีความสุข

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาบทเรียนนี้แล้วสามารถ

๑. เข้าใจถึงแบบแผนและลักษณะของมารยาทต่าง ๆ
๒. แสดงออกถึงมารยาทที่ดีและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ในโอกาสอันสำคัญ
๓. อภิปรายมารยาทชาวพุทธที่ควรอนุรักษ์ต่อไป

มารยาทชาวพุทธ

มารยาทชาวพุทธ หมายถึง กิริยามารยาทที่ถือว่าสุภาพเรียบร้อยที่พุทธศาสนิกชนนับถือปฏิบัติจนเป็นนิสัย ข้อพึงปฏิบัติเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีมารยาทดียังมีมากมาย ทั้งทางกายและทางวาจา ในขั้นนี้นักเรียนจะได้เรียนมารยาทชาวพุทธบางส่วน จึงควรฝึกฝนให้เคยชินเป็นนิสัย

มารยาทชาวพุทธในการแสดงความเคารพ

การแสดงความเคารพเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นที่รู้จักกันดี คือ การไหว้ ทักทายปราศรัย และแสดงความเคารพต่อกันสมควรตามวัย

การแสดงความเคารพของชาวพุทธมี ๔ วิธี คือ

๑. การไหว้ เช่น ไหว้พระภิกษุสงฆ์ บิฑามารดา ญาติผู้ใหญ่ ครูอาจารย์ ฯลฯ ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามฐานะบุคคล

๒. การกราบ เช่น กราบพระรัตนตรัย พระภิกษุสงฆ์

๓. การโค้งคำนับ ใช้กับคนเสมอกันพร้อมกับกล่าวสวัสดีหรือรับส่งของให้ผู้ใหญ่

๔. การลุกขึ้นยืนรับ เช่น ประธานของงานพิธี เมื่อครูอาจารย์เข้ามาในชั้นเรียน

การไหว้ ไห้มือทั้งสองประนมขึ้นจรดหน้าผากพร้อมกับก้มศีรษะ การไหว้พระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่ถูกต้องได้แก่ การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ซึ่งเหมาะกับสถานที่ เช่น ในโบสถ์ หอประชุม แต่ถ้ายืนบนถนน ตามทางเดิน ในรถยนต์แสดงความเคารพด้วยการไหว้

การไหว้ผู้ใหญ่ วิธีการไหว้ด้วยการประนมมือขึ้น ให้หัวแม่มือแตะระหว่างคิ้วพร้อมกับก้มศีรษะลงช้า ๆ อย่างอ่อนน้อม ไหว้เพียงครั้งเดียว

การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์

การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ หมายถึง การกราบที่ให้ส่วนของร่างกาย ๕ ส่วนจรดพื้น คือ หน้าผาก ๑ มือ ๒ เข่า ๒

วิธีการกราบ ยกมือประนมอยู่ระหว่างอก ฝ่ามือทั้งสองประนมและประกบกัน นิ้วทุกนิ้วทั้งสองแนบชิดกัน ยกมือประนมขึ้นจรดหน้าผาก นิ้วหัวแม่มือทั้ง ๒ อยู่ระหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้จรดหน้าผาก ก้มศีรษะ หมอบลงกับพื้น แยกมือออกจากกัน มือขวาวางตั้งกับพื้น มือซ้ายลดลงตามมาประนมกับ

มือขวา กำศีรษะให้หน้าผากจรดพื้น ฝ่ามือทั้ง ๒ แขนราบลงแนบกับพื้น ทำเช่นนี้อีก ๒ ครั้ง
จนครบครั้งที่ ๓ ผู้ชายนั่งคุกเข่าตั้งส้นเท้าขึ้น เรียกว่า ท่าพรหม ผู้หญิงนั่งท่าเทพธิดานั่งคุกเข่า
ทับส้นเท้าให้หลังเท้าแบนราบกับพื้น

การกราบผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ คือ ผู้มีอายุมากกว่า ผู้ใหญ่อาจเป็นบิดามารดา ลุง ป้า น้า อา
ญาติพี่น้อง ผู้ใหญ่ที่เป็นผู้อาวุโส คนรู้จักของผู้ปกครอง ฯลฯ การกราบผู้ใหญ่กระทำเมื่อผู้ใหญ่
นั่งบนเก้าอี้ บนพื้น เด็กหรือผู้น้อยจะเข้าไปนั่งใกล้ ๆ ผู้ใหญ่จะนั่งพับเพียบหรือคุกเข่าก็ได้ ประนมมือขึ้น
หมอบกราบลงโดยไม่แบมือ ไน้มศีรษะลงจนใบหน้าแตะกับส้นมือแล้วเงยหน้าขึ้น กราบหนึ่งครั้ง

การกราบญาติผู้ใหญ่

การแสดงความเคารพต่อบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ

การแสดงความเคารพต่อบุคคล

บุคคลที่ควรแก่การเคารพ คือ พระภิกษุสงฆ์ บิดามารดา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และพระบรมวงศานุวงศ์ ครูอาจารย์ ญาติผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ที่มีอายุมากกว่าผู้ที่อยู่ในตำแหน่งหน้าที่
การงานที่สูง เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี อธิบดี ผู้บังคับบัญชา ผู้ที่เป็นประธานในงานพิธี
ต่าง ๆ การทำความเคารพต่อบุคคลที่กล่าวมานี้ก็แตกต่างกันไป

พระภิกษุสงฆ์ แสดงความเคารพด้วยการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์

บิดามารดา กราบและไหว้ด้วยการประนมมือไหว้หรือกราบโดยไม่แบมือและกำศีรษะ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ ผู้ชายโดยการโถกค้ำน้ำหนักอยู่ในเครื่องแบบทหาร ตำรวจ แสดงความเคารพโดยการวันทยาหัตถ์ สำหรับผู้หญิงให้ถอนสายบัว เมื่อได้ยินเพลงสรรเสริญพระบารมีให้ยืนตรง สุภาพและสำรวม เมื่อเพลงจบลงควรถวายความเคารพ

สำหรับบุคคลอื่นนอกจากที่กล่าวมาข้างต้น ให้แสดงความเคารพด้วยการประนมมือขึ้นให้หัวแม่มือแตะปลายจมูก ก้มศีรษะลงช้า ๆ และโน้มลง

การแสดงความเคารพศพ ในที่ดังศพจะมีโต๊ะหมู่บูชาประดิษฐานอยู่ทางขวามือของที่นั่งพระสงฆ์ ควรกราบพระพุทธรูปที่อยู่บนโต๊ะหมู่บูชากราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ จากนั้นจึงกราบศพด้วยวิธีกระพุ่มมือ กราบเพียงครั้งเดียวไม่แบมือ ส่วนศพพระภิกษุสงฆ์ให้กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์

การกราบศพ

การแสดงความเคารพต่อศาสนสถาน ศาสนวัตถุ

ศาสนสถานทางพุทธศาสนา ได้แก่ วัด โบสถ์ วิหาร

ศาสนวัตถุทางพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธรูป พระประธาน เจดีย์

การแสดงความเคารพศาสนสถานและศาสนวัตถุ ก็คือ การไหว้หรือคำบอคำว่า นมัสการ คือการยกมือประนมขึ้นจรดหน้าผากพร้อมก้มศีรษะเล็กน้อย ให้มือประนมจรดหน้าผาก นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่ระหว่างนิ้ว หากอยู่ในโบสถ์ วิหาร ที่ประดิษฐานพระประธาน พระพุทธรูป ก็ควรกราบลงกับพื้นแบบเบญจางคประดิษฐ์ กราบ ๓ ครั้ง หมายถึง กราบพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ การเข้าไปในศาสนสถาน โบสถ์ วิหาร ควรถอดรองเท้า สำรวม ไม่ส่งเสียงดัง

มารยาทการพูดและการฟัง

การพูด การพูดเกิดขึ้นได้จากบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป อาจมีผู้พูด ๑ คน ผู้ฟังมีตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปเป็นสิบคน ร้อยคน ถึงพันคนก็ได้ในที่ประชุม ที่สาธารณะ ปัจจุบันการพูดมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างยิ่ง ในการปราศรัยหาเสียง การประชาสัมพันธ์ การศึกษา การสัมมนา การอภิปราย การสนทนา การติดต่อการงานต่าง ๆ การประกอบอาชีพ ดังนั้น ผู้พูดควรพูดอย่างมีมารยาทดังนี้คือ

๑. พูดแต่สิ่งที่เป็นจริง ข้อมูลที่เป็นจริงพิสูจน์ได้
๒. พูดด้วยคำพูดที่ดีสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน
๓. พูดให้ตรงกับเรื่องที่กำหนดหรือตามหัวข้อ
๔. พูดมีเนื้อหาสาระเกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง
๕. พูดด้วยเสียงที่ดังพอให้ทุกคนได้ยินทั่วถึง ไม่ดังเกินไปหรือค่อยเกินไป
๖. พูดให้ถูกกาลเทศะ มีเหตุผล

ข้อควรคำนึงที่ควรหลีกเลี่ยงการพูดที่ไม่สมควร คือ

๑. พูดความเท็จ พูดบิดเบือนความจริงไร้เหตุผล
๒. พูดส่อเสียด พูดนินทากล่าวร้าย พูดยุแหย่ใส่ร้ายป้ายสี
๓. พูดหยาบคาบ เสียงกรรโชก เสียงดัง เสียงแหลมเกินควร
๔. พูดสบถ พูดสาบาน

การฟังเทศน์

มารยาทการฟัง

การฟัง การฟังหลายประเภท ได้แก่ การฟังธรรม การฟังเพลง การฟังวิทยุ การฟังการอภิปราย การฟังการโต้วาทิ การฟังที่เกี่ยวข้องกับชาวพุทธคือ การฟังธรรม

มารยาทในการฟังธรรม ฟังได้ทั้งที่วัดและที่บ้านทางวิทยุ โทรทัศน์ ควรปฏิบัติดังนี้ ตั้งใจฟังอย่างสำรวม ไม่พูดไม่คุยกับผู้อื่นจะก่อให้เกิดความรำคาญและทำลายสมาธิ ขณะที่ฟังธรรมควรประนมมือ ทำใจให้บริสุทธิ์และตั้งจิตรำลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ถ้านั่งฟังธรรมต่อหน้าพระภิกษุสงฆ์ ควรนั่งพับเพียบ ประนมมือ สำรวมให้ใจสงบ

มารยาทการแต่งกาย

การแต่งกายเป็นมารยาทของบุคคลที่อยู่ในสังคม เสื้อผ้าเป็นปัจจัยสำคัญ เป็นเครื่องนุ่งห่ม มาตั้งแต่มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่ม เพื่อปกปิดของสงวน เพื่อป้องกันความร้อนความหนาวของภูมิอากาศ เพื่อความสวยงาม ปัจจุบันคนแต่ละชาติมีเครื่องแต่งกายประจำชาติซึ่งมีความเป็นมาที่เหมาะกับสภาพภูมิอากาศ และท้องถิ่นของตน และแสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมประเพณีประจำชาติ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของไทยมีวิวัฒนาการของแต่ละยุคตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ จนถึงปัจจุบัน การแต่งกายในสมัยนี้ได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตก เช่น ชุดทำงาน ชุดไปงานสังคม

การแต่งกายที่ดีและเหมาะสมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ ได้แก่ งาน เวลา สถานที่ ดินฟ้าอากาศ ฐานะทางเศรษฐกิจ ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุและโจรกรรม

การแต่งกายไปงานในชีวิตประจำวันแบ่งเป็น ๒ งาน ได้แก่ งานอาชีพ งานสังคม

งานอาชีพ การแต่งกายที่เหมาะสมกับอาชีพช่วยให้การทำงานคล่องตัวและดูดี เหมาะสม เช่น รับราชการ ควรแต่งกายด้วยเครื่องแบบ หากไม่มีเครื่องแบบควรแต่งกายสุภาพเรียบร้อย ไม่ควรแต่งตามสมัยนิยมดูเหมือนเป็นนางแบบ นายแบบ ฯลฯ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ส่วนอาชีพอื่น ๆ ไม่ว่ารับจ้างเป็นช่างฝีมือควรแต่งชุดปฏิบัติการที่รัดกุม สะดวก ปลอดภัย

งานสังคม งานทำบุญตามประเพณี งานแต่งงาน งานเลี้ยงสังสรรค์ งานศพ งานทำบุญ ประเพณีต่าง ๆ ควรเป็นชุดไทย ผู้หญิงนุ่งผ้าถุงมีสีสันเพิ่มความสวยงาม สวมเสื้อแขนกระบอก หรือเสื้อที่มีแขนมีปกปิดนุ่งห่มมิดชิดพองาม เพื่อความสำรวม สุภาพ งานทำบุญมักจะมีที่วัด และอยู่ใกล้พระสงฆ์ งานเลี้ยงแต่งงาน งานเลี้ยงสังสรรค์ มักจะเป็นงานกลางคืนหรืองานราตรีสโมสร ผู้ชายควรใช้ชุดสูท ชุดสากล ชุดพระราชทาน ส่วนผู้หญิงเป็นชุดเสื้อกระโปรงหรือชุดไทยยาว ใช้เครื่องประดับ เช่น ตุ้มหู สร้อยคอ สร้อยข้อมือ เข็มกลัด เข็มขัด สวมรองเท้าส้นสูง เพื่อความสวยงาม

งานศพ ผู้หญิงแต่งชุดดำทั้งเสื้อ กระโปรง รองเท้า กระเป๋า สำหรับชายเป็นเสื้อสีขาว กางเกงสีดำ ในสมัยนี้มีผู้นิยมใส่เสื้อสีดำ บ้างก็แต่งชุดสากลผูกเนกไทสีดำ แขนทุกซ์ดำ รองเท้าสีดำ

นอกจากนี้ยังมีเครื่องแต่งกายตามวาระโอกาสต่าง ๆ เช่น ไปเล่นกีฬา ออกกำลังกาย ควรใส่ชุดนักกีฬา เช่น นุ่งกางเกงขาสั้น เป็นผ้ายืด สวมถุงเท้า สวมรองเท้าผ้าใบ เพื่อความคล่องตัวในการเคลื่อนไหว การแต่งชุดกีฬาคควรเหมาะสมกับประเภทของกีฬา กีฬาว่ายน้ำ ควรเป็นชุดว่ายน้ำ กางเกงว่ายน้ำ หมวกยาง แว่นตากันน้ำ กีฬาฟุตบอล กางเกงขาสั้น เสื้อยืด ถุงเท้า รองเท้าสำหรับเตะฟุตบอล

สถานที่ ในชีวิตประจำวันคนเราต้องมีการเดินทางไปมาหาสู่ ติดต่อธุรการงาน การเดินทางมีทั้งรถยนต์ รถไฟ เรือ เครื่องบิน ดังนั้นการแต่งกายก็มีส่วนสำคัญและทำให้สะดวก ปลอดภัยในการเดินทาง ผู้หญิงควรนุ่งกางเกง สวมรองเท้าที่มีโซ่ส้นสูง เช่น เดินทางโดยรถไฟ ควรแต่งชุดที่เรียบร้อย รัดกุม หรือโดยเรือก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน หากเดินทางเครื่องบินควรมีเสื้อคลุม เสื้อกันหนาว เพราะอากาศบนเครื่องบินเย็นกว่า

สถานที่ราชการหลายแห่งจะมีป้ายประกาศให้ผู้มาติดต่อราชการแต่งกายสุภาพ เรียบร้อย เช่น ห้องสมุดบางแห่งห้ามผู้ที่สวมกางเกงขาสั้น สวมรองเท้าแตะ เข้าไปใช้บริการ หากไปต่างประเทศ ที่มีอากาศหนาวและหนาวจัดควรเตรียมเสื้อกันหนาวที่มีเนื้อผ้าหนาให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย

ดินฟ้าอากาศ ประเทศไทยมีฤดูกาล ๓ ฤดู ในฤดูร้อนควรสวมเสื้อมีเนื้อผ้าบางเพื่อให้เย็นสบายและไม่อึดอัด ในฤดูฝนควรเตรียมเสื้อกันฝน ร่ม หรือหมวกคลุมผม ในฤดูหนาวเสื้อผ้า

ควรมีเนื้อผ้าหนา อาจผูกผ้าพันคอเพื่อป้องกันโรคทางเดินหายใจ เช่น เป็นหวัด การผูกผ้าพันคอ อาจเพิ่มความอบอุ่นได้เช่นกัน แต่ควรเลือกให้เหมาะสมกับชุดที่สวมใส่

รูปร่างผิวพรรณ รูปร่างมีส่วนทำให้เสื้อผ้าที่สวมใส่นั้นเหมาะสมและงดงาม แต่ละคนมีรูปร่างแตกต่างกัน มีทั้งสูงสง่า ผอมบาง อ้วน ท้วม เตี้ย ลำสัน ส่วนผิวพรรณคนไทย หรือคนเอเชียส่วนใหญ่จะมีสีผิวเป็นสีเหลืองค่อนข้างคล้ำ ดังนั้นการเลือกเสื้อผ้าที่เหมาะสมกับรูปร่าง และสีผิวมีความสำคัญเช่นกัน เช่น คนผอมควรสวมใส่ชุดที่พอง จีบรูป สีสื่อผ้าควรเป็นสีสด ๆ ส่วนคนอ้วนและท้วมควรสวมใส่เสื้อสีเข้มเพื่อให้ดูกลมกลืน ไม่ควรสวมเสื้อผ้าที่ดอกใหญ่เพราะจะทำให้ดูอ้วน

ฐานะทางเศรษฐกิจ การเลือกซื้อเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายควรเป็นไปตามฐานะทางเศรษฐกิจ เพราะยังมีค่าใช้จ่ายสำหรับปัจจัยอื่นอีกมาก หากเงินเดือนมกรายได้ดีก็สามารถซื้อเสื้อผ้าแต่งกาย ราคาแพง ส่วนผู้มีรายได้น้อยควรเลือกซื้อเครื่องแต่งกายที่ราคาพอสมควร ใช้ได้นาน ไม่ล้าสมัยเร็ว ใช้ให้คุ้มค่าของเงินที่เสียไป

ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุและจากการโจรกรรม การเดินทางท่องเที่ยว ปีนภูเขา เล่นน้ำตก ควรสวมกางเกง เสื้อผ้าที่รัดกุม รองเท้าผ้าใบ เพื่อกันลื่นพลัดตกหกล้ม หากต้องเดินทางโดยทางรถยนต์ รถไฟ เรือ ร่วมกับคนอื่น ๆ มากมาย ไม่ควรสวมใส่เครื่องประดับ ราคาแพงอาจถูกโจรกรรม จี้ ปล้น ตีชิงวิ่งราว รวมถึงถูกทำร้ายทำให้พิการและเสียชีวิต

การแต่งกายที่เหมาะสม ถูกกาลเทศะ สะอาดเรียบร้อย เป็นมรรยาทอย่างหนึ่งของ ผู้ที่เจริญทางด้านจิตใจ ผู้นั้นจะได้รับการยกย่อง ยอมรับและมีเสน่ห์ ดังคำกลอนของท่านสุนทรภู่ กวีเอกของไทย ซึ่งกล่าวไว้ในหนังสือสุนทรภู่สอนหญิง

“จะนุ่งห่มดูพอสมศักดิ์สงวน	ให้สมควรรับพัศตร์ตามศักดิ์ศรี
จะผัดหน้าทาแป้งแต่งอินทรี	ดูฉวีผิวเนื้ออย่าเหลือเกิน
จะเก็บไรไฉ่ผมให้สมพัศตร์	บำรุงศักดิ์ตามศรัมิให้เขิน
พอสุภาพราบเรียบและเจริญ	คงมีผู้สรรเสริญอนงค์ทรง”

ประเด็นอภิปราย

- จงร่วมกันอภิปรายการไหว้ การกราบบุคคลต่าง ๆ พร้อมแสดงท่าประกอบการอภิปราย
- การอยู่ในสังคมนักเรียนจำเป็นต้องรักษามารยาท การพูด การฟัง การแต่งกาย เพื่อนักเรียนจะอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม จงอภิปรายการรักษามารยาทดังกล่าวว่า นักเรียนจะต้องรักษามารยาทอย่างไร

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนควรสังเกตมารยาทที่ดีและไม่ดี แล้วเปรียบเทียบตัดสินใจเลือก นำมาใช้กับตนเอง
๒. นักเรียนลองแสดงมารยาทการแสดงความรัก ครูคัดเลือกผู้ที่แสดงมารยาทได้ดี และสวยงามมาแสดงเป็นตัวอย่าง
๓. นักเรียนอภิปรายการพูด การฟังที่ชวนฟังชวนสนทนา
๔. วิเคราะห์การแต่งกายของบุคคลในอาชีพต่าง ๆ ที่นับว่าเหมาะสม

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ เมื่อนักเรียนแต่งกายไปในงานตามวาระโอกาสต่าง ๆ หากแตกต่างกับผู้อื่นเพราะไม่เหมาะสม ลองพิจารณาความรู้สึกของตนเองเป็นอย่างไร
- ๐ นักเรียนพบบุคคลที่มีมารยาทในการพูดที่ไม่ดี นักเรียนควรทำอะไรและพิจารณาว่าตนเองควรทำเช่นนี้หรือไม่

คำถาม

๑. การแสดงความเคารพอย่างถูกต้องและเหมาะสม เกิดผลอย่างไรแก่ผู้อื่น
๒. ลักษณะการพูดที่ดีมีมากมาย นักเรียนชอบการพูดแบบใดมากที่สุด บอกมา ๕ ลักษณะ
๓. การแต่งกายของคนไทยในอดีตแตกต่างกับปัจจุบันหรือไม่ ความเปลี่ยนแปลงที่คนไทยยอมรับการแต่งกายจากตะวันตกมีผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันหรือไม่ บอกเหตุผลมา ๓ ประการ

๘.๒ ศาสนพิธี

แนวคิดสำคัญ

ศาสนาพิธีเป็นพิธีกรรมของแต่ละศาสนาซึ่งเกิดขึ้นด้วยความศรัทธาและมุ่งแต่สิ่งที่ดีงาม ศาสนพิธีทางศาสนาพุทธส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับพิธีทำบุญ ศาสนิกชนที่ดีควรจะคิดหาและทำความเข้าใจในศาสนาพิธีให้ถูกต้อง และนำไปปฏิบัติจะทำให้เกิดความสวยงามและเป็นมงคลแก่ชีวิต

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาเล่าเรียนแล้ว สามารถ

๑. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนพิธี
๒. เล่า อธิบาย สาธิตประกอบการเล่าเรื่องศาสนพิธี
๓. วิเคราะห์ศาสนพิธีที่เกี่ยวข้องและจำเป็นแก่ชีวิตประจำวัน
๔. นำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับฐานะความเป็นอยู่

ศาสนพิธี

ศาสนาทุกศาสนามีพิธีกรรมเพื่อให้ศาสนิกชนได้ประพฤติปฏิบัติเป็นแบบแผนและแนวเดียวกัน เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเกิดความเข้าใจเรื่องศาสนาเป็นไปอย่างถูกต้อง และเกิดความสุขใจตามมา เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะเกิดความนิยมหรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม และทำกันจนเป็นธรรมเนียมประเพณี

ศาสนพิธีทางพุทธศาสนามีคุณค่าและเกิดประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติดังนี้คือ

๑. เป็นเครื่องผูกใจให้พุทธศาสนิกชนละเว้นความชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์
๒. พุทธศาสนิกชนนำไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต
๓. เป็นการสร้างศรัทธาและยึดถือหลักธรรม
๔. เมื่อปฏิบัติแล้วเกิดความสุข ความปิติ ความอิ่มใจ

ในศาสนาพุทธมีพิธีกรรมทางศาสนาหลายประการ ประการสำคัญที่สุดคือพิธีทำบุญบำเพ็ญกุศล เพราะถือว่าการทำบุญเป็นการกระทำความดี ศาสนพิธีของพุทธศาสนาส่วนใหญ่เป็นพิธีที่เกี่ยวกับการทำบุญ

เหตุที่เกิดมีศาสนพิธีในพุทธศาสนาเนื่องมาจากหลักการของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้เมื่อครั้งที่พระองค์ตรัสรู้ ซึ่งเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ เป็นหลักทั่วไปที่เป็นหลักการ ๓ ประการ คือ

๑. สอนไม่ให้ทำความชั่วทั้งปวง
๒. สอนให้อบรมกุศลให้ถึงพร้อม
๓. สอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว

หากพุทธศาสนิกชนได้ประพฤติตามหลักทั้ง ๓ ประการ แล้ว เป็นการทำความดีถือว่าได้ทำบุญ

ศาสนาพุทธมีอายุยืนยาวมากกว่า ๒๕๐๐ ปี มีผู้ที่ศรัทธาและนับถือศาสนาพุทธเป็นจำนวนมากเกือบทุกทวีปบนโลกนี้ ดังนั้นศาสนพิธีของศาสนาพุทธจึงมากมาย โดยเฉพาะในประเทศไทยได้จัดหมวดหมู่ของศาสนพิธีสำหรับพุทธศาสนิกชนดังนี้คือ

๑. กุศลพิธี พิธีบำเพ็ญกุศล คือ พิธีที่เกี่ยวกับการอบรมความดีงาม ได้แก่ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาอุโบสถศีล พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พิธีสวดมนต์ ไหว้พระของนักเรียน

๒. บุญพิธี พิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัว เพื่อความเป็นมงคลเฉลิมฉลอง และพิธีทำบุญงานอวมงคล คือการทำบุญเลี้ยงพระ พิธีเจริญพระพุทธมนต์และพิธีสวดอภิธรรม พิธีสวดมาติกา พิธีพระธรรมเทศนา

๓. ทานพิธี พิธีถวายทานแด่พระภิกษุสงฆ์ ได้แก่ ถวายสังฆทาน ถวายสลากภัตต์ การตักบาตรข้าวสาร การทอดผ้าป่า

๔. ศาสนพิธีและปณิณพิธี ได้แก่ วิธีแสดงความเคารพพระ วิธีใส่บาตรพระ วิธีประเคนของพระ วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม วิธีกรวดน้ำ วิธีไหว้ครู สำหรับนักเรียน วิธีจับด้ายสายสิญจน์ วิธีบังสุกุล

๕. ศาสนพิธีในวันสำคัญของชาติและพระมหากษัตริย์ ได้แก่ วันจักรี วันฉัตรมงคล วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันปิยมหาราช วันรัฐธรรมนูญ

การปฏิบัติตามพิธีกรรม

การปฏิบัติตามพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชนจะเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังมีบ้างที่จะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นและวิธีปฏิบัติของคนรุ่นก่อน ๆ ได้ทำกัน หรือไม่ก็ปรับและประยุกต์ให้เหมาะสมแก่กาลสมัย ข้อปฏิบัติที่นักเรียนสามารถนำปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ วิธีตักบาตรพระ วิธีประเคนของพระ วิธีอาราธนาศีล วิธีอาราธนาธรรม วิธีกรวดน้ำ วิธีโยงด้ายสายสิญจน์

วิธีตักบาตรพระ ควรจัดเตรียมอาหารคาว หวาน ไว้ล่วงหน้า พระภิกษุสงฆ์จะออกบิณฑบาตรแต่เช้าตรู่ ผู้ที่จะตักบาตรตื่นนอนแต่เช้า ทำความสะอาดร่างกาย แต่งกายให้เรียบร้อย ทำจิตใจให้สดชื่นพร้อมที่จะทำบุญแด่พระสงฆ์ ออกมาคอยท่านข้างนอกบ้านตั้งจิตอธิษฐานโดยยกถาดอาหารด้วยมือทั้งสองและควรยกเหนือหน้าผาก เมื่อพระภิกษุสามเณรรูปใดผ่านมานิมนต์อย่างสุภาพ ก่อนตักบาตรควรถอดรองเท้า เมื่อท่านมาหยุดเบื้องหน้าเปิดฝาบาตร จึงหยิบอาหารที่เตรียมไว้ใส่ในบาตร ถ้ามีดอกไม้ ธูปเทียนควรรอให้ท่านเปิดฝาบาตรแล้วจึงวางไว้บนฝาบาตร เวลาตักบาตรระวังอย่าให้ทัพพีหรือถ้วยกระแทกขอบบาตร และไม่ควรตักข้าวสุกตกหล่น ก้มลงนั่งยอง วางถาดอาหารไว้ที่โต๊ะหรือที่รองรับแล้ว ยกมือไหว้พระภิกษุสามเณรอีกครั้งหนึ่ง

วิธีประเคนของพระ คือ การถวายของพระให้ถึงมือ ผู้ประเคนคนแรกควรเป็นเจ้าภาพ หากเป็นงานแต่งงานควรให้คู่บ่าวสาว ส่วนองค์ต่อไปอาจเป็นผู้อื่น การประเคนมีลักษณะดังนี้

ผู้ประเคนควรอยู่ห่างจากพระไม่มากนัก ด้วยท่าคุกเข่าให้ใช้มือทั้งสองยกของที่ถวายซึ่งไม่ใหญ่โตหรือหนักเกินไป ควรก้มตัวเพื่อแสดงความเคารพ ผู้ประเคนเป็นชายก็ประเคนถึงมือพระสงฆ์ได้เลย ผู้ประเคนเป็นหญิงพระสงฆ์จะเอาผ้าทอดรับ เมื่อประเคนเสร็จแล้วก็ก้มกราบอีกครั้งหนึ่ง

วิธีอาราธนาศีล คือ การเชิญให้พระสงฆ์ให้ศีลหรือแสดงธรรม เป็นพิธีที่ต้องกล่าวก่อนพระสงฆ์จะเริ่มพิธีสวด ผู้อาราธนานั่งคุกเข่ากราบ ๓ ครั้ง แล้วประนมมืออาราธนาและเปล่งวาจาว่าดังนี้

คำอาราธนาศีล

มยฺ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตฺถาย ติสฺรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม
 ทุติยมุปี มยฺ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตฺถาย ติสฺรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม
 ตติยมุปี มยฺ ภนฺเต วิสฺสุ วิสฺสุ รกฺขณฺตฺถาย ติสฺรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม

คำอาราธนาธรรม

พฺรหฺมา จ โลกาทิปตี สหฺมปติ
 กตฺตอณฺชลี อนฺนวิรวํ อยาจถ
 สนฺตึธ สตฺตปาปฺรชกฺขชาติกา
 เทเสตุ ธมฺมํ อณฺุกมปิมี ปชํ

วิธีกรวดน้ำ การกรวดน้ำเป็นการอุทิศส่วนบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญไปให้แก่ญาติพี่น้องเพื่อนและผู้ใกล้ชิดตลอดจนสัตว์ทั้งหลาย เพื่อเป็นการอธิษฐานให้มีความสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ การกรวดน้ำจะเริ่มทำเมื่อถวายทานเสร็จแล้ว

การปฏิบัติวิธีกรวดน้ำ มีดังนี้

๑. จัดเตรียมเครื่องกรวดน้ำ ใส่ น้ำ เช่น ถ้วยแก้วหรือคนโท ขวด ขัน และภาชนะรองรับน้ำ มือขวาจับเครื่องกรวดน้ำ มือซ้ายประคอง

๒. เมื่อพระเริ่มอนุโมทนาว่า ยถา... ให้ยกภาชนะที่ใส่น้ำรินลงในภาชนะที่รองรับ อย่าให้น้ำขาดสายพร้อมทั้งกรวดน้ำ ห้ามเอามือรองน้ำ เพราะไม่ต้องการให้มีอะไรมาเป็นเครื่องกีดขวาง เมื่อพระขึ้นสัพพี...ให้รินน้ำให้หมดและประนมมือตั้งใจรับพร

คาถากรวดน้ำมีหลายแบบมีทั้งแบบสั้น แบบย่อ แบบยาว ตัวอย่างคำกรวดน้ำแบบสั้น

คำบาลี อิทํ เม ฌาตীনํ โหตุ สุขิตา โหนตุ ฌาตโย

คำแปล บุญนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าจงเป็นสุขเถิด.

วิธีโยงด้ายสายสิญจน์ การโยงด้ายสายสิญจน์เป็นสิ่งสำคัญในพิธีมงคลซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ โดยมีความเชื่อว่าสายสิญจน์สามารถป้องกันอันตรายภูติผีปีศาจ ด้ายสายสิญจน์ หมายถึง สายรดน้ำหรือสายเสก ทำมาจากด้ายดิบ

วิธีโยงด้ายสายสิญจน์จากองค์พระพุทธรูปที่จัดไว้ในพิธี โยงต่อออกไปนอกห้องจนรอบบ้านหรือรั้วบ้าน ขณะที่โยงให้ลำรวมใจระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ แล้วโยงวนกลับมาสู่โต๊ะบูชา ส่วนที่เหลือเป็นกลุ่มด้ายสายสิญจน์มอบให้พระสงฆ์องค์ประธานถือและส่งต่อทุกองค์ได้จับถือไว้ในมือจนถึงองค์สุดท้าย

ประเด็นอภิปราย

- ในฐานะที่นักเรียนนับถือพระพุทธศาสนา นักเรียนเห็นว่าศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา มีคุณค่าต่อนักเรียนอย่างไรบ้าง
- การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การทำบุญเนื่องในงานมงคลสมรส ซึ่งนักเรียนคงเคยมีโอกาสร่วมในพิธีกรรมดังกล่าวมาแล้ว นักเรียนเคยทราบหรือไม่ว่า พิธีกรรมเหล่านั้นมีขั้นตอนการปฏิบัติอย่างไรบ้าง จงร่วมกันอภิปราย

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. นักเรียนสรุปความหมาย คุณค่าของศาสนพิธีในศาสนาพุทธว่า ควรนำมาปฏิบัติต่อไปอีกหรือไม่ ถ้าเห็นสมควรขอให้แสดงเหตุผล
๒. ให้นักเรียนเล่าประสบการณ์ในการไปร่วมกิจกรรมในศาสนพิธีมาอย่างน้อย ๒ พิธี
๓. นักเรียนอาสาสมัครท่องและเขียนคำอาราธนาศีลหรืออาราธนาธรรม หรือกรวดน้ำ

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ มีทัศนคติและความรู้สึกยอมรับต่อการปฏิบัติตามพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจและตั้งใจ การปฏิบัติตามพิธีกรรมในปัจจุบันนักเรียนคิดว่าเหมาะสมเพียงไร
- ควรปรับปรุงแก้ไขหรือควรให้เป็นเช่นนี้ต่อไป

คำถาม

๑. พิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัวมีกี่ประเภท อะไรบ้าง
๒. ก่อนที่พระสงฆ์จะให้ศีลและแสดงธรรม เจ้าภาพควรประกอบพิธีกรรมอะไร และเขียนคำกล่าวนั้น
๓. บอกประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับเมื่อทำพิธีกรวดน้ำ
๔. ความเชื่อในการโยงด้ายสายสิญจน์นั้นเป็นอย่างไร บอกวิธีโยงด้ายสายสิญจน์ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงขั้นสุดท้าย

๘.๓ วันสำคัญทางศาสนาพุทธ

แนวคิดสำคัญ

พระพุทธคุณที่ทรงมีต่อพุทธศาสนิกชนทั่วโลก ช่วยให้ชาวโลกเหล่านี้สามารถดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุขและสงบ เนื่องจากปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ศาสนาพุทธมีวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ชาวพุทธควรรำลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในวันสำคัญเหล่านี้ด้วยการบำเพ็ญบุญกุศล

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อนักเรียนได้ศึกษาเรื่องนี้แล้วสามารถ

๑. อธิบายประวัติความเป็นมา ความสำคัญในพระพุทธศาสนา
๒. ร่วมกิจกรรมและปฏิบัติในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้ถูกต้อง
๓. จัดนิทรรศการ อภิปราย ซึ่งแสดงความสำคัญ และข้อควรปฏิบัติของชาวพุทธ

ในวันสำคัญ

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ประวัติและความสำคัญในพระพุทธศาสนา

วันมาฆบูชา เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตรงกับวันเพ็ญ เดือน ๓ ในครั้งพุทธกาล ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญซึ่งนับว่ามหัศจรรย์ ๔ ประการ จึงเรียกวันนี้ว่า วันจาตุรงคสันนิบาต

๑. เป็นวันพระจันทร์เต็มดวงแห่งเดือน ๓ หรือเดือนมาฆะ
 ๒. เป็นวันที่มีพระสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ รูป มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย ณ วัดเวฬุวัน
- แคว้นมคธ
๓. พระสงฆ์เหล่านั้น เป็นพระสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ด้วยพระองค์เองทั้งสิ้น เรียกว่า เอหิภิกขุ

๔. พระสงฆ์เหล่านั้นล้วนแต่บรรลुพระอรหันต์ทุกองค์

ด้วยความสำคัญทั้ง ๔ ประการ พระพุทธเจ้าทรงประกาศหลักศาสนาพุทธและแนว

พระสงฆ์ทำวัตรสวดมนต์

ปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ ได้บรรจุหลักสำคัญของผู้สอนพุทธศาสนา และหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาสำหรับพุทธบริษัท ๓ ประการ คือ

๑. ละเว้นการทำชั่ว
๒. ทำแต่ความดี
๓. ทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว

การปฏิบัติตนของชาวพุทธในวันสำคัญ

ด้วยความสำคัญของวันมาฆบูชา พุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติตนตามประเพณีดังนี้

๑. เช้าวันนั้นจัดเครื่องสักการะบูชา ได้แก่ ดอกไม้ ธูปเทียน อาหารคาวหวานไปทำบุญที่วัดและทำบุญตักบาตร
๒. บูชาพระรัตนตรัยทำบุญให้ทาน รักษาศีลเพื่อเป็นพุทธบูชา
๓. ตอนกลางคืนประกอบพิธีเวียนเทียน พระสงฆ์เป็นประธานจุดธูปเทียน ถือดอกไม้นำเดินเวียนเทียนรอบอุโบสถ
๔. ประชุมพร้อมกันในพระอุโบสถ สมาทานศีล บ้างถือศีล ๕ บ้างถือศีล ๘ พังพระเทณีสันทนาธรรม

ประวัติและความสำคัญในพระพุทธศาสนา

วันวิสาขบูชา วิสาขบูชา หมายความว่า การบูชาในวันเพ็ญ เดือน ๖

ตรงกับวันเพ็ญ เดือน ๖ มีความสำคัญคือ เป็นวันประสูติของพระพุทธเจ้า ณ ป่าลุมพินีวัน

เป็นวันตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ณ อรุณเวลาเสนาณิม

เป็นวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา

เหตุการณ์ที่สำคัญทั้ง ๓ ประการ ขององค์พระบรมศาสดา จึงนับว่าเป็นวันสำคัญแก่พุทธศาสนิกชนทั่วโลก

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกอบด้วยพระคุณธรรม ๓ ประการ คือ

๑. ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง

๒. ทรงบริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ

๓. ทรงสั่งสอนพุทธศาสนิกชนโดยมิได้ทรงเลือกเพศ ชั้น วรรณะ

พระองค์จึงทรงเป็นผู้มีพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิ์คุณและพระกรุณาคุณ ทรงบำเพ็ญประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่ชาวโลก

ในการประชุมสามัญครั้งที่ ๕๔ วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ องค์การสหประชาชาติ ได้มีมติกำหนดให้ วันวิสาขบูชา เป็นวันสำคัญสากล ในกรอบของสหประชาชาติ (INTERNATIONAL RECOGNITION OF THE DAY OF VESAK)

การปฏิบัติตนของชาวพุทธในวันสำคัญ

สมเด็จพระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณต่อพุทธศาสนิกชนทั่วโลก คำสั่งสอนของพระพุทธองค์นำมาซึ่งสันติสุข พุทธศาสนิกชนทั้งหลายต่างรำลึกถึงพระพุทธคุณ

ในประเทศไทยได้มีพิธีทำบุญวิสาขบูชามาแต่โบราณ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งมีประเพณีการทำบุญให้ทาน ชาวบ้านชาวเมืองต่างถือศีล ประเพณีนี้ได้สืบทอดกันมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้ทำเป็นแบบแผนของพิธีวิสาขบูชา

พุทธศาสนิกชนจะปฏิบัติตนในวันวิสาขบูชาดังนี้

๑. ทำบุญตักบาตรในตอนเช้า
๒. ฟังเทศน์ที่วัดหรือที่บ้านทางวิทยุและโทรทัศน์ ในเวลาเช้าและค่ำ
๓. รักษาศีล ทำสมาธิภาวนา
๔. เวียนเทียน กราบบูชาพระรัตนตรัยด้วยดอกไม้ รูปเทียน

ประวัติและความสำคัญในพระพุทธศาสนา

วันอาสาฬหบูชา อาสาฬหบูชา คือ การบูชาในวันเพ็ญ เดือน ๘ ความสำคัญของวันอาสาฬหบูชา มีดังนี้

๑. เป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนา
๒. เป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา คือ พระธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร
๓. เป็นวันแรกที่มีพระรัตนตรัยครบ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
๔. เป็นวันแรกที่มีพระสงฆ์องค์แรกเกิดขึ้นในโลก คือ ท่านโกณฑัญญะ พระพุทธองค์ทรงอุปสมบทให้เป็นภิกษุองค์แรกของพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติของชาวพุทธในวันสำคัญ

การบูชาวันอาสาฬหบูชา มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเช่นกัน จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ทางคณะสงฆ์ได้กำหนดพิธีการทำบุญเพื่อก่อให้เกิดความรู้ความสำคัญของวันนี้ ความสุขใจเมื่อได้ปฏิบัติเพื่อเป็นการเตือนใจพุทธศาสนิกชนให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ดังนี้

ทำบุญตักบาตรในตอนเช้า

ทำบุญที่วัด

ฟังเทศน์ ถือนิคม เจริญภาวนามัยกุศล

เวียนเทียน สำรวมจิต น้อมรำลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ เช่นเดียวกับวันวิสาขบูชาและวันมาฆบูชา

ประวัติและความสำคัญในพระพุทธศาสนา

วันเข้าพรรษา พรรษา แปลว่า ปี ในความหมายของพุทธศาสนา แปลว่า ฤดูฝน การเข้าสู่ฤดูฝนหรือเข้าพรรษา เป็นช่วงเวลาที่พระสงฆ์จะต้องหยุดการเดินทางไปที่อื่นหรือไปค้างแรมที่อื่น จะอยู่จำพรรษาที่วัดใดวัดหนึ่งตลอด ๓ เดือน เนื่องด้วยในสมัยพุทธกาล พระภิกษุพากันจาริกสั่งสอนธรรมแก่ชาวบ้าน ระหว่างจาริกไปนั้นได้ทำความเดือดร้อนเสียหายแก่ชาวบ้านโดยไปเหยียบย่ำข้าวกล้าที่ชาวบ้านปลูกไว้ พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนี้จึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุหยุดพักและจำพรรษา ณ ที่ใดที่หนึ่งตลอดฤดูฝน เป็นเวลา ๓ เดือน เริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ จนถึง วันขึ้น ๑๕ เดือน ๑๑

ความสำคัญของการเข้าพรรษามีหลายประการ คือ พระสงฆ์มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัย และแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นทางธรรม

พุทธศาสนิกชนนิยมให้บุตรหลานที่เป็นชายที่มีอายุ ๒๐ ปี ได้อุปสมบท เพื่อให้มีโอกาสได้ศึกษาพระธรรมวินัย

พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสฟังธรรม ฝึกปฏิบัติธรรม บำเพ็ญกุศล

การปฏิบัติตนของชาวพุทธในวันสำคัญ

การปฏิบัติตนและการทำบุญเข้าพรรษาก็คือ

การทำบุญตักบาตร

ฟังเทศน์ ฟังธรรม รักษาศีล ภาวนาในวันธรรมสวนะ

ควรจัดสิ่งของ จตุปัจจัยถวายพระภิกษุสงฆ์ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค

ดอกไม้ ธูปเทียน เครื่องสักการบูชา

ก่อนวันเข้าพรรษา พุทธศาสนิกชนนิยมปฏิบัติได้แก่

หล่อเทียนและถวายเทียนพรรษา

ถวายผ้าอาบน้ำฝน

เข้าวัดฟังธรรม รักษาอุโบสถศีล บางคนตั้งใจเว้นสิ่งที่ควรเว้น เช่น งดดื่มสุราตลอด

พรรษา

ประวัติและความสำคัญในพระพุทธศาสนา

วันออกพรรษา เมื่อเข้าพรรษาครบ ๓ เดือน คือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ พระสงฆ์ จะทำพิธีออกพรรษา ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วันปวารณา

ปวารณา คือ กิริยาที่พระต่างฝ่ายต่างยอมให้ตักเตือนกันได้ ก่อนที่จะแยกย้ายไปจาริก ตามที่ต่าง ๆ เมื่อออกพรรษาแล้ว การปวารณานี้ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดสามัคคีธรรม ในหมู่สงฆ์

การปฏิบัติตนของชาวพุทธในวันสำคัญ

พิธีกรรมและการปฏิบัติในวันออกพรรษานั้นจะเป็นพิธีสำหรับพระสงฆ์

สำหรับพุทธศาสนิกชนจะทำบุญ เช่น

การตักบาตรเทโว

ทำบุญถวายสังฆทาน

นอกจากนี้ยังมีประเพณีที่มีขึ้นในช่วงออกพรรษา คือ ประเพณีทอดกฐิน ซึ่งเป็นการทำบุญที่นิยมกันโดยทั่วไป

ประเด็นอภิปราย

- นักเรียนจงร่วมกันอภิปรายถึงความสำคัญของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- นักเรียนร่วมกันอภิปรายว่า วันสำคัญวันไหนที่นักเรียนได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมมากที่สุด เพราะเหตุใด
- ก่อนลงมือจัดนิทรรศการหัวข้อวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นักเรียนควรร่วมอภิปรายก่อนว่าควรจัดอย่างไรให้ผู้ดูได้รับประโยชน์มากที่สุด

กิจกรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนเปรียบเทียบ วิเคราะห์ความสำคัญของวันต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา
๒. นำนักเรียนไปร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๓. มอบหมายให้นักเรียนศึกษาค้นคว้า ประวัติ ความสำคัญ กิจกรรมของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจากประสบการณ์ตรง หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์และวิทยุแล้วมารายงาน

การประยุกต์ใช้ในชีวิต

- ๐ เมื่อถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาโรงเรียน สถานที่ราชการจะหยุด เพื่อเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนได้ไปทำบุญและร่วมกิจกรรมทางศาสนา และปฏิบัติธรรม วัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดของวันหยุดในวันสำคัญเหล่านี้เพื่ออะไร อภิปรายแสดงเหตุผล
- ๐ พุทธศาสนิกชนที่นำหลักการสำคัญหรือหัวใจของศาสนาพุทธแล้วเกิดผลเช่นไรแก่ผู้ปฏิบัติ

คำถาม

๑. หัวใจของศาสนาพุทธมีอะไรบ้าง
๒. วันสำคัญทางศาสนาพุทธควรนิยมนำลึกถึงผู้ใดแสดงเหตุผล
๓. การปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาแล้วก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ประพฤติอย่างไร บอกมา ๓ ประการ

คณะกรรมการที่ปรึกษา

พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท)
 พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตยาโน)
 พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
 อธิบดีกรมวิชาการ
 รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายโกวิท ประวาลพุกษ์)
 นายสมาน ชาดิยานนท์

คณะกรรมการจัดทำ

นางสุนน อมรวิวัฒน์
 นายศิริ ศิริบุตร
 นายจำนงค์ ทองประเสริฐ
 นายจำรัส ดวงธิสาร
 นายเย็นใจ เลหาวัน
 นายณรงค์ ตามรักษา
 นายวัลลภ กันทรพิชัย
 นายสงบ ลักษณะ
 นางสุนทรณ์ สภาพงศ์
 ผู้แทนกรมสามัญศึกษา
 (นางสุชาดา พรหม)
 ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา
 (นางวิริยะ บุญยะนิवासน์)
 ผู้แทนกรมการฝึกหัดครู
 (นางวิสา โรจน์รุ่งสัจย์)
 ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน
 (นางรพีพรรณ เอกสุภาพินธ์)
 ผู้แทนกรมการศาสนา
 (นายพิศาล แซ่มโสภ)
 นางลิ้นจี่ อินทร์ทรัพย์
 นางพาณี แสงวงกิจ
 นางสมทรง ปุญญฤทธิ์
 นางสาวสุรีพร เอียวถาวร
 นางจิตรา ทองเกิด
 นางประไพพรรณ ไก่ชัยสุนทร
 นางปฏิพัทธ์ สุวรรณศรี
 นายสุระ ดามาพงษ์
 นางบุญสม น้าเจริญ
 นายวินัย รอดจ่าย
 นางรัตนา ภาชาฤทธิ์
 นางสาวกฤษณา บุญเรืองรอด
 นางเรียมพร อธิปอนันต์
 นางวิภา นาคงาม

ประธานกรรมการ

รองประธาน

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการ

กรรมการและเลขานุการ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

บรรณาธิการ

รัตนา ภาชาฤทธิ์
 สุระ ดามาพงษ์

ปก/ภาพประกอบ

นายวิชัย เพ็ชรตะคุ
 นายไพฑูรย์ บุญยานนท์
 องค์การคำของคุรุสภา
 นางสมทรง ปุญญฤทธิ์ (เอื้อเฟื้อภาพบางภาพ)

รายละเอียดเนื้อหาวิชาและจำนวนคาบวิชาสังคมศึกษา ส ๐๔๘ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) และต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งพิจารณาปรับปรุงเนื้อหาด้านพระพุทธศาสนา ให้เนื้อหาเข้มข้นเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีและปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และได้ประกาศใช้แล้ว โดยกำหนดให้นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธทุกคนเลือกเรียน สำหรับรายวิชา ส ๐๔๘ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ นั้น หลักสูตรได้กำหนดรายละเอียดเนื้อหาและจำนวนคาบไว้ดังนี้

เนื้อหา	จำนวนคาบ
๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	๓
๑.๑ วิเคราะห์ลักษณะสังคมของชมพูทวีป	๒
๑.๒ ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา	๑
๒. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง	๕
๒.๑ สถานะทางสังคมของเจ้าชายสิทธัตถะ	๑
๒.๒ เหตุผลที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช	๑
๒.๓ พระอัญญาโกณฑัญญะ	๑
๒.๔ พระมหาปราชบดีโคตมิเถรี	๑
๒.๕ พระเจ้าพิมพิสาร	๑
๓. พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคม	๘
๓.๑ อปริหานิยธรรม ๗	๒
๓.๒ พละ ๔	๒
๓.๓ ไม่คบคนพาล	๑
๓.๔ คบบัณฑิต	๑
๓.๕ บูชาผู้ที่ควรบูชา	๑
๓.๖ สดับตรับฟังมาก	๑
๔. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๒
- ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์ และการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์	๒
๕. ภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิตและคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๖
๕.๑ อ่านภาษาบาลี สะกดแบบไทย สะกดแบบบาลีเกี่ยวกับคำอาราธนา	๑
พระปริตร คำอาราธนาธรรม	

เนื้อหา

จำนวนคาบ

๕.๒	ความเป็นมาของพระไตรปิฎก	๑
๕.๓	ข้อความน่ารู้จากพระไตรปิฎก	๑
	- ศึกษาธรรมะไม่ถูกต้องเป็นผลเสีย ดุจจับงูพิษไม่ถูกวิธีอาจถูกงูกัดตาย	
	- วาจาใดควรพูดไม่ควรพูด (ให้เลือกเรียน ๑ เรื่อง)	
๕.๔	พุทธศาสนสุภาษิต	๑
	- ยัม เว เสวติ ตาทิโส คบคนเช่นใดย่อมเป็นเช่นนั้น	
	- ทุกโข พาเลหิ สวาโส อยู่กับคนชั่วมีทุกข์	
	- เสฏฐมปคมญจ อุปติ ชีปปิ เมื่อคบคนดีกว่า ตนเองก็ดีขึ้นในทันที (ให้เลือกเรียน ๑ บท)	
๕.๕	คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา เช่น	๑
	- พระ, ภิกษุ	
	- สมณะ	
	- ดาบส	
๖.	หน้าที่ชาวพุทธ	๒
	ศรัทธา ๔	๒
๗.	การบริหารจิตและการเจริญปัญญา	๕
๗.๑	ปัญหาทางจิตของประชาชนในสังคมปัจจุบัน	๑
๗.๒	ความหมายและประโยชน์ของสมาธิ	๑
๗.๓	พุทธานุสสติ	๑
๗.๔	ปณณสิการ (คิดถูกทาง)	๓
๘.	ภาคปฏิบัติ	๕
๘.๑	มารยาทชาวพุทธ	
๘.๒	ศาสนพิธี	
๘.๓	วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	
	อย่างไรก็ตาม แม้หลักสูตรพระพุทธศาสนาจะกำหนดเนื้อหา จำนวนคาบไว้ในการจัดการเรียนการสอนครูอาจยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม	

พระพุทธรศาสนา ส 048

ISBN 974-01-2569-7

9 789740 125693

ราคา 42.00 บาท

ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์
พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
นายวิรัช พยัคฆโส ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

๔๕๐๐๔๐๑

